

diyanet

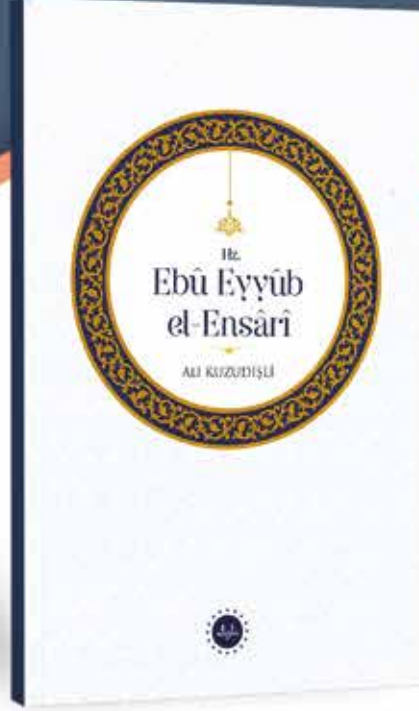
Aylık Dergi | Eylül 2026 | Sayı: 429

BEREKET KAPIMIZI AÇIK TUTAN YAŞLILARIMIZ

- Yaşlılık: Kemale, Hikmete ve İrfana Doğru
- Yaşlılık: Aynada Görünmeyen İzler
- Modern Dünyada Yaşlılığın Sessiz Kırılması
- Prof. Dr. Burhan İşliyen ile Bereket Kapımızı Açık Tutan Yaşlılarımız Üzerine Söyleşi
- Modern Çağın Nihilist Düşüncesinde Sonluluk, Nefis ve İman

YAYINLARIMIZ

www.yayinsatis.diyanet.gov.tr

Yurt içinde Diyanet Yayınları satış yerlerinden,
yurt dışında müşavirlik ve atışeliklerimizden temin edebilirsiniz.

"İstanbul Seferi sırasında
şehit düşen ve vasiyeti
üzerine surlara yakın bir yere
defnedilen Ebu Eyyub (r.a.),
İstanbul'un bir gün mutlaka
fethedileceği inancını,
sonraki nesiller için bir umut
ışığına dönüştürmüş ve
İslam tarihinin unutulmaz
şahsiyetleri arasındaki yerini
korumuştur."

İnsan ömrü, tıpkı mevsimler gibi farklı evrelerden geçer. Çocukluğun masumiyeti ve şen şakraklığı, gençliğin coşkusu ve heyecanı, yetişkinliğin artan gündem hareketliliği derken hayat dediğimiz gemi; demini almış bir hikmet, olgunluk ve tecrübe çağı olan yaşlılık limanına demir atar. Yaşlılık, salt fiziksel bir yıpranma, çökme veya hayattan el etek çekme evresi değildir. Aksine zihnin ve odaklanmanın berraklaştığı, duygunun derinleştiği ve yaşanan ömrün hakiki manasıyla idrak edildiği müstesna bir makamdır.

Toplumun büyükleri olan yaşlılar, medeniyet ağacının kökü, hanelerin ve sofaların bereket vesilesi, aynı zamanda toplumsal hafızanın canlı şahididir. İslam geleneğinde yaşlılara hürmet, rahmetin anahtarı; yanımızda yaşını almış anne babaya “öf” bile demeyecek kadar hürmet ve hassasiyet noktası olarak addedilir. Aynı şekilde Türk toplumunun millî kültüründe yaşlılar her zaman el üstünde tutulmuş; “ak saçlı, aksakallı, bilge ata, devlet ana...” gibi yakıştırmalarla yaşlıların varlığı ve tecrübeleri, saygının en veciz ve manidar hâliyle toplum içerisindeki yerini kıymetle korumuştur. Ne var ki günümüz modern toplumunda, artan bireysellik ve dijitalleşmeyle birlikte yaşlılarımızın da hak ettiği değeri ve kıymeti görmediği de ayrıca bir vakıadır. Eskiden, “bir bilene danışalım, büyüklerimizin de fikrini alalım...” gibi cümlelerin terennüm edildiği dillerden artık farklı sözlerin döküldüğünü; akıllara takılan bir mesele olduğunda cep telefonlarında bile kolaylıkla ulaşılabilen yapay zekâ uygulamalarına danışıldığını üzümlere müşahade etmekteyiz.

Kur'an, yaşlılara karşı nezaket ve hürmetin hududunu net bir şekilde çizerken nebevî ahlak, yaşlılarımızın üzerimizdeki ilahi rahmetin ve koruyucu zırhın en somut teminatı olduğunu bizlere öğretir. Onların duası manevi kalkan; sohbetleri ve öğütleri ise geçmişten gelen, geleceğe yön veren toplumsal bir mirastır. Bu inanç ve bilinçle *Diyanet Aylık Dergi* olarak bu ay, bereket ve rahmet vesilesi yaşlılarımızı gündemimize taşıdık. Eylül sayımızda, “Bereket Kapımızı Açık Tutan Yaşlılarımız” dosya konusuyla huzurlarınızdayız. Prof. Dr. Ekmel Geçer, “Yaşlılık: Kemale, Hikmete ve İrfana Doğru” başlıklı makalesinde; anlamlı bir yolculuğun hikmet ve irfan yüklü doğal sonucu olarak vurguladığı yaşlılığı, geleneksel öğretiler ışığında kaleme aldı. Prof. Dr. Zeki Bayraktar, “Yaşlılık: Aynada Görünmeyen İzler” başlıklı makalesinde yaşlılık evresini fiziksel, psikolojik, biyolojik ve sosyolojik açıdan ele alırken Doç. Dr. Seyithan Can ise “Modern Dünyada Yaşlılığın Sessiz Kırılması” başlıklı yazısıyla yaşlılık çağını, geleneksel ve modern yaklaşımla birlikte değerlendirerek dosya konumuza katkıda bulundu.

Bu ayki söyleşi konduğumuz Doç. Dr. Burhan İşliyen, kendisine yönelttiğimiz soruları içtenlikle yanıtlarken geleneksel öğretilerimiz doğrultusunda dikkate değer mesajları ve önerileri okurlarımız için bizlere sundu.

Yaşlılarımızın bilge ve hikmetli gölgelerinden ve dualarından istifade edebilmeyi temenni ederken yeni bir eğitim öğretim yılına başlayan çocuklarımızın ve gençlerimizin de ömürlerine sağlık ve bereket, zihinlerine keskin bir feraset, gönüllerine şevk ve sükûnet niyaz ediyorum. Okumanın bereketlendirdiği günler dileğiyle...

12 GÜNDEM

YAŞLILIK: AYNADA GÖRÜNMEYEN İZLER
Prof. Dr. Zeki BAYRAKTAR

6 GÜNDEM

YAŞLILIK: KEMALE,
HİKMETE VE İRFANA DOĞRU
Prof. Dr. Ekmel GEÇER

16 GÜNDEM

MODERN DÜNYADA YAŞLILIĞIN
SESSİZ KIRILMASI
Doç. Dr. Seyithan CAN

20 SÖYLEŞİ

DOÇ. DR. BURHAN İŞLİYEN:
“YAŞLILIK DÖNEMİNİ,
OLAĞANÜSTÜ BİR TECRÜBE
BİRİKİMİ VE SONRAKİLERİN AYNI
HATALARA DÜŞMEMESİ YA DA
O TECRÜBELERDEN İSTİFADE
ETMESİ İÇİN DE BİR FIRSAT
OLARAK GÖRMEK GEREKİR.”
Mahir KILINÇ

24 DİN DÜŞÜNCE YORUM

MODERN ÇAĞIN NİHİLİST DÜŞÜNCESİNDE
SONLULUK, NEFİS VE İMAN
Dr. Zübeyir USTABAŞI

28 VAHYİN AYDINLIĞINDA

DAİMA KAZANDIRAN TİCARET
Dr. Mahmut KAYIŞ

30 HADİSLERİN IŞIĞINDA

RABBİNİN ADIYLA ÖĞRENMEK
Dr. Halil KILIÇ

32 ÜSVE-İ HASENE

HANE-İ SAADETİN AYNASI:
HZ. PEYGAMBER'İN AİLE HAYATINDA
İLETİŞİM AHLAKI
Doç. Dr. Furkan ÇAKIR

Diyanet İşleri Başkanlığı Adına
Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Hamza BAYRAM

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Gülhiman HEKİMOĞLU

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Zeynel Abidin AKDUMAN

Yayın Kurulu
Hamza BAYRAM
Gülhiman HEKİMOĞLU
Dr. Hüseyin ARI
Dr. Mahmut KAYIŞ
Dr. Mehmet YAZICI

Editör
Mustafa Mirza DEMİR

Yayın Koordinatörleri
Sema DEMİR
Nisanur Mukaddes UYANIK
Rüya TÜRKBEY TEMEL

Sosyal Medya
Asuman AYDIN

Dijital Medya
Şahin BODUR

Arşiv
Ali Duran DEMİRCİOĞLU

Grafik - Tasarım
Arketip Ajans
www.arketipajans.com

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Blv.
No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara
Tel : 0312 295 86 61 - 62
Faks: 0312 295 61 92
dergi.diyanet.gov.tr
diyanetdergi@diyanet.gov.tr

Sosyal Medya Hesapları
Facebook: /diyanetdergisi
Twitter: /diyanetdergisi
Instagram: /diyanetdergisi

36 YARININ DÜNYASI

TEKNOLOJİK DİNDARLIK: DİJİTAL DÜNYAYI
HİKMET VE İFFETLE YENİDEN KODLAMAK
Prof. Dr. Ramazan ALTINTAŞ

40 ARIFLERİN DİLİNDEN

MANEVİ GELİŞİMİN İKİ TEMEL
DİNAMİĞİ: HAVF VE RECA
Prof. Dr. Mahmud Esad ERKAYA

42 BUNU KONUŞALIM

OSMAN BİZKEVELCİ:
"HAFIZLIĞI KORUMA ÇABASI, İNSANIN
ZİHNİNİ HER DAİM KESKİN TUTARKEN
KALBİNİ DE BİTMEK BİLMEYEN BİR HUZURLA
ŞİFALANDIRIYOR..."
Mahir KILINÇ

44 DİN TARİH TOPLUM

İNSAN, ÖMRÜNÜ YALNIZCA YILLARLA MI YAŞAR?
Reyhan SEVİNÇ

48 KUR'AN SURELERİ

CASİYE SURESİ
Doç. Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

50 DİJİTAL DÜNYA GERÇEK HAYAT

GÜNCELLEMENİN TAM VAKTİ
M. Cüneyd ÇİĞDEMLİ

54 NEYE NASIL İNANIYORUM?

İNANMAMAK, SINIRSIZ ÖZGÜRLÜK MÜ?
Prof. Dr. Temel YEŞİLYURT

56 BİR İNSAN MESELESİ

ÖZGÜRLÜK SANDIĞIMIZ ŞEY
BAĞIMLILIK MI?
Tuba KAPLAN

60 KİTAP MEDENİYETİ

İSLAMİ İLİMLER KAVSAĞINDA
BİR KÖŞE TAŞI: ER-RİSÂLE
Dr. Elif ERDEM

62 FİNANSAL OKURYAZARLIK

TUTUM II – HIZLI ZENGİNLEŞME TUTKUSU:
KRİPTO VARLIKLAR VE SPEKÜLATİF
YATIRIMLAR
Doç. Dr. Harun ŞENCAL

64 KÜLTÜR SANAT EDEBİYAT

AYNANIN ZUHURATI: BİR İNSAN,
BİR NİYET, BİR SANAT, BİR HAKİKAT
Sümeyye OĞUL

68 KÜLTÜR SANAT EDEBİYAT

ZAMANA DOKUNMAK
Mustafa UÇURUM

72 KIRILMA NOKTASI

UZAĞI YAKIN EDEN CAM:
OPTİK MERCEK
Alparслан AKÇA

74 SAHABENİN AYAK İZLERİ

ABDURRAHMAN B. SEMÜRE
KABİL'E İSLAM SANCAĞINI
SABİTLEYEN SAHABİ
Enbiya YILDIRIM

78 İNSAN HÂLİ

OKUL ZİLİ ÇALARKEN:
ÇOCUKLARDA AYRILIK KAYGISI
VE EBEVEYN DESTEĞİ
Hatice Kübra AKŞİT

80 KİTAPLIK

BİR VUSLAT NİYAZI
-NAMAZA DAİR HASBİHÂL-
Mustafa Mirza DEMİR

Abone İşlemleri

Tel: 0312 295 71 96 – 97
0312 295 72 05 – 06
Faks: 0312 285 18 54
e-mail: dosim@diyanet.gov.tr
dosabone@diyanet.gov.tr

Online Abonelik

dergiabone.diyanet.gov.tr
yayinsatis.diyanet.gov.tr

Hesap No

Döner Sermaye Daire Başkanlığı TC Ziraat Bankası,
Mustafa Kemal Mahallesi Şube IBAN:
TR61 0001 0024 8605 9943 0850 57

Temsilcilikler; Yurt İçi: İl Müftülükleri, İlçe Müftülükleri -

Yurt Dışı: Din Hizmetleri Müşavirlikleri, Din Hizmetleri Ataşelikleri.

Yayın Türü:

Aylık, Yaygın, Süreli Yayın, Diyanet Aylık Dergi (Türkçe)

Baskı

BAŞAK Matbaacılık Tanıtım Hizmetleri İth. İhr. A.Ş.
Anadolu Bulvarı Meka Plaza 5/7 7. Kat
Gimat Yenimahalle/Ankara
Tel: 0 312 397 16 17

Basım Tarihi: 21.08.2026

Yayımlanacak yazılarda düzeltme ve çıkartmalar yapılabilir. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Diyanet Aylık Dergi, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınıdır. Dergide yayımlanan yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilmeden her türlü ortamda alıntı yapılamaz.

Rahman ve Rahim Olan Allah'ın Adıyla.

BEREKET KAPIMIZI AÇIK TUTANLAR

Prof. Dr. Safi ARPAGUŞ

Diyabet İşleri Başkanı

Toplumların medeniyet seviyesini gösteren temel ölçütlerden biri, o toplumun kendi kültürel mirasını bugüne taşıyan yaşlılarına gösterdiği vefadır. Ömrün olgunluk evresi olan ve geçmişle gelecek arasında köprü vazifesi gören yaşlılık, engin bir tecrübeyi ve bilgeliği temsil eder. Bakışlarındaki derinliği, ellerindeki çizgileri ve sözlerindeki hikmeti birer hayat dersi olarak okuyabilenler için yaşlılar, geçmişin hafızası ve geleceğin pusulasıdır.

Elbette hayatın her dönemi, kendine has bir hikmet, bir güzellik barındırmaktadır. İnsanı, “en güzel biçimde yarattığını” (Tin, 95/4) beyan eden Cenab-ı Hak, her yaşa ayrı bir mana ve özellik bahşetmiş; çocukluğu masumiyet ve saflıkla, gençliği güç ve dinamizmle, yaşlılığı ise tecrübe ve bilgelikle taltif etmiştir. Doğumdan yaşlılığa uzanan bu hayat serüveni ve bu serüven içinde meydana gelen değişim ve dönüşüm, Kur'an-ı Kerim'de ilahi kudretin tecellilerini gösteren bir süreç olarak takdim edilir. “Allah, sizi güçsüz olarak yaratan, sonra güçsüzlüğün ardından

bir güç veren, sonra gücün ardından bir güçsüzlük ve yaşlılık verendir. O dilediğini yaratır. O hakkıyla bilendir, üstün kudret sahibidir.” (Rum, 30/54) ayetiyle hem insanın yaşam döngüsüne hem de bu döngüye hâkim olan kudretin Allah olduğuna dikkat çekilir.

Her şeyi hikmetle yaratan Cenab-ı Hak, yarattıklarına karşı sergilenmesi gereken tutum ve davranış ölçülerini de beyan etmiştir. Bu anlamda ömrün yaşlılık evresine erişenlere özel bir hassasiyetle yaklaşılmasını istemiş ve onlara karşı hüsn-i muaşeretle bulunulmasını emretmiştir. Bu husus Kur'an-ı Kerim'de, “Rabbim, kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi, anaya babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa sakın onlara ‘öf!’ bile deme, onları azarlama, onlara tatlı ve güzel söz söyle. Onlara merhamet ederek tevazu kanadını indir ve de ki: ‘Rabbim! Tıpkı beni küçükken koruyup yetiştirdikleri gibi sen de onlara acı.’” (İsra, 17/23,24) ayetiyle

en açık biçimde ortaya konmuştur. Mezkûr ayette geçen, “kol kanat germek” (cenâha’z-zülli) ifadesi, kuşun yavrusunu kanatları arasına alıp koruması gibi evladın da yaşlı anne babasına şefkatle, merhametle ve tevazuyla yaklaşması gerektiğini simgeleyen son derece çarpıcı bir edebî metafordur.

Yüce Allah’ın müminlere yönelik bu noktadaki emir ve tavsiyeleri, başta anne baba olmak üzere tüm yaşlılara karşı hürmet ve merhametle muamele etmeyi, onlarla hüsn-i muaşeretle bulunmayı, Müslümanların en bariz özelliği hâline getirmiştir. Bu hasletin benimsenip kuşanılmasında ise Resul-i Ekrem Efendimizin rehberliği belirleyici olmuştur. Sevgili Peygamberimiz, her konuda olduğu gibi toplumsal huzur ve bereketin teminatı olan yaşlılarla ilişkilerde de ümmetine en güzel şekilde rehberlik etmiş; “Küçüğümüze merhamet etmeyen, büyüğümüze saygı göstermeyen bizden değildir.” (Tirmizi, Birr, 15) ikazıyla toplumun güçsüz ve zayıf kesimiyle ilişkilerin merkezine sevgi ve saygının yerleştirilmesini çarpıcı bir şekilde telkin etmiştir.

Hiz. Peygamber’in telkin ve tavsiyeleri elbette yalnızca teorik bir öğütten ibaret kalmamış; bilakis o, söylediklerini bizzat uygulayarak ümmetine örnek olmuştur. Bu bağlamda cemaatle namaz kıldırırken yaşlıların durumunu gözetmesi, onların ihtiyaçlarıyla yakından ilgilenmesi, fikir ve tecrübelerine değer vermesi, topluluk içinde konuşurken onlara öncelik tanınması, hastalandıkla-

rında onları ziyaret etmesi ve onlara yönelik her türlü saygısızlığa karşı durması, bunlardan bazılarıdır. Müslüman kimliğinin inşasında ve toplumsal huzurun tesisinde vazgeçilmez ölçüt olan bu nebevî örneklik sayesinde yaşlılara hürmet, İslam toplumunun temel ahlak umdelerinden biri hâline gelmiştir.

Peygamber Efendimizin rehberliğinde neşvünema bulan İslam medeniyeti, yaşlılara hürmetin sosyal dokuya nakış nakış işlendiği pratiklerle doludur. Asr-ı Saadet’ten günümüze uzanan medeniyet çiziminde yaşlılarımız daima saygı ve hürmet görmüş, hiçbir zaman kimsesiz kalmamış veya yük olarak görülmemiştir. Evlerin en mutena, en huzurlu odaları her zaman onlara tahsis edilmiş ve onların huzurunda takınılan edep, insanın kimlik, kişilik ve karakter olgunluğunun en güçlü göstergelerinden biri sayılmıştır. Türk İslam medeniyet havzasında yaşlılara “ihtiyar” denmesi de bu anlamda son derece manidardır. Zira bu ifadenin özünde yaşlıların sahip olduğu manevi birikime ve tecrübeye duyulan güven vardır. Nitekim İslam coğrafyasında yaşlılar, nesillerin terbiyesinden aile içi anlaşmazlıkların halline, toplumsal sorunların çözümünden devlet işlerinin yürütülmesine kadar birçok alanda kendilerine müracaat edilen ve fikirlerine güvenilen bilge kişiler olarak telakki edilmiştir. Yaşlıların varlığı, hem geçmiş ile gelecek arasında güçlü bir köprü kurmanın hem de ilahi rahmete, berekete ve huzura ulaşmanın

en önemli imkânı olarak görülmüştür.

Hayatın üretim ve tüketim denkleminde ele alındığı modern zamanlarda insanların değeri ve saygınlığı, ne yazık ki büyük ölçüde ekonomik katkıları üzerinden tanımlanmaktadır. Bireyselliği, bencilliği ve nihayetinde pragmatizmi merkeze alan bu yaklaşım, yaşlıların bir yük addedilerek gitgide hayatın dışına itilmesine ve nihayetinde acı bir yalnızlığa mahkûm edilmesine sebebiyet vermektedir. Esasen bu, bir milletin kendi hafızasını silmesi ve kendi medeniyet köklerinden uzaklaşması demektir. Dolayısıyla insanı özünden, kendinden ve geçmişinden uzaklaştıran bu gidişat, günümüz insanının anlam ve gaye bakımından ne denli büyük bir krizle karşı karşıya kaldığının en somut göstergesidir.

Müslümanlar, modern dünyanın bencil, bireyci ve pragmatik kuşatmasını kırmak için öncelikle Kur’an ve sünnetin insana attığı değeri hakkıyla idrak etmek mecburiyetindedir. Bilinmelidir ki bugünün bereketine nail olmak ve yarının huzurlu dünyasını inşa etmek, ancak dünün mirasına saygı duymakla ve o mirası bugüne taşıyanlara gereken hürmeti göstermekle mümkündür. Zira bir toplumun yaşlılarına gösterdiği tavır, yarın o toplumun kapısını çalacak olan mukadderatın aynasıdır.

“Bir genç, ihtiyar bir kimseye yaşından dolayı hürmet ederse Allah da ona, yaşlılığında kendisine hürmet edecek birisini hazırlar.” (Tirmizi, Birr, 75) ■

YAŞLILIK: KEMALE, HİKMETE VE İRFANA DOĞRU

Prof. Dr. Ekmel GEÇER

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Modern dünya görüşü ve pozitif bilimler, yaşlılığı çoğunlukla kayıplar üzerinden tanımlar. Fiziksel aktivitelerin yavaşlaması, emeklilikle birlikte sosyal rollerin zayıflaması ve sağlık sorunlarının artması, bu sürecin bir “gerileme dönemi” olarak algılanmasına yol açabilir. Oysa kültürel, sosyal, entelektüel ve manevi birikim açısından bakıldığında yaşlılık, insan hayatının zirvesi ve en olgun (kemal) evresidir.

İslami perspektif, insanı yalnızca fiziksel kapasitesi veya maddi üretkenliğiyle ölçmeyerek bu döneme farklı bir anlam yükler. İslam’a göre insan; ömrünün her anında Yaradan’ına yönelen, sosyal ve fiziksel çevresiyle anlamlı bağlar kuran ve deneyimlerinden hikmet çıkaran ve daha sonra bunu irfana dönüştürerek etrafının aydınlanmasına vesile olan bir varlıktır. Bu yüzden yaşlılık, sadece ömrün sonuna yaklaşılmaması değil doğru değerlendirildiğinde tecrübenin hikmete, bilginin irfana ve hayatın anlamlı bir bütünlüğe dönüştüğü olgunluk çağıdır.

Kur’an-ı Kerim de yaşlılığı bir “gerileme” ya da “zayıflama” olarak tanımlamaz. Aksine yaşlılığı insanın hayat serüveninin farklı dönemlerinden olan doğal bir süreç olarak anlatır. Rum suresinde bu süreç, “Allah, sizi güçsüz olarak yaratan, sonra güçsüzlüğün ardından bir güç veren, sonra gücün ardından bir güçsüzlük ve yaşlılık verendir...” (Rum, 30/54) olarak ifade edilir. Anlaşılacağı üzere söz konusu ayet, yaşlanmayı insanın başına gelen ani bir bozulma değil yaratılış düzeninin bir parçası olarak konumlandırmaktadır. Yasin suresindeki, “Kime uzun ömür verirsek onu yaratılış itibarıyla tersine çeviririz (gücünü azaltırız). Hâlâ düşünmeyecekler mi? ” (Yasin, 36/68) ayeti ise insanın fiziksel gücünün sınırlılığını hatırlatır. Yaşlılık, bu ayette insana hem kendi fâniliğini hem de gençlikte sahip olduğu kuvvetin mutlak olmadığını öğreten bir süreç olarak tanımlanır.

Anlamalı bir yolculuğun sonucu olarak yaşlılık

“İyi bir yaşlılık” öyle aniden ortaya çıkmaz ve çoğu zaman yaşlılık döneminde başlamaz. Temelleri gençlikte hatta çocuklukta atılır. İnsan, hayatı boyunca yalnızca ekonomik birikim yapmaz. Farkında olarak veya olmayarak psikolojik, kültürel ve sosyal birikimler de yapar. Kurduğu dostluklar, sosyal sermayesine; okuduğu kitaplar ve geliştirdiği düşünme biçimi, entelektüel sermayesine; kültür ve sanatla ilişkisi, kültürel sermayesine; zorluklarla baş etme tecrübeleri, psikolojik sermayesine; ibadetleri ve manevi tecrübeleri ise manevi sermayesine dönüşür. Bu sermayelerin erken yaşlarda oluşması, kişinin kalan ömrünün de daha huzurlu, olgun ve anlamlı bir biçimde devam etmesine vesile olur. Bu nedenle alışkanlıklarımız, yapıp etmelerimiz, birlikteliklerimiz ve hatta duygularımızı yönetme biçimimiz gelecekteki kişiliğimize yaptığımız yatırımlardır. Bu yatırımların kalitesi, gelecek günlerimizin aydınlığıyla, huzur ve sükûnetiyle yakından ilişkilidir. Gençliğinde sürekli öğrenmeyi alışkanlık hâline getiren kişi, yaşlandığında merakını koruyabilir. İnsanlarla sağlıklı ilişkiler geliştiren kişi, yaşlılığında güçlü bir sosyal çevreye sahip olabilir. Şükretmeyi öğrenmiş insan, kayıpların arttığı dönemlerde elinde kalan nimetleri daha kolay fark edebilir. Sabrı geliştirmiş kişi, hastalık ve fiziksel sınırlılıklarla daha sağlıklı biçimde baş edebilir.

”

**Alışkanlıklarımız,
yapıp
etmelerimiz,
birlikteliklerimiz
ve hatta
duygularımızı
yönetme
biçimimiz
gelecekteki
kişiliğimize
yaptığımız
yatırımlardır.
Bu yatırımların
kalitesi, gelecek
günlerimizin
aydınlığıyla,
huzur ve
sükûnetiyle
yakından
ilişkilidir.**

Hayatına anlam kazandıran kişi ise emeklilik, çocukların evden ayrılması veya bazı toplumsal rollerin kaybedilmesi karşısında büyük bir anlam boşluğuna düşmeyebilir. Zira hayatı güzelleştiren şeylerin her zaman büyük olması gerekmez. Bazen vakit namazı için camiye yapılan kısa bir yürüyüş, bazen her hafta aynı dostlarla içilen bir çay, her sabah okunan birkaç sayfa kitap; bahçeyle ilgilenmek, mutfakta güzel bir yemek hazırlamak veya torunlarla ve çocuklarla birlikte aktiviteler yapmak insanı hayata bağlayan küçük fakat kıymetli ritüellere dönüşebilir. Önemli olan bunların süreklilik kazanması ve insanın hayatında beklenen, özlenen ve anlam taşıyan duraklar oluşturmalarıdır.

İslam'ın amel anlayışında da büyüklük kadar devamlılığın önemli olması dikkat çekicidir. Nitekim Hz. Peygamber, “Allah katında amellerin en sevimsisi, az da olsa devamlı olanıdır.” (Buhari, Rikak, 18; Müslim, Müsafirin, 216) buyurur. Bu hadis yalnızca ibadet hayatına değil insanın karakterini inşa eden süreklilik fikrine de önemli bir pencere açmaktadır. Küçük fakat istikrarlı iyilikler zamanla insanın tabiatının bir parçasına dönüşür. Belki de güzel yaşlanmanın sırlarından biri tam burada saklıdır: Gençken güzel alışkanlıklar edinmek, onları yetişkinlikte korumak ve yaşlılıkta onların meyvesini toplamak... Bundan dolayı İslami geleneğin gençliğe yaptığı vurgu aynı zamanda iyi bir yaşlılığa yapılan vurgudur.

Hız. Peygamber'in, kıyamet günü insanın ömrünü nerede tükettiğinden ve gençliğini nerede yıpratmış olduğundan sorgulanacağını bildiren hadisi (Tirmizi, Kıyame, 1), gençliğin yalnızca enerji ve haz dönemi değil insanın sonraki hayatını hazırladığı büyük bir imkân olduğunu göstermektedir. Gençlikte kazanılan güzel alışkanlıklar, yaşlılıkta insanı taşıyan görünmez dayanaklara dönüşür. Bunun tersi de mümkündür. Gençlik yıllarında anlamlı ilişkiler kuramayan, okumayan, öğrenme merakını geliştirmeyen, yalnızca mesleki statüsüyle kimlik oluşturan, manevi dünyasını ihmal eden veya bütün mutluluğunu fiziksel güç, tüketim ve başarıya bağlayan insan için yaşlılık daha zor olabilir. Çünkü bu unsurların bir kısmını yaşla birlikte zayıfladığında geriye dayanılacak başka kaynaklar kalmayabilir. Dolayısıyla sorun, yaşlanmak değil yaşlılığa hangi birikimle ulaşıldığı ve anlamlı, manevi bir sorumluluk taşıyan bir sermaye biriktirmek ya da biriktirmemekle ilgilidir.

Yaşlılığın hikmeti ve irfanı

Her yaşlı insan kendiliğinden kâmil değildir. Her birey hayatı boyunca farklı aşamalardan geçmiştir ve "kâmil" sıfatına nail olmak için gerekli farkındalığı kazanmamış olabilir. Kemal, ahlaki, zihinsel ve manevi bir inşa gerektirir. Yine de kâmil sıfatının en fazla yaklaşılabileceği dönemlerden biri yaşlılıktır. Çünkü insanın uzun bir ömrün ardından yalnızca bilgi değil tecrübe, yalnızca başarı

değil kayıp, yalnızca sevinç değil acı, yalnızca konuşmak değil susmak hakkında da bir şeyler öğrenmiş olması beklenir.

Elbette gerçek kemal, yaşlı insanın sürekli nasihat etmesi anlamına da gelmez. Hikmet sahibi insan kime ne zaman, ne kadar konuşacağını bilir. O irfan sahibidir aynı zamanda. Öğrendiklerini benimsemiştir. Kendi gençliğinde yaptığı hataları unutmadan gençlere yaklaşır. Yargılamadan yönlendirir, küçümsemeden öğretir. Kendisinden sonraki kuşağın kendisinin bir kopyası olmasını istemek yerine onların kendi zamanlarında iyiyi, doğruyu ve anlamlı olanı bulmalarına yardım eder. Bu nedenle yaşlılığın değeri, bir insanın "çok yaşamış" olmasından ziyade yaşadıklarını anlamlandırmış olmasıyla, öz farkındalığını kazanmasıyla ya da tam olarak "kendisini bilme irfanına" sahip olmasıyla ilgilidir. Yaşadığımız yılların muhasebesini yapmaz, onları kayıpları ve kazanımlarıyla değerlendirmez ve hayatı bir olgunlaşma süreci olarak görmezsek geride yalnızca hatıralar kalır. Oysa yaşadıklarımız üzerine düşünür, geçmişimizi eleştirel ve manevi bir perspektifle anlamlandırabilirsek tecrübelerimiz hikmete dönüşür; böylece biriktirdiğimiz yıllar yalnızca bize değil sosyal ve fiziksel çevremize de yâr olur.

Kendini gerçekleştirmeden kendini aşmaya

Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi kuramında en üst düzey ihtiyaç, "kendini gerçekleştirme"dir.

Benzer biçimde Carol Ryff da psikolojik iyi oluşu; insanın potansiyelini geliştirmesi, anlamlı ilişkiler kurması, çevresini etkili biçimde yönetebilmesi ve hayatında bir amaç bulabilmesi üzerinden açıklar. Ancak İslami perspektif ve İslam psikolojisi bu anlayışa sorumluluk, fedakârlık (isar), ihsan ve öz muhasebe gibi önemli boyutlar ekler. Bu nedenle İslam'a göre insanın nihai hedefi yalnızca kendini gerçekleştirmek değil kendini aşabilmektir. Gerektiğinde kendi ihtiyacı varken bile başkasını önceleyebilmek, benliğinin sınırlarını aşarak başkalarının iyiliğine katkıda bulunabilmektir.

Aslında insanın yaşam serüveni aynı zamanda bir kemale ulaşma süreci olmalıdır. Bunun için ömrün uzunluğundan çok, nasıl yaşandığı önemlidir. İnsan olgunlaştıkça "Ben ne kazanabilirim?" sorusundan "Benden geriye ne kalabilir?" sorusuna doğru ilerleyebilmeli; kendisinden sonra bırakacağı hayırlı izlere, bir anlamda sadaka-i cariyesine ya da "hoş sada"ya yoğunlaşmalıdır. Gençlikte başarı, kariyer, statü ve kendini kanıtlama ihtiyacı daha baskınken yaşlılık; paylaşmanın, öğretmenin, tecrübeyi aktarmanın, bağışlamanın ve geride hayırlı bir iz bırakmanın öne çıktığı bir döneme dönüşebilir. Bu bakımdan yaşlılığın en kıymetli psikolojik imkânlarından biri, üretmekten miras bırakmaya, başarıdan anlam üretmeye ve sahip olmaktan vermeye doğru gerçekleşen bu dönüşümdür.

Hız. Peygamber'in, insan öldüğünde amelinin üç şey dışında kesileceğini; bunların sadaka-i cariye, faydalanılan ilim ve kendisine dua eden hayırlı evlat olduğunu bildirmesi (Müslim, Vasiyet, 14), hayatın ilerleyen dönemleri açısından son derece anlamlıdır. Hadiste zikredilen üç unsur da kişinin kendi benliğini aşarak geleceğe bıraktığı iyiliklerle ve bireysel sorumluluklarıyla ilgilidir. İnsan böylece kendi biyolojik ömrünün sınırlarını aşan bir anlam dünyası kurar ve bu mana ile hayatını daha değerli hâle getirir.

İslami perspektifte olgun insanın ilişkileri üç temel doğrultuda derinleşir: Yaratıcıyla, diğer insanlarla ve yaratılmış âlemle yani fiziksel çevreyle anlamlı ve faydalı bir ilişki. Yaratıcıyla ilişki, yaşlılıkta farklı bir derinlik kazanabilir. İnsan, ömrü-

nün sınırlılığını daha açık fark ettikçe ölüm düşüncesi yalnızca korkutucu bir son olmaktan çıkıp hayatın anlamını beraklaştıran bir hakikate dönüşebilir. Bu bağlamda Kur'an, "Allah, sizi yarattı. Sonra sizi öldürecek. İçinizden kimileri de bilgili olduktan sonra hiçbir şeyi bilmesin diye ömrünün en düşkün çağına ulaştırılır..." (Nahl, 16/70) buyurarak insanın nihai kırılganlığını hatırlatır. Bu farkındalık her çağda ama özellikle yaşlılıkta kibri azaltabilir, şükür artırabilir ve insanı daha sahici bir kulluk ve sorumluluk bilincine taşıyabilir.

Kişinin diğer insanlarla kurduğu ilişki merhamet ve aktarım üzerinden olgunlaşabilir. Yaşlı birey artık yalnızca kendi çocuklarına değil genç kuşaklara, öğrencilerine, komşularına ve toplumuna tecrübe aktara-

bilecek bir konumdadır. İnsan kendisine ihtiyaç duyulduğunu hissettiği ölçüde hayata bağlanır; yaşamaya ve sağlıklı olmaya devam eder. Kendini bırakmaz. Başkalarına fayda sağladığı ölçüde kendi varlığının anlamını daha güçlü hisseder.

Fiziksel çevreyle kurulan ilişki de bu bütünlüğün önemli bir parçasıdır. Tabiatı yalnızca tüketilecek bir kaynak olarak değil Allah'ın ayetlerinin tecelli ettiği bir emanet olarak görmek; çevreye, canlılara ve gelecek kuşaklara karşı sorumluluk geliştirmek kemalin bir başka göstergesidir. Hız. Peygamber'in, "Kıyamet koparken bile elinizde bir fidan varsa onu dikiñ." anlamındaki hadisi de (Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1216) insanın şartlar ne olursa olsun hayatla bağını korumasına, üretmeye ve hayırlı işler

yapmaya devam etmesine işaret eder. Bu anlayış yaşlılık için de güçlü bir mesaj taşır: İnsan yaş aldıkça hayattan ve dünyadan kopmak yerine onlarla kurduğu ilişkinin mahiyetini değiştirebilir. Daha az sahip olmak ama daha fazla fark etmek, daha az tüketmek ama daha fazla şükretmek, daha az kontrol etmek ama daha fazla anlamlandırmak...

Hazan değil hasat mevsimi

Belki de yaşlılığı anlatmak için en uygun metaforlardan biri “hasat mevsimi”dir. İnsan gençlik ve yetişkinlik dönemlerinde eker; yaşlılığında ise büyük ölçüde ektiklerini biçer. Dostluk ekmişse dostluk, bilgi ekmişse hikmet, iyilik ekmişse dua, merhamet ekmişse yakınlık, ibadet ve tefekkür ekmişse manevi huzur biçme ih-

”

**İstikrarlı
iyilikler
zamanla
insanın
tabiatının bir
parçasına
dönüşür.
Belki de
güzel
yaşlanmanın
sırlarından
biri tam
burada
saklıdır:
Gençken
güzel
alışkanlıklar
edinmek,
onları
yetişkinlikte
korumak ve
yaşlılıkta
onların
meyvesini
toplamak...**

timali artar. Fakat bu yaklaşım yaşlılıkta değişimin artık mümkün olmadığı şeklinde anlaşılmalıdır. İslam’da insan hayatı olduğu müddetçe tövbe, öğrenme, iyilik yapma ve kendini dönüştürme imkânına sahiptir. Dolayısıyla gençliğini yeterince iyi değerlendirememiş bir insan için de yaşlılık yeni bir başlangıç olabilir. Yaşlılık geçmişini değiştiremez; fakat geçmiş verilen anlamı değiştirebilir. İnsan kırgınlıklarını onarabilir, helalleşebilir, yeni dostluklar geliştirebilir, okumaya başlayabilir, bilgisini paylaşabilir, ibadet hayatını derinleştirebilir ve kalan zamanını daha bilinçli yaşayabilir. Bu sebeple iyi yaşlanma yalnızca “uzun yaşamak” değildir. Asıl mesele anlamlı yaşlanmaktır. İslam’ın teklif ettiği yaşlılık tasavvuru da insanı toplumun kenarına çekilen, yalnızca bakıma muhtaç ve geçmişini anlatan bir varlığa indirgemez. Aksine yaşlı insan; geçmişin hafızasını bugüne taşıyan, bugünü hikmetle değerlendiren ve geleceğin kuşaklarına istikamet gösterebilen bir şahsiyet olabilir. Nihayetinde yaşlılık, bedensel gücün azalmasına rağmen insani olgunluğun artabileceği; sosyal, kültürel, entelektüel, psikolojik ve manevi sermayenin meyvelerinin toplanabileceği özel bir dönemdir. İnsan, hayatının bu evresinde kendisini gerçekleştirmekten kendisini aşmaya, bilgi sahibi olmaktan hikmet sahibi olmaya, başarı kazanmaktan anlam bırakmaya doğru ilerleyebilir. ■

YAŞLILIK: AYNADA GÖRÜNMEYEN İZLER

Prof. Dr. Zeki BAYRAKTAR

Sağlık Bilimleri Üniversitesi Sancaktepe Eğitim Araştırma Hastanesi

Kur'an-ı Kerim'de "erzel-i ömür" (ömrün en düşkün, güçsüz ve zayıf dönemi) olarak ifade edilen yaşlılık, yalnızca biyolojik bir yaşlanma ve fiziksel bozulma süreci değildir; aynı zamanda psikolojik ve sosyal yönleri olan çok boyutlu bir değişim dönemidir. Yaşlılık, insanın ruh dünyasında ve toplum içindeki konumunda derin kırılmalara yol açar. Bu süreçte kişi, hem iç dünyasında hem de varoluşunu algılayış biçiminde önemli sarsıntılar yaşayabilir; buna paralel olarak toplum içindeki rolü, statüsü ve sosyal ilişkileri de köklü biçimde değişir.

Nitekim, "Allah sizi yarattı. Sonra sizi öldürecek. İçinizden kimileri de bilgili olduktan sonra hiçbir şeyi bilmesin diye ömrünün en düşkün çağına ulaştırılır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, (her şeye) hakkıyla gücü yetendir." (Nahl, 16/70) ayetinde buyrulduğu üzere, insan yaşlılık döneminde bilişsel yetilerini kaybederek bildiğini bilemez hâle gelebilir. Tıp literatüründe Alzheimer hastalığı, demans ve diğer nörobilişsel bozukluklar başlığı altında değerlendirilen bu tablo; genetik, biyolojik, çevresel ve psikososyal birçok etkenin katkısıyla ortaya çıkmakta ve bireyin yanı sıra ailesi ile toplum üzerinde de önemli sosyal sonuçlar doğurmaktadır. Yaşlı nüfusun giderek artması, geriatrik sağlık hizmetlerini ve yaşlılığa bağlı psikolojik ve sosyal sorunları günümüzün en önemli sağlık gündemlerinden biri hâline getirmiştir.

Ortalama yaşam süresinin uzamasına paralel olarak yaşlılık için kabul edilen yaş sınırı ve yaşlılık dönemine ilişkin sınıflandırmalar da zaman içinde değişmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), yaşlılığı esas olarak kronolojik yaş temelinde değerlendirmekte ve genel kabul gören yaklaşıma göre 65 yaş ve üzerindeki bireyleri yaşlı olarak kabul etmektedir. DSÖ'nün klasik sınıflandırmasına göre yaşlılık üç alt gruba ayrılır:

- Genç yaşlı (young-old): 65-74 yaş,
- Yaşlı (middle-old): 75-84 yaş,
- İleri yaşlı (oldest-old): 85 yaş ve üzeri.

Bununla birlikte bazı güncel yaklaşımlarda 60 yaş ve üzeri bireyler yaşlı olarak değerlendirilirken 80 yaş ve üzerindeki-ler “çok yaşlı” veya “ileri yaşlı” grubu içinde ele alınmaktadır. Bu sınıflandırmalar, yaşlı nüfusun homojen olmadığını; 65 yaşındaki bir bireyin fiziksel kapasitesi, bilişsel işlevleri, sosyal ihtiyaçları ve yaşam deneyiminin, 90 yaşındaki bir bireyinkinden belirgin biçimde farklı olabileceğini ortaya koymaktadır.

DSÖ verilerine göre 2030 yılında dünyada her altı kişiden biri 60 yaş ve üzerinde olacaktır. Bu demografik dönüşüm, yaşlılığın yalnızca tıbbi değil aynı zamanda psikolojik, sosyal ve ekonomik boyutlarının da giderek daha büyük önem kazanacağını göstermektedir.

Türkiye de dünyadaki demografik yaşlanma sürecinden hızla etkilenmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 2025 yılında 65 yaş ve üzerindeki nüfusun toplam nüfus içindeki oranı %11,1'e ulaşmıştır. TÜİK'in ana nüfus projeksiyonuna göre bu oranın 2030 yılında %13,5'e, 2050 yılında ise yaklaşık %23,1'e yükseleceği öngörülmektedir. Başka bir ifadeyle 2050 yılında Türkiye'de yaklaşık her dört kişiden biri 65 yaş ve üzerinde olacaktır. Bu demografik dönüşüm; sağlık hizmetleri, sosyal güvenlik sistemi, uzun dönem

bakım hizmetleri ve geriatrik psikiyatri alanlarında önemli yapısal düzenlemeleri zorunlu kılmaktadır.

Psikolojik boyut:

İç dünyadaki kırılmalar

Yaşlılık, bireyin yalnızca bedninde değil zihinsel ve duygusal dünyasında da derin değişimlere yol açar. Biyolojik yaşlanmaya eşlik eden bilişsel değişiklikler bu sürecin en belirgin özelliklerinden biridir. Bellek, özellikle kısa süreli bellek ve çalışma belleği zamanla zayıflayabilir; yeni bilgi öğrenme hızı azalırken dikkat süresi ve tepki zamanı uzayabilir. Bununla birlikte bu değişimler her bireyde aynı düzeyde görülmez. Birikmiş bilgi ve yaşam deneyimini ifade eden kristalize zekâ büyük ölçüde korunurken yeni problemleri çözme ve yeni durumlara uyum sağlama becerisini ifade eden akışkan zekâ, yaşlanmadan daha fazla etkilenebilir.

Yaşlılığın psikolojik etkilerini belirleyen önemli unsurlardan biri de bireyin öznel yaş algısıdır. Kendisini kronolojik yaşından daha genç hisseden bireylerde yaşam doyumu, ruh sağlığı ve psikolojik iyi oluş daha yüksek bulunurken kendisini olduğundan daha yaşlı hisseden kişilerde depresyon, kaygı ve umutsuzluk gibi psikolojik sorunlar daha sık görülmektedir.

İleri yaşlarda en sık karşılaşılan ruhsal sorunların başında depresyon ve anksiyete gelir. Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre 70 yaş ve üzerindeki bireyle-

rin yaklaşık %14'ü herhangi bir ruhsal bozukluk yaşamaktadır. Bu bozuklukların en önemli nedenlerinden biri yalnızlık ve sosyal izolasyondur.

Yaşlılık aynı zamanda ardı ardına yaşanan kayıpların dönemidir. Emeklilikle birlikte mesleki kimliğin ve toplumsal rolün zayıflaması, eş ve yakın arkadaşların kaybıyla yaşanan yas süreci, fiziksel kapasitenin azalması ve başkalarına bağımlı hâle gelme korkusu bireyde yararsızlık, çaresizlik ve yük olma duygularını tetikleyebilir. Ölüm gerçeğinin daha yakından hissedilmesi ise varoluşsal sorgulamaları yoğunlaştırabilir.

Bununla birlikte yaşlılık yalnızca kayıpların yaşandığı bir dönem değildir. Bazı bireylerde bu süreç, post-travmatik büyüme olarak tanımlanan olumlu psikolojik değişimlere de zemin hazırlayabilir. Hayatın anlamını yeniden keşfetme, şükran duygusunun güçlenmesi, duygusal olgunluğun artması ve yaşam önceliklerinin yeniden belirlenmesi bu olumlu dönüşümün örnekleri arasındadır. Ancak bu gelişimin gerçekleşebilmesi, büyük ölçüde güçlü aile bağları, sosyal destek ve bireysel psikolojik dayanıklılığa bağlıdır.

Türkiye'de de kronik hastalıkların yaygınlığı, ekonomik güçlükler ve geniş aile yapısından çekirdek aile düzenine geçiş gibi sosyokültürel değişimler yaşlı bireylerin psikolojik uyumunu zorlaştırmaktadır. Buna karşılık huzurevlerinde ve toplum

temelli bakım hizmetlerinde yapılan çalışmalar, sosyal desteğin, yaşam doyumu ve psikolojik iyilik hâlini anlamlı biçimde artırdığını göstermektedir.

Sosyolojik boyut: Toplumdaki konum ve rol değişimleri

Yaşlılık yalnızca bireysel bir deneyim değil aynı zamanda toplumsal bir konumdur. Modern toplumlarda yaşlı bireyler sıklıkla yaş ayrımcılığı (ageism) ile karşı karşıya kalmaktadır. Üretkenlik ve hız odaklı yaşam anlayışı, yaşlı bireylerin “bağımlı”, “verimsiz” veya “topluma yük” olarak algılanmasına neden olabilmektedir. Bu yaklaşım statü kaybını, sosyal dışlanmayı ve yalnızlaşmayı beraberinde getirmektedir.

Sosyolojik dönüşümün en önemli eşiklerinden biri emekliliktir. Emeklilik yalnızca çalışma yaşamının sona ermesi değil aynı zamanda ekonomik statünün, sosyal çevrenin ve günlük yaşam düzeninin yeniden şekillenmesi anlamına gelir. Geleneksel toplumlarda yaşlı bireyler bilgi ve tecrübeleri nedeniyle aile içinde bilge kişi olarak görülürken modern toplumlarda bu konum giderek zayıflamaktadır.

Aile yapısındaki değişimler de yaşlılık deneyimini önemli ölçüde etkilemektedir. Çocukların kendi çekirdek ailelerini kurmaları yaşlı bireylerin yalnız yaşama olasılığını artırırken bazı durumlarda yaşlılar torun bakımında önemli sorumluluklar üstlenmektedir. Diğer taraftan

hem çocuklarına hem de yaşlanan ebeveynine bakım vermek zorunda kalan “sandviç nesil”, aile içi ekonomik ve psikolojik yükü artıran yeni bir toplumsal olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye’de yaşlı nüfusun önümüzdeki yıllarda hızla artacağı öngörülmektedir.

Bütün bunlara rağmen yaşlılık, topluma katkının sona erdiği bir dönem değildir. Gönüllülük faaliyetleri, torun bakımına destek, kültürel değerlerin aktarılması ve hayat tecrübesinin paylaşılması yaşlı bireylerin toplum içindeki üretken rollerini sürdürmelerini sağlar. Günümüzde başarılı yaşlanma yaklaşımı; fiziksel sağlığın korunmasını, zihinsel etkinliğin sürdürülmesini ve sosyal yaşama aktif katılımı birlikte ele almaktadır.

Biyolojik, psikolojik ve sosyolojik boyutların etkileşimi

Yaşlılığın biyolojik, psikolojik ve sosyolojik yönleri birbirinden bağımsız değildir; aksine sürekli etkileşim hâlinindedir. Kronik hastalıklar, işitme ve görme kaybı veya kronik ağrı gibi biyolojik sorunlar depresyon ve kaygıyı artırabilir. Ruhsal çöküntü fiziksel aktivitenin azalmasına, fiziksel yetersizlikler ise sosyal yaşamdan uzaklaşmaya yol açabilir. Sosyal izolasyonun artması da hem biyolojik hem psikolojik sorunları daha da ağırlaştırarak kısır bir döngü oluşturur. COVID-19 pandemisi sırasında yaşlı bireylerde yalnızlık,

depresyon ve bilişsel gerilemenin belirgin şekilde artması, bu etkileşimin en çarpıcı örneklerinden biri olmuştur.

Sonuç: Aynada görünmeyen izler

Yaşlılığın, aynada görülen kırışıklıkları, gerçekte yaşanan değişimlerin yalnızca görünen kısmıdır. Asıl görünmeyen izler; bellekte, duygularda, toplumsal ilişkilerde ve yaşamın anlamına ilişkin sorgulamalarda saklıdır. Bu nedenle yaşlılık yalnızca tıbbi bir olgu olarak değil biyolojik, psikolojik ve sosyolojik yönleriyle bütüncül biçimde ele alınmalıdır.

Bu görünmeyen izlerle başa çıkabilmek; bireysel dayanıklılığı, güçlü aile bağlarını, sosyal desteği ve yaşlı dostu kamu politikalarını gerektirir. Aktif yaşlanma yaklaşımı; yaşam boyu öğrenmeyi, düzenli fiziksel aktiviteyi, sosyal katılımı, sağlıklı yaşam alışkanlıklarını ve yaş ayrımcılığıyla mücadeleyi temel almaktadır.

Türkiye’de hızla yaşlanan nüfus dikkate alındığında, geriatrik hizmetlerin geliştirilmesi, toplum temelli bakım modellerinin yaygınlaştırılması ve yaşlıların sosyal hayata katılımını destekleyen politikaların güçlendirilmesi önem taşımaktadır. Yaşlılık, insan hayatının kendine özgü anlam ve sorumluluklar taşıyan yeni bir evresidir. Bu evrede ortaya çıkan görünmeyen izleri fark etmek ve onarmaya çalışmak ise yalnızca yaşlı bireylerin değil toplumun bütün kesimlerinin ortak sorumluluğudur. ■

MODERN DÜNYADA YAŞLILIĞIN SESSİZ KIRILMASI

Doç. Dr. Seyithan CAN

Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Yaşlılık, insanlık tarihinin her döneminde varlığını sürdüren tabii ve sosyal bir gerçekliktir. Nitekim geleneksel Müslüman toplumlarda yaşlılık, bir sorun ya da yük olarak değil tecrübenin, hikmetin ve ailevi bütünlüğün taşıyıcısı olarak görülmüş ve hayatın merkezinde konumlandırılmıştır. Modern dönemde ise tıptaki ilerlemeler, yaşam standartlarının yükselmesi ve sağlık hizmetlerinin gelişmesi sayesinde insan ömrü tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar uzamıştır. Ne var ki ömrün uzaması bir başarı gibi sunulurken modern zihniyet yaşlılığa, indirgemeci bir yaklaşımla yaklaşmış ve onu üretim dışı bir “problem” alanı olarak kurgulamıştır. Bu bakış açısı, kendi içinde farklı tarihsel yönelimler barındıran geleneksel Müslüman toplumları da derin bir dönüşümün eşiğine getirmiştir. Modernleşme süre-

ciyle birlikte bu toplumlarda da yaşlı nüfus artarken geleneksel yapının aşınmasıyla yaşlılığın temsil ettiği manevi değer ve toplumsal konum giderek görünmez kılınmıştır. Günümüz Müslüman toplumlarında derinleşen bu durum, “yaşlılığın sessiz kırılması” olarak tanımlanabilecek sosyal ve kültürel bir krizin habercisidir.

Geleneksel toplumlara baktığımızda yaşlılık yalnızca biyolojik bir dönem değil bilgelik, hafıza ve tecrübenin temsil edildiği saygın bir konum olarak kabul edilmektedir. Ailenin büyüklüğü karar süreçlerinde söz sahibi olup geçmişin birikimini gelecek kuşaklara aktaran kişiler olarak kabul edilir. Bayramlar, aile toplantıları ve gündelik hayatın pek çok önemli anı onların etrafında şekillenir. Gençler karşılaştıkları sorunlarda ilk olarak onların kapısını çarlar. Dolayısıyla yaşlı bireyler,

sadece sevilen aile üyeleri değil aynı zamanda toplumun bilgisi ve tecrübe merkezleri konumundaydı. Fakat sanayileşme, kentleşme ve bireyselleşme süreçleriyle birlikte bu tablonun köklü biçimde değiştiğine şahit olduk. Artık geniş aile yapılarının yerini çekirdek aileler olarak farklı kuşakların aynı yaşam alanını paylaşma oranı önemli ölçüde azaldı. Bir zamanlar aynı avluda yaşayan üç kuşak, bugün farklı evlerde, şehirlerde hatta farklı ülkelerde yaşayabilmektedir. Dolayısıyla yaşlı bireyler yalnızca fiziksel olarak değil sosyal ve kültürel olarak da aile hayatının merkezinden uzaklaşmaya başladı diyebiliriz. Bu sosyal görünmezlik, kendisini modern mimaride ve mekânsal planlamada da somut bir şekilde gösterir hâle geldi. Geçmişin mahalle kültüründe çocukların, gençlerin ve yaşlıların kesiştiği ortak kamusal alanlar, yerini yaşlıların

toplumdan tecrit edildiği steril “huzur evlerine” veya bakım sitelerine bırakmıştır. Yaşlı nüfusun belirli mekânlara hapsedilerek göz önünden uzaklaştırılması, kanaatimizce modern insanın kendi yaşlanma gerçeğiyle ve ölüm fikriyle yüzleşmekten kaçma refleksinin bir sonucudur. Mekânsal olarak ayrıran kuşaklar, birbirlerinin dünyasına da yabancılaşmaktadır.

Modern dünyanın getirdiği bu dönüşümün en önemli sonuçlarından biri, yaşlıların bilgi ve tecrübe aktarıcısı rolünün aşınmasıdır. Geçmişte bir yemek tarifinden aile içi bir sorunun çözümüne, tarımsal uygulamalardan hayat tecrübelerine kadar pek çok konuda büyüklerin bilgisine başvurulurken günümüzde bilgiye ulaşmanın adresi değişmiştir artık. Gençler merak ettikleri bir konuyu aile büyüklerine sormak yerine arama motorlarına yönelmekte, sağlıkla ilgili bir meselede internet kaynaklarını incelemekte, hatta hayatla ilgili kararlarında yapay zekâ destekli sistemlerden görüş almaktadırlar. Bilgiye erişimin kolaylaşması kuşkusuz önemli bir kazanım olsa da bu gelişme yaşlı bireylerin toplumsal işlevlerini de görünmez biçimde dönüştürmüştür. Yaşlılar açısından asıl kırılmanın burada ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Sürekli güncellenen dijital veri havuzları karşısında tecrübeye dayalı bilgi ikinci plana itilmiş ve yaşlı bireyin bilgisi artık çoğu zaman “eski”, “güncelliğini yitirmiş” veya “yetersiz” olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Böylece bırakın danışılmayı, bilgisinin geçerlili-

ği sorgulanan bir konuma düşmüştür.

Modern dünyanın yaşlıları dışlaması yalnızca bilgi alanında gerçekleşmemiştir. Bu süreç sosyal görünmezlik, kurumsal yalnızlık ve dijital dışlanma şeklinde de kendisini göstermiştir. Kamusal alanların, teknolojik araçların ve şehir yaşamının daha çok genç ve aktif nüfusun ihtiyaçlarına göre tasarlanması, yaşlı bireylerde hayatın dışına itilmişlik hissini doğurmaktadır. Aile içinde üstlenilen bakım sorumluluklarının giderek profesyonel kurumlara devredilmesi ise yaşlı bireylerde aidiyet kaybını ve terk edilmişlik duygusunu artırmıştır. Bankacılıktan sağlık hizmetlerine kadar birçok işlemin dijital platformlara taşınması, teknolojiye uyum sağlamakta zorlanan yaşlıları modern hayatın dışında itmiştir. Öte yandan, modern tüketim kültürünün pompaladığı “ebedî gençlik” illüzyonu, yaşlılığı ve yaşlanma belirtilerini âdeta bir başarısızlık gibi sunmaktadır. Kozmetik sektöründen medyaya kadar her alanda gençlik kutsanırken kırışıklıklar, yavaşlama ve beyaz saçlar, gizlenmesi gereken kusurlar olarak sunulur. Tüketemediği ölçüde sistem için “değersizleşen” yaşlı birey, bu popüler kültür baskısı altında kendi bedenine ve yaşına da yabancılaşarak çift katmanlı bir yalnızlığa mahkûm edilmiştir.

İnsan ömrünü uzatmaya yönelik büyük yatırımlar yapılırken diğer yandan yaşlılığın giderek ekonomik ve sosyal bir yük olarak algılanmaya başlamış olması bu dönemin en önemli sorunlarının başında gelmek-

tedir. Üretim ve verimlilik merkezli modern anlayışta bireyin değeri çoğu zaman ekonomik katkısıyla ölçülmekte; emeklilik dönemine ulaşan, üretim süreçlerinden çekilen ve bakım ihtiyacı artan yaşlı bireyler ise giderek bir “maliyet unsuru” olarak değerlendirilmektedir. Artan sağlık harcamaları, sosyal güvenlik giderleri ve bakım hizmetleri üzerinden yürütülen tartışmalar, yaşlı nüfusun birçok ülkede bir toplumsal kazanımdan ziyade çözülmesi gereken bir problem olarak görülmeğe başlanmıştır. Dolayısıyla modern toplum, uzatmaya çalıştığı hayatın ileri evresini anlamlandırmakta zorlanan paradoksal bir durumla karşı karşıya kalmaktadır.

Günümüz toplumunda sessiz kırılmanın en ağır sonuçlarından biri de kronik yalnızlıktır. Günümüzde her ne kadar yaşlı bireyler için bakım veya maddi destek sağlansa da asıl ihtiyacın; anlamlı ilişkiler, dinlenme ve değerli olduğunu hissetme ihtiyacı olduğu unutulmamalıdır. Öyle ki tecrübesine başvurulmayan, fikirleri önemsenmeyen ve karar süreçlerinden dışlanan bireylerde yalnızlık, değersizlik hissi ve depresif eğilimler daha sık görülmektedir. Bu noktada toplumun dikkat etmesi gereken en önemli husus, bu dışlanmanın çoğu zaman açık bir reddediş şeklinde gerçekleşmemesidir. Daha açık bir ifadeyle kimse yaşlı bireye “artık sana ihtiyaç yok” demez fakat günlük hayatın işleyişi, teknolojik tercihler ve toplumsal alışkanlıklar bu mesajı onların duygu dünyasına sessizce verir.

Esasında dijitalleşme, yaşlıları yeniden toplumsal hayata dâhil etme imkânı da sunmaktadır. Görüntülü görüşmeler, sosyal medya platformları ve dijital iletişim araçları doğru kullanıldığında kuşaklar arasındaki mesafeyi azaltabilme imkânına sahiptir. Ancak unutulmamalıdır ki teknoloji, yüz yüze ilişkinin yerini alabilecek bir unsur değil sadece tamamlayıcısı olabilir. Yani bir görüntülü görüşmenin, bir bayram ziyaretinin; bir mesajın, uzun bir sohbetin yerini tam anlamıyla tutması mümkün değildir. Çünkü insanın hissettiği yalnızlık, sadece ses veya görüntü aktarımıyla giderilebilecek teknik bir boşluk değildir; o boşluk ancak bir elin sıcaklığı, aynı odadaki nefes ve bölünmeyen bir dikkatle dolabilir. Dijitalleşme bize “erişilebilirliği” sunsa da “aidiyeti” sunmaz. Ekranların arkasına gizlenen bu sözde yakınlık, yaşlı bireyin hayatındaki derin yalnızlığı örtbas eden yapısal bir illüzyona dönüşme riski taşımaktadır.

Yaşlılığın sessiz kırılmasını önlemek için yalnızca sosyal politikalar geliştirmek yeterli değildir. Asıl ihtiyaç duyulan şey, yaşlılığa ilişkin bakış açımızı değiştirmektir. Yaşlılığı kapitalist anlayışla üretkenliğin sona erdiği bir dönem olarak değil hayatın anlam ve tecrübe bakımından en zengin evrelerinden biri olarak yeniden değerlendirmemiz gerekir. Aile büyüklerini karar süreçlerine dâhil etmek, kuşaklar arası etkileşimi artırmak, bayramları ve özel günleri yeniden buluşma vesilesi hâline getirmek ve onla-

rın hayat tecrübelerine modern yaşam içinde yer açmak bu dönüşümün önemli adımlarıdır.

Bu noktada dikkat çekmek istediğimiz diğer önemli husus da çağımızın temel sorununun bilgi eksikliği olmamasıdır. İnsanlık tarihinde hiç olmadığı kadar büyük bir bilgi birikimine ve erişim imkânına sahibiz ve bu imkân gittikçe daha da artmaktadır. Ama modern insan açısından en önemli sorun, bilginin artmasına rağmen anlamın tükenişidir. Modern insan, bilgi obeziteliği yaşarken değer, aidiyet ve manevi derinlik açısından ciddi bir yoksullaşma tehlikesiyle de karşı karşıyadır. Çünkü dijital çağ bize “nasıl” yaşayacağımıza dair sayısız teknik veri sunarken “niçin” yaşadığımıza dair o varoluşsal soruyu cevapsız bırakmaktadır. İşte bu noktada yaşlıların önemi yeniden ortaya çıkmaktadır. Çünkü onların temsil ettiği şey yalnızca bilgi değildir; sabır, tecrübe, hayat bilgeliği, duygusal olgunluk ve insan ilişkilerinin incelikleridir. Bunlar hiçbir arama motorunda bulunamayacak, hiçbir yapay zekâ sisteminin tam anlamıyla üretemeyeceği insani eşsiz birikimlerdir. Esasında insan, mekân ve zaman farklı olsa da temelde yaşanmışlıklar ve insanın duygusal özü hep aynıdır. İnsanlığın olaylar karşısındaki psikolojik ve duygusal tepkiselliği ortak bir paydada buluşur; sevgi, aşk, acı, kayıp veya ümit gibi kavramlar çağlar değişse de değişmeyen insani gerçeklerdir. Bu evrensel duyguların ruhsal karşılığını ne yapay zekâ algoritmalarında ne de dijital platformlarda

bulabiliriz. Hayatın önümüze çıkaracağı bu tür krizlerle ve yoğun duygularla baş etme tecrübesini ancak o yollardan daha önce geçmiş bir insanın yaşanmışlığından süzülen bir rehberlikle elde edebiliriz. Tecrübe ile veriyi aynı şey olarak değerlendirmek dijitalleşen modern dünyanın en büyük sıkıntılarından biridir. Veri, bilgi sağlasa da hayatın karmaşık sorunları karşısında gerekli olan muhakeme, sezgi, hikmet ve sabır çoğu zaman yaşanmışlığın ürünüdür. Biz bunları ancak bu tecrübeyi yaşamış yaşlılarımızdan öğrenebiliriz. Yapay zekâ milyarlarca veriyi saniyeler içinde işleyebilir ama bir insan kalbinin kırıklığını, hayatın getirdiği kayıplarla nasıl baş edileceğini veya bir zorluğa karşı nasıl sabredileceğini “hissederek” öğretmez. Yaşlılarımız, algoritmaların henüz keşfedemediği ve keşfetmesi de pek mümkün olmayan bu insani bilgeliğin yaşayan son kaleleridir.

Unutulmamalıdır ki bir toplumun geleceği, geçmişiy-le kurduğu bağın gücü kadar sağlamdır. Yaşlılar yalnızca geçmişin tanıkları değil aynı zamanda insanlığın duygusal ve manevi hafızasının taşıyıcılarıdır. Eğer onları yalnızca bakım verilmesi gereken bireyler olarak görürsek aslında kendi geleceğimizi de yalnızlaştırmış oluruz. Çünkü bugün yaşlılara reva görülen sessizlik, yarının yaşlıları olacak bizler için hazırlanmış bir kaderdir. Modern dünyanın gerçek sınavı, insan ömrünü uzatmak değil uzayan ömrü anlamlı, saygın ve değerli kılabilmektir. ■

Söyleşi
Mahir KILINÇ

Doç. Dr. Burhan İŞLİYEN:

“Yaşlılık dönemini, olağanüstü bir tecrübe birikimi ve sonrakilerin aynı hatalara düşmemesi ya da o tecrübelerden istifade etmesi için bir fırsat olarak görmek gerekir.”

“Allah, sizi güçsüz olarak yaratan, sonra güçsüzlüğün ardından bir güç veren, sonra gücün ardından bir güçsüzlük ve yaşlılık verendir...” (Rum, 30/54) ayetinde buyrulduğu gibi Allah, insana gençken verdiği güç ve sıhhati yaşlandığı zaman kendisinden alır ve onu aciz bir duruma düşürür. Bu ilahi kanun, insana kibirden arınma ve yegâne kudret sahibinin Allah olduğunu idrak etme noktasında nasıl bir tefekkür kapısı aralamaktadır?

Dünya üzerinde kalış süremiz bize uzun gelse de aslında çok kısadır. Bununla beraber insan birçok açıdan da zayıf yaratılmış bir varlıktır. Öyle ki Kur'an-ı Kerim, “İnsan neden yaratıldığına bir baksın.” (Tari, 86/5) buyurarak insanın yaratıldığı ham maddeye ve zayıflığına vurgu yapmaktadır. Ancak çoğu zaman insan, bu hakikati göz ardı ederek kendisine verilen imkân, nimet ve fırsatları sona ermeyecekmiş gibi ve kendisine verenin veriş gayesini dikkate almadan başka amaçlar için kullanabilir, kullanmaktadır da.

HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.S.), YAŞLILARI HAYIR HASENATA YÖNLENDİREN HADİSLERİ MEVCUTTUR. ONLARI ÖMÜRLERİNİN SONLARINA DOĞRU İYİLİKLERİ, İBADETLERİ ARTIRMAYA TEŞVİK EDER.

Allah, Kur'an-ı Kerim'de hem sizin bahsettiğiniz ayet-i kerimede hem de farklı yerlerde geçen “erzel-i ömür” (ömürün en düşkün çağı) ifadesiyle insanın tek bir andan, tek bir hâlden ibaret olmadığını ve nasıl ki sağlıklı, kuvvetli anları varsa bunun bir gün elinden gideceğini vurgular ve “Kime uzun ömür verirse onu, yaratılış itibarıyla tersine çeviririz (gücünü azaltırız). Hâlâ düşünmeyecekler mi?” (Yasin, 36/68) ayetiyle de insanın kabiliyetlerinin, melekelerinin daha da zayıf hâle geleceğini buyurur.

Bu ilahi takdirin böyle tecelli etmesi, insanın dünyadaki nimet, imkân ve fırsatlara takılıp da büyük hakikati iskalamaması içindir. Bir akşam veya kuşluk vakti diye nitelendirilen dünyaya insan, ebedî hayatı ve cenneti kazanmak için gönderilmiştir. Dolayısıyla dünya hayatındaki nimetler, imkânlar ve makamlardan hiçbirisi kalıcı değildir. Kalıcı olan, kendisine verilenleri Allah'ın rızasına uygun kullanıp ebedî hayatı kazanabilmektir. İşte o zaman insan-ı yegâne kudret sahibinin Allah olduğu şuuruna erecek, bu dünyadaki hakiki vazifesini yerine getirmiş olacaktır.

HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.S.), “ÂDEMOĞLU, KENDİSİNİ KUŞATAN ÖLÜMCÜL TEHLİKELERLE BİRLİKTE VAR EDİLMİŞTİR; BU TEHLİKELERİ ATLATSAN BİLE İHTİYARLIĞA YAKALANIR VE NETİCEDE ÖLÜR.” (TIRMİZİ, KADER, 14) HADİSİNDE BU YURDUĞU ÜZERE İNSANLAR İÇİN KAÇINILMAZ BİR GERÇEK VE AYNI ZAMANDA BİR NEVİ GENÇLİĞİN HASAT VAKTİ OLAN YAŞLILIK, KUR'AN-ı KERİM VE HADİS-İ ŞERİFLER NASIL ANLATMIŞ VE YAŞLILIKIN HANGİ BOYUTLARINI İNSANLARIN DİKKATİNE SUNMUŞTUR?

Yaşlılık, her insanın ömrü varsa başına gelmesi mutlak olan bir vakıadır. Allah, Kur'an-ı Kerim'in pek çok yerinde bu hâli anlatır. Rum suresinde, “Allah, sizi güçsüz olarak yaratan, sonra güçsüzlüğün ardından bir güç veren, sonra gücün ardından bir güçsüzlük ve yaşlılık verendir...” (Rum, 30/54) ayetiyle insanın zayıf, güçlü ve tekrar zayıf olduğu dönemleri, tekrar zayıf olduğu dönemi de yaşlılığı olarak anlatır. Nahl ve Hac surelerinde ise yaşlılığın en ileri safhası olan, fiziksel ve zihinsel yetilerin zayıfladığı düşkünlük çağı olarak da nitelendirilen dönemi “erzel-i ömür” olarak zikreder. Meryem suresinde, “Hani o, Rabbine gizli bir sesle yalvarmıştı. O şöyle demişti:

‘Rabbim! Şüphesiz kemiklerim gevşedi. Saçım sakalım ağardı. Sana yaptığım dualarda (cevapsız bırakılarak) hiç mahrum olmadım.’” (Meryem, 19/3-4) ayetleriyle Hz. Zekeriya'nın dilinden yaşlılığın hâllerini anlatır. Yusuf suresinde de Bünyamin, Hz. Yusuf tarafından alıkonulmak istenince diğer kardeşlerinin, “Onlar, Yusuf'a: ‘Ey güçlü vezir! Bunun çok yaşlı bir babası var. Onun yerine bizden birini alıyorsun...’” (Yusuf, 12/78) ifadeleriyle yaşlılıktan söz eder.

Peygamber Efendimiz (s.a.s.), bu hâlin güzelliğine vurgu yaparken buyuruyor ki: “İnsanların en hayırlısı ömrü uzun, ameli güzel olan; en şerlisi de ömrü kısa olmasına rağmen ameli de kötü olan kimsedir.” (Tirmizi, Zühd, 22) Dolayısıyla her geçen günün, her geçen dakikanın bizi nereye ve kime yaklaştırdığı önemlidir. Aslanan ona dikkat kesilmek. Her yaşadığımız günle Rabbimize doğru yaklaştığımızı hissediyor ve bunu böyle değerlendiriyorsak ömür olarak dünyada birazcık daha uzun kalmak büyük bir nimettir. Ayrıca Efendimiz aleyhisselam, “Her kim yaşından dolayı

bir yaşlıya hürmet ederse, saygı gösterirse; Allah o kimseye yaşlandığı zaman hürmet edecek, saygı gösterecek insanlar nasip eder.” (Tirmizi, Birr, 75) buyurarak ayette ifade edilen hususu insanların sadece kendi ane babasıyla sınırlı tutmayıp bütün yaşlılara genellemektir. Böylece Hz. Peygamber, Allah’ın o kimseye yaşlandığında saygı gösterecek insanlar nasip edeceğini haber eder.

Kur’an-ı Kerim’in “erzel-i ömür” olarak andığı, ömrün en hassas ve kırılgan dönemi olan yaşlılık; geride bırakılan yılların bilgeliğiyle hayatın en nahif bereket kapısına dönüşür. Fiziksel gücün yerini ruhun dinginliğine bıraktığı bu demlerde yaşlılığın, hem geçmişin huzur veren bir rahmet limanı hem de ebedî vuslata uzanan zarif bir ümit köprüsü oluşunu ele alır mısınız?

Şöyle bir örnekle anlatmaya çalışayım: Dağa çıkan bir insanı düşünelim. Nasıl ki dağın zirvesine doğru çıkarken zirveye yaklaştıkça nefes alması zorlaşır, adımlar yavaşlar ve daha da güçlük çekmeye başlar; yaşlılık da dağın zirvesine çıktığımızdaki hâlimiz gibidir. Ancak dağın zirvesine ulaştığımızda ise çevreyi çok daha geniş ve iyi görürüz. İşte o zaman hayata dağın zirvesinden bakıp da gençlerin asla göremeyecekleri daha geniş bir alanı izleyebilir ve daha sağlıklı değerlendirmeler yapabiliriz. Tabii bu noktaya gelirken yaşlılığı bir yük, tahammül edilmesi gereken bir eziyet gibi değil de birikmiş bir tecrübe, imkân ve fırsat olarak değerlendirmek lazım. Çünkü biz ebedî yolun yolcusuyuz. Haya-

tımız ne kadar zorlaşmış olursa olsun, biliyoruz ki biz engelli de olsak, yaşlı da olsak, hasta da olsak bütün bu sıkıntıların biteceği gün, bizim dünyamızı değiştirdiğimiz gündür. Dolayısıyla yaşlılık dönemini, olağanüstü bir tecrübe birikimi ve sonraki-lerin aynı hatalara düşmemesi ya da o tecrübelerden istifade etmesi için de bir fırsat olarak

Yaşlılarımız, geçim kaygısı ya da ciddi sağlık problemi taşımıyorsa yaşlılık dönemini Cenab-ı Hakk’ın kendisine verdiği en büyük nimetlerden biri olduğu bilinciyle eksiklerini tamamlama, yanlışlarından vazgeçme ve ahirete yönelik dikkatini, gayretini artırma içerisinde olmalıdır.

görmek gerekir. Sonbaharın gelişi, kış yaklaştığı için canımızı sıkabilir. Lakin sonbahar, verilen emekler neticesindeki hasat mevsimidir. Yaşlılık dönemi de buradan mülhem hayatımızın sonbaharı yani hasat mevsimidir.

Hz. Peygamber’in (s.a.s.), yaşlılığın getireceği acziyetten Allah’a sığınması; ömrün son demlerini beyhude dünyevi hırslarla tüketmek yerine, içteki sonsuzluk arzusu- nu ahiret sermayesine ileten bir reçete sunar. Bu durum nasıl bir nebevi metodoloji ve hazırlık yükümlülüğü getirmektedir?

Hz. Peygamber’in (s.a.s.), yaşlıları hayır hasenata yönlendiren hadisleri mevcuttur. Onları ömürlerinin sonlarına doğru iyilikleri, ibadetleri artırmaya teşvik eder. Nitekim Efendimizin dünyasını değiştirmesinden kısa süre önce inmiş Nasr suresinde, “Allah’ın yardımı ve fetih geldiği ve insanların bölük bölük İslam’a girdiğini gördüğün zaman hamd ile Rabbini tesbih et ve O’ndan bağışlanma dile.” (Nasr, 110/1-3) buyrulmasını Hz. Ebubekir ve sahabe-i kiram, Peygamber Efendimizin dünyadan ayrılış vaktinin yaklaştığının haberi olarak düşünmüş, bu sureden yola çıkarak da Müslümanların kendisi için takdir edilen sürenin sonuna yaklaştığını hissettikçe istiğfarını, tövbesini, tesbihini, zikrini artırması gerektiği sonucu çıkarılmıştır. Kaldı ki Peygamber Efendimiz de “Başınıza fakirlik, aşırı zenginlik, hastalık, bunaklaştıran yaşlılık, aniden gelen ölüm, Deccal ve kıyamet gibi yedi engelleyici durum gel-

meden önce salih ameller konusunda acele edin.” (Tirmizi, zühd, 3) derken insanın yaşlandıkça salih ameller konusunda gayretini artırması tavsiyesinde bulunmaktadır.

Peygamber Efendimiz, insan-noğlu yaşlansa dahi onda büyüme devam eden iki tehlikeli hasletin “mal sevgisi ve tûl-i emel (uzun yaşama arzusu)” olduğunu belirtiyor. Ömrünün ileri yaşlarındaki bir insanın, hayatını beyhude bir hırsla tüketmesi yerine elindeki fitri ebediyet arzusunu ahiret sermayesine tahvil ederek “yaşlılık vakarını” bir berekete dönüştürmesi nasıl mümkün olabilir?

Peygamber Efendimiz, sorunuzda ifade ettiğiniz üzere insanlar ne kadar yaşlansa da dünya malına ve yaşamaya olan düşkünlüğünün devam edeceğini buyuruyor. Buradaki problem, bir bakış problemidir. İnsan, ahiret merkezli yaşayıp dünyanın geçici, ahiretin ise kalıcı olduğunu düşünmeli ve bu dünyayı ahireti kazanmak için kendisine tanınmış bir fırsat olarak değerlendirmeli. İşte bu takdirde ahirete hakiki manada iman etmiş olabilir. Ahirete imanı sayesinde bu dünyasını da nizama koymuş olur. Bu düstur bütün insanlardan özellikle de yaşlılardan daha çok beklenir. Yaşlılıkta ibadetleri yerine getirme noktasında her ne kadar bedenî zorluklar baş gösterse de kişinin, kalbini besleyecek duasını, zikrini, virdini artırması yaşlıdan beklenen davranışlardandır. Bu anlamda yaşlılarımız, geçim kaygısı ya da ciddi sağlık problemi taşımıyorsa yaşlılık dö-

mini Cenab-ı Hakk’ın kendisine verdiği en büyük nimetlerden biri olduğu bilinciyle eksiklerini tamamlama, yanlışlarından vazgeçme ve ahirete yönelik dikkatini, gayretini artırma içerisinde olmalıdır.

Müslüman bir toplum olarak yaşlılarımıza gösterdiğimiz hürmeti Allah’a olan saygımızın bir gereği olarak değerlendirdiğimizde onların hayatta aktif kalabilmeleri için bize düşen nedir?

Ömrümüz olursa bizim için de bir yaşlılık dönemi olacak ve ihtiyarlık dediğimiz bu dönemi biz de yaşayacağız. Evlatlarımızdan saygı, sevgi ve değer görmek istiyorsak biz kendi büyüklerimize davranışlarımızda bunları eksik etmemeliyiz. Unutmayalım ki modern hayat, bizi dünyevileştirdi ve buna bağlı olarak da bireyselleşme tuzağına itti. Bundan dolayı da daha çok kendimizi, rahatımızı düşündük. Ama bu bizim en temel kazançlarımızdan bir tanesini; huzurumuzu, güvenimizi, tecrübe aktarımını kaybetme sonucunu doğurdu. Bütün bunlardan korunmak için Peygamber Efendimizin, “Şuh-tan sakının, şuh sizden öncekileri helak etti, sizi de helak etmesin.” (Müslim, Birr, 56) uyarısını kendimize şiar edinmeliyiz. Bencillik, kendi keyfini düşünmek ve “kendisinden başka kimseyi görmemek” anlamına gelen şuhtan sakınmalıyız. Bizden öncekilerin düştüğü bu hataya düşmemeliyiz. Bundan sakınmak için de yaşlılık dönemine erdiğimizde bize nasıl muamele edilmesini umuyorsak, bekliyorsak kendimiz de yaşlılara öyle muamele etme-

liyiz. Yaşlılarımızın hasta da olsalar, evimizde cennete açılan bir kapı olduğunun bilincinde olmalı, o kapıyı açmayı başardığımız takdirde hemen ardından Rabbimizin rahmetiyle, merhametiyle, cennetiyle buluşacağımızı ümit etmeliyiz. ■

Öz Geçmiş

1969 yılında Erzincan’ın Kemah ilçesinde doğan Doç. Dr. Burhan İşliyen, ilk ve orta öğrenimini Kemah’ta tamamladı. 1987’de Kemah İmam Hatip Lisesini bitirdi. Aynı yıl Samsun 19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde üniversite eğitimine başladı. İki yıl sonra Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesine geçiş yaparak öğrenimine burada devam etti ve 1992 yılında mezun oldu.

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tasavvuf Ana Bilim Dalı’nda yüksek lisansını, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tefsir Ana Bilim Dalı’nda ise “Kur’an-ı Kerim Açısından Dünyevileşme, Sebep ve Sonuçları” başlıklı teziyle doktorasını tamamladı.

1992-1999 yılları arasında Hatay Altınözü, Kayseri İncesu ve Malatya Yeşilyurt’ta öğretmenlik yaptı. Diyanet İşleri Başkanlığının 1997 yılında açtığı müftülük sınavını kazanarak önce Malatya Doğanşehir daha sonra Erzincan Üzümlü ilçe müftülüğü görevlerinde bulundu. 2003 yılında Erzincan Müftü Yardımcılığına atandı. Daha sonra 2009-2018 yılları arasında sırasıyla Erzincan, Afyonkarahisar ve Diyarbakır’da müftülük görevlerini yürüten İşliyen, 19 Şubat 2018 tarihinde Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı olarak atandı. 18 Eylül 2025 tarihine kadar bu görevini yürüten Burhan İşliyen, evli ve 4 çocuk babası olup Arapça bilmektedir.

MODERN ÇAĞIN NİHİLİST DÜŞÜNCEİNDE SONLULUK, NEFİS VE İMAN

|| Dr. Zübeyir USTABAŞI

Modern insanın temel trajedilerinden biri, ölümsüzlük arzusuyla yaşadığına inanasına rağmen gerçekte mutlak bir sonsuzluğu taşıyabilecek ontolojik bir yapıya sahip olmamasıdır. İnsan çoğu zaman ölümsüzlüğü değil yalnızca sonlu yaşamının kesintiye uğramadan devam etmesini ister. Özellikle iman fikrinden ve aşkın bir anlam ufkundan kopmuş bilinç için “sonsuzluk”, metafizik bir hakikatten ziyade mevcut yaşamın süreklileştirilmiş bir uzantısı hâline gelir. Böyle bir insan için sonsuzluk, başka bir varoluş kipine geçiş değil mevcut arzuların, hazların, yönelimlerin ve benliğin sonsuza kadar sürdürülmesi talebidir.

Fakat tam da burada derin bir ontolojik çelişki ortaya çıkar. Çünkü insan, bir taraftan sonluluğun ürettiği gerilim sayesinde arzu eden bir varlık olarak kalabilmekte; diğer taraftan ise bu gerilimi ortadan kaldıracak bir sonsuzluğu talep etmektedir. Dolayısıyla modern

insanın sonsuzluk arzusu, kendi iç mantığını taşıyamayan paradoksal bir isteme biçimine dönüşebilmektedir. Çünkü arzu ancak eksiklik, mesafe, ertelenme ve kaybetme ihtimali bulunan bir zamansallık içinde mümkündür. Ölüm, yalnızca biyolojik son değil aynı zamanda anlamı yoğunlaştıran asli sınırdır. Bekleyişi, özlemi, tutkuyu, riski ve yönelimi mümkün kılan şey, tam da sonluluğun oluşturduğu kırılگانlıktır.

Bu nedenle ölüm ihtimalinin tamamen ortadan kalktığı bir varoluşta yalnızca yaşamın sonu değil arzunun kendisini mümkün kılan ontolojik gerilim de çözülmeye başlar. Çünkü insan, zamansallığın gerilimi içinde anlam üreten bir varlıktır. Sürenin sonsuz biçimde homojenleştiği bir yerde ise herhangi bir şey gerçek anlamda “acil”, “değerli” ya da “kaçırılabilir” olmaktan çıkar. Böylece sonsuzluk, ilk bakışta özgürleşme gibi görünse de gerçekte anlamı taşıyan farklılıkların ve yoğunlukların silinmesine yol açar.

Ancak burada daha da önemli olan nokta şudur: İnsan, varoluşu söz konusu olduğunda, “sonsuzluk” ile “sonluluk” arasındaki mantıksal dikotomi bütünüyle işlemez hâle gelir. Çünkü insan, salt mantıksal kategorilerle kavranabilecek bir varlık değildir. Klasik mantık açısından bakıldığında sonlu olan ile sonsuz olan birbirini dışlayan karşıtlıklar olarak düşünülebilir ancak insani tecrübe düzleminde bu ayrım çökmeye başlar. Zira insan, aynı anda hem sonluluğunun bilincinde olan hem de sonsuzu arzulayan tek varlıktır. Onun trajedisi tam da burada ortaya çıkar: Sonlu bir yapı içinde sonsuzluğu talep etmek.

Dolayısıyla mesele yalnızca “ölümlü bir varlığın ölümsüz olmak istemesi” değildir. Daha derin düzeyde mesele, insanın sonluluğu aşmak isterken anlamını da tam o sonluluk geriliminden alıyor olmasıdır. Başka bir ifadeyle insan, sonluluğun yükünden kaçmak isterken aynı anda kendi anlam koşullarını da

ortadan kaldırmaya yönelmektedir. Bu nedenle insan varoluşunda sonluluk ile sonsuzluk arasındaki ilişki, basit bir karşıtlık ilişkisi değildir; birbirini hem dışlayan hem de birbirini zorunlu olarak taşıyan trajik bir düğümdür. İnsan, sonluluğu nedeniyle acı çeker fakat aynı sonluluk olmaksızın da insan olarak kalamaz.

Bu noktada modern insanın nefsi yapısı belirleyici hâle gelir. Çünkü nefis, doğası gereği doyuma ulaşan değil sürekli yeni nesneler, yeni hazlar ve yeni yönelimler üreten bir devinim alanıdır. Özellikle modern hümanistik çağda nefis, aşkın bir hakikat fikrinden koparak kendi arzularını mutlaklaştırma eğilimine girer. Ancak paradoks tam da burada ortaya çıkar: Nefis, sınırsız tatmin talep ederken tatmin edildiği ölçüde yeni eksiklikler üretir. Dolayısıyla modern insanın krizinin merkezinde arzunun bastırılması değil aksine sonsuz biçimde dolaşıma sokulması bulunmaktadır.

Tasavvufi gelenekte nefsin mertebeleri tam da bu nedenle önemlidir. Nefs-i emmare, arzuyu mutlaklaştıran ve insanı sürekli dışsal nesnelere yönelten dağınık bir yapıyı temsil ederken daha üst mertebelerde nefis, kendi sınırsız talebinin imkânsızlığını fark etmeye başlar. Çünkü nefsin nihai problemi, sınırlı olanla yetine-memesi değil sınırsızlığı yanlış yerde aramasıdır. Modern insan ise çoğu zaman bu ilk mertebede kalmakta; tüketim, haz, görünürlük, başarı ve sürekli kendini yeniden üretme zorunluluğu içinde varoluşunu sürdürmeye çalışmaktadır.

Fakat burada daha derin bir kırılma ortaya çıkar: Nihilizm yalnızca metafizik anlamda aşkın hakikatin kaybı değildir; aynı zamanda değerlerin ontolojik zeminini kaybetmesidir. Çünkü bir referans noktasının yitimi, yalnızca yön kaybı anlamına gelmez; neyin değerli, neyin değersiz olduğuna ilişkin ölçünün de çözülmesi anlamına gelir. Aşkın, sabit veya kurucu bir hakikat ufkunu ortadan kalktığında değerler giderek geçici tercihler, psikolojik eğilimlere ve toplumsal dolaşıma indirgenmeye başlar. Böylece değer, hakikate yaslanan bir ağırlık olmaktan çıkar; tüketilebilir, değiştirilebilir ve yeniden üretilebilir bir simülasyona dönüşür.

Tam da bu nedenle modern insan, sürekli yeni referans noktaları üretmek zorunda kalır. Ancak bu referanslar artık kökensel bir anlam taşımaz; yalnızca geçici yönelimler üretir. Bugün kimlikler, ideolojiler, haz biçimleri, tüketim kalıpları ve hatta ahlaki yönelimler bile hızla değişebilen akışkan yapılarla dönüşmektedir. Bunun sonucunda insan, özgürleşmek yerine sürekli yeni anlam enjeksiyonlarına ihtiyaç duyan kırılan bir varlığa dönüşür. Çünkü değerlerin kaybı, yalnızca dışsal normların kaybı değildir; insanın kendi varoluşunu taşıyabilecek içsel merkezini de kaybetmesidir.

İşte bu sürekli değersizlik duygusu, insanı giderek daha radikal savrulmalara ve daha uç sapkınlıklara sürüklemeye eğilimi taşır. Çünkü anlamını kaybeden nefis, yoğunluğu artırarak boşluğu aşmaya çalışır. Haz yetmeyince daha aşırısı aranır; görünürlük yetmeyince

daha radikal talep edilir; sıradanlık dayanılmaz hâle geldikçe insan, kendisini sınır ihlalleri üzerinden hissetmeye yönelir. Böylece modern insanın krizi yalnızca ahlaki bir çözümme değil ontolojik bir dağılma biçimi hâline gelir.

Bu süreçte “insan” kavramının kendisi de problematikleşmeye başlar. Çünkü insan sıfatı, yalnızca biyolojik bir türe işaret etmez; aynı zamanda belirli bir anlam, sınır, yönelim ve sorumluluk ufkuna işaret eder. Eğer bütün aşkın referanslar çözülür, değer bütünüyle görecelleşir ve nefis sınırsız arzunun merkezine yerleşirse insanı “insan” yapan ontolojik zemin de çözülmeye başlar. Böyle bir noktada artık mesele yalnızca değer kaybı değildir; insani olanın kendisinin sürdürülebilir olup olmadığı meselesidir.

Tam da bu nedenle arzuları için yaşayan ve bütün nihilistik çözümlerine rağmen sürekli değişen göreceli referans noktalarına tutunarak varlığını sürdürmeye çalışan hümanistik çağın insanı için hakiki anlamda bir sonsuzluk, sanıldığı gibi bir kurtuluş değil aksine derin bir varoluşsal felaket ihtimalidir. Çünkü doyumsuz nefis, sonlu dünya içinde bile tatmine ulaşamazken zamansal sınırların tamamen ortadan kalktığı bir sonsuzlukta kendi boşluğunu sonsuza kadar yeniden üretmeye mahkûm hâle gelir.

Sonluluk ortadan kalktığında yalnızca ölüm değil insanı insan yapan gerilim de kaybolur. Böylece insan, zamansal bir varlık olmaktan çıkarak yönünü yitirmiş bir sürekliliğin içine düşer. Nihayetinde mesele, insanın

ölümsüzlüğe dayanabilecek bir varlık olup olmaması değil anlamın kendisinin ancak sonluluk, eksiklik, değer, sınır ve nefsin terbiyesi için de mümkün olup olmadığı meselesidir.

Buradan itibaren mesele, yalnızca modern insanın sonsuzluk arzusunun niçin problemli olduğu sorusuyla sınırlı kalmaz; aynı zamanda dinin ve imanın bu krize nasıl bir varoluşsal imkân sunduğu sorusuna da açılır. Çünkü iman, insanın sonluluğunu inkâr eden değil onu anlamlı bir ufka yerleştiren asli bir bilinç dönüşümüdür. Dinî perspektifte ölüm, arzunun mutlak sonu yahut varoluşun anlamsız kesintisi değildir; insanı kendi nefsinin sınırsız taleplerinden çıkararak daha yüksek bir anlam düzenine yönelten kurucu bir sınırdır.

Bu bakımdan iman, modern insanın içine düştüğü nihilistik değersizlik duygusuna karşı yalnızca teselli edici bir psikoloji sunmaz; daha derin düzeyde, değerlin ontolojik zeminini yeniden kurar. Aşkın bir hakikat fikri olmaksızın değer, çoğu zaman bireysel tercih, toplumsal uzlaşım ya da geçici arzu biçimlerine indirgenir. Oysa iman, değeri insanın keyfî yönelimlerine değil insanı aşan mutlak bir anlam ufkuna bağlar. Böylece iyi, doğru, güzel, sorumluluk, sabır, merhamet ve adalet gibi kavramlar, yalnızca değişken beşerî kabuller olmaktan çıkar; insanın varoluşunu taşıyan istikamet ilkelere dönüşür.

Dinin insana kazandırdığı en önemli imkânlardan biri, sonluluğu anlamsızlık sebebi olmaktan çıkarıp kulluk bilinci

içinde yeniden yorumlamasıdır. İman eden insan için ölüm, yalnızca yok oluş tehdidi değil dünya hayatının geçiciliğini hatırlatan, arzuyu terbiye eden ve insanı hakikat karşısında sorumlu kılan bir sınırdır. Bu nedenle iman, sonluluğu ortadan kaldırmaz fakat sonluluğun insan üzerindeki yıkıcı etkisini dönüştürür. Ölüm bilinci, nihilist bilinçte panik, hazcılık ve değersizlik üretirken imani bilinçte sorumluluk, istikamet ve ahlaki derinlik üretir.

Bu noktada dinin nefis terbiyesi açısından sunduğu imkân özellikle belirleyicidir. Modern insan, nefsin taleplerini özgürlük zannederken din bu taleplerin sınırsızca takip edilmesinin insanı özgürleştirmedeğini, aksine onu kendi içsel doyumsuzluğuna mahkûm ettiğini gösterir. İman, nefsi yok etmeyi değil onu arındırmayı, yönlendirmeyi ve daha yüksek bir varoluş düzenine bağlamayı hedefler. Böylece arzu, bütünüyle reddedilmez fakat kendi başına mutlaklaştırılmasına da izin verilmez. Arzu, ahlaki sınır, ibadet, sabır, kanaat ve teslimiyet içinde terbiye edilerek insanı dağıtan değil olgunlaştıran bir enerjiye dönüşür.

Dolayısıyla dinin insana kazandırdığı şey, yalnızca ölümden sonra bir hayat inancı değildir; aynı zamanda dünya hayatını anlamlı biçimde taşıma kudretidir. İman, insana sonsuzluğu, sonlu arzuların sınırsız devamı olarak değil hakikatle, rahmetle ve mutlak anlamla irtibat kurma imkânı olarak kavratır. Bu ayrım son derece önemlidir. Çünkü imansız bilinç için sonsuzluk, çoğu zaman mev-

cut benliğin ve mevcut arzuların bitimsiz devamı olarak tasarlanır. Oysa iman, sonsuzluğu nefsin doyumsuzluğuna eklemlenen sınırsız bir süreklilik olarak değil insanın kendi sınırlılığını aşan ilahi anlam ufkuna açılması olarak düşünür.

Bu nedenle din, insanın sonluluk ile sonsuzluk arasındaki trajik gerilimini basitçe ortadan kaldırmaz; onu daha yüksek bir anlam düzeyinde yeniden düzenler. Sonluluk, artık mutlak bir kapanış değil imtihan, sorumluluk ve kemal imkânı hâline gelir. Sonsuzluk ise nefsin bitmeyen arzularının uzatılması değil insanın hakikatle buluşma imkânıdır. Böylece iman, modern insanın içinde sıkıştığı iki uçtan da kurtarıcı bir imkân sunar: Ne sonluluğu anlamsız yok oluşa indirger ne de sonsuzluğu arzuların sınırsız tüketimine dönüştürür.

Sonuçta din ve iman, insanı nihilistik değersizlikten, nefsin doyumsuzluğundan ve yönsüz bir sonsuzluk tahayyülünden koruyan kurucu bir anlam ufkuna sunar. İman sayesinde insan, hem sonlu olduğunu bilir hem de bu sonluluğun mutlak anlamsızlık olmadığını idrak eder. Hem arzulara sahip olduğunu kabul eder hem de arzularının kendisini yönetmesine izin vermez. Hem ölümü hatırlar hem de ölümün ötesinde ilahi adalet, rahmet ve hesap bilinciyle yaşar. Böylece insan, yalnızca yaşayan bir varlık olmaktan çıkar; anlam taşıyan, değer üreten, sorumluluk üstlenen ve kendi nefsinin aşma imkânına sahip ahlaki bir varlık hâline gelir.■

DAİMA KAZANDIRAN TİCARET

Dr. Mahmut KAYIŞ
DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ
وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً
لَّنْ تَبْوَ. لِيُؤْفِقَهُمْ أَجُورَهُمْ وَيَرْيَدَهُمْ مِنْ
فَضْلِهِ إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ.

“Şüphesiz, Allah’ın kitabını okuyanlar; namazı kılanlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden, gizlice ve açıktan Allah yolunda harcayanlar asla zarar etmeyecek bir ticaret umabilirler. Allah kendilerine mükâfatlarını tam olarak versin ve kendi lütfundan daha da artırsın diye (böyle yaparlar). Şüphesiz O, çok bağışlayandır, şükürün karşılığını verendir.”

(Fatır, 35/29-30)

Ticaret, temelde insanların mal ve hizmet değişimiyle geçimlerini sağladıkları bir faaliyettir. İnsan, bu yolla barınma, beslenme ve güvenlik gibi temel ihtiyaçlarını karşılamakta; ailesinin rızığını temin etmekte ve zekât, hac, sadaka gibi ibadetlerini yerine getirme imkânı bulmaktadır. Ayrıca ekonomik gelişim ve refah da ticaret sayesinde elde edilmektedir. Kur’an-ı Kerim, bu alanda düzenlemeler yapmış ve karşılıklı rızaya dayalı ticaretin meşru olduğunu haber vermiştir. (Nisa, 4/29) Buna ilaveten ilahi vahiy, insana kâr ve kazanç kavramlarının dünya ve maddi âlemle sınırlı olmadığını da hatırlatmış ve hiçbir vakit zarar ettirmeyen

bir ticaretin var olduğunu bildirmiştir.

Daima kazandıran bu ticaretin ana sermayelerinden ilki, Allah’ın insanlığa hidayet rehberi olarak indirdiği son ilahi kitap olan Kur’an-ı Kerim’i hakını vererek okumak, anlamaya çalışmak, üzerinde düşünmek ve onun hükümleriyle amel etmektir. Kur’an ile kurulan bu doğru ve sıkı bağ, Müslüman’ın dünya hayatını istikamet üzere yaşamasını sağlamasının yanı sıra ahiret hayatını da imar etmektedir. Kur’an’ı tilavet etmek, “Kim, Allah’ın kitabından bir harf okursa ona bir sevap (hasene) vardır. Sevap (hasene) ise on kat karşılığıyla verilir.

Ben, elif lam mim bir harftir demiyorum; bilakis elif bir harftir, lam bir harftir, mim de bir harftir.” (Tirmizi, *Fezailü'l-Kur’an*, 16) hadisi gereğince büyük bir kazanca dönüşmektedir. Ayrıca okunan ve amel edilen ilahi kelimeler, hesap günü şefaathane olarak gelecek ve delil getirerek müminleri savunacaktır. (Müslim, *Müsaafirîn*, 252-253) Dolayısıyla Kur’an’a ve onun emirlerine sınıksız sarılanlar, Allah katında gerçek anlamda kazanç sağlayan bir ticaretin içine girmiş olmaktadır.

Namazı ikame etmek, dünya ve ahiret için yapılan en büyük yatırımlardan bir diğeridir. Çünkü insanın dünya hayatında Allah Teâlâ’nın emrini yerine getirmek

ve rızasını kazanmak amacıyla kıldığı her namaz, ahirette karşılığını fazlasıyla bulacağı manevi bir sermayedir. Bu bakımdan namaz, müminin uhrevi hayatına yaptığı yatırımların en başında gelmektedir. Çünkü kulun kıyamet günü ilk hesabı çekileceği ameli, namazıdır. Namaz sorumluluğunu düzgün ve tam olarak yerine getirmişse kurtulmakta, eksik ya da kusurlu yapmışsa kaybetmektedir. (Tirmizi, Mevakit, 188) Bu bağlamda dünya hayatında sermayesinin değerini bilerek namazı hakkıyla ikame eden Müslüman, hatta ve günahlarından arınmakta (Buhari, Mevaktü's-Salat, 6) ve sonrasında Firdevs cennetine vâris olarak ebedî huzuru kazanmaktadır. (Müminun, 23/9-11)

Allah'ın kullarına lütfettiği mal, servet ve rızık nimetlerinden, gönül huzuru ve ihlasla, hem gizlice hem de açıktan, ihtiyaç sahiplerine ve hayırlı işlere harcayanlar aslında dünya ve ahiret açısından en kârlı ticareti yapmışlardır. Bu kişiler temiz ve helal olan kazançlarından bir tek hurma yahut buna denk olabilecek bir şey tasadduk etseler Allah onu kabul buyurmakta ve bu hayrın karşılığını ya da sevabını artırıp çoğaltmaktadır. (Buhari, Zekât, 8) Onlar, yaptıkları infaklar ile hesap günü için büyük bir hazırlık yapmışlardır. Çünkü samimi ve gönülden yapılan yardımlar,

Allah'ın rahmetini celp etmek, günahları örtmekte ve kişiyi cehennem ateşinden koruyan bir siper hâline gelmektedir. (Buhari, Edeb, 34; Tirmizi, İman, 8) Sonuçta onlar, bitip tükenecek olan dünyevi bir malı, kaybolmayacak kalıcı bir mükâfata dönüştürmüşlerdir.

Tacirlerin en büyük endişelerinden biri, yaptıkları yatırımın karşılığını eksik almak ya da hiç alamamaktır. Oysa Müslüman'ın ahirete yönelik yaptığı manevi ticarete böyle bir kaygıya yer yoktur. Çünkü orada karşılıklar tam olarak verilmekte, hatta Yüce Allah lütfundan daha fazlasını da ihsan etmektedir. Ayrıca dünyevi ticarete risk çoktur. Mallar değerini yitirebilir, piyasalar daralabilir ve böylece kazançlar yok olabilir. Fakat ahiret için yapılan ticarete hiçbir risk yoktur. Zira müminin, Kur'an'ın emirlerine uyması, namazını kâmil manada kılması, zekâtını ve sadakasını vermesi ona asla kaybettirmez.

Akıllı tüccar, sermayesini her zaman kazancı kesin, riski en düşük ve getirisi en yüksek olan alanlara yönlendiren kimsedir. En büyük ve gerçek kazanç da ahiret hayatına yönelik yapılan yatırımlarda gizlidir. Bu durum, kişinin dünyalık işlerini tamamen terk etmesi, geçimini sağlamak için çalışmayı bırakması veya dünya hayatına

dair sorumluluklarını görmezden gelmesi anlamına gelmektedir. Aksine mümin, geçimini sağlamak, ailesinin ihtiyaçlarını karşılamak ve dünyayı imar etmek için ortaya koyduğu çalışma azmini, sabrı ve gayreti yalnızca dünyevi menfaatlerle sınırlı tutmamalıdır. Bunun çok daha fazlasını, Allah'ın rızasını kazanmak, ahirette ebedî saadete ulaşmak ve cennet nimetlerini elde etmek için de ortaya koymalıdır. Dolayısıyla basiretli bir Müslüman, fâni olana gerektiği kadar değer verip baki olana talip olur.

Sonuç olarak dünya ticaret sahnesinde bazıları hidayeti verip dalaleti satın alarak hüsrana uğrar ve cehennemliklerden olur. (Bakara, 2/16) Bir kısmı ise bütün zamanını, emeğini ve çabasını yalnızca geçici dünya nimetlerini elde etmeye harcayarak ahiret hayatını ihmal eder. Böylece kazandığını sandığı şeyler ona kalıcı bir fayda sağlamaz ve ziyana uğrayanlar zümresine katılır. Buna karşılık bahtiyar kullar Allah'a ve elçisine imanı, Kur'an'ı, namazı, cihadı ve sadakayı (Saff, 61/10-11) tercih edip hayatlarının gayesi hâline getirirler. Neticede hiçbir zaman zarar etmeyecek bir alışveriş yaparlar bu ticaretle riyle hem dünyada hem de ahirette kazanırlar. Ya Rabbi! Bizi dünyada ve ahirette kazananlardan eyle! Âmin! ■

RABBİNİN ADIYLA ÖĞRENMEK

طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ

“İlim öğrenmek her Müslüman’a farzdır.”

(İbn Mace, Mukaddime, 17 [224])

Dr. Halil KILIÇ

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

İnsanı diğer varlıklardan ayıran en önemli özelliklerden biri, öğrenme kabiliyetidir. Kur’an-ı Kerim’de, Hz. Âdem’e isimlerin öğretilmesi (Bakara, 2/31), insanın bilgiyle değer kazanan bir varlık olduğuna işaret etmektedir. Çünkü insan kendisini, çevresini ve Rabbini ancak öğrenerek tanıyabilir; yeryüzünü imar etme sorumluluğunu da ancak ilimle yerine getirebilir. Bu sebeple İslam, ilme büyük değer vermiş; onu yalnızca bilgi edinmenin değil bilinçli kulluğun ve insanlığa faydalı olmanın da temel vasıtası kabul etmiştir. Bu sebeple Allah Resulü (s.a.s.), “İlim öğrenmek her Müslüman’a farzdır.” buyurarak ilmi

sadece teşvik edilen bir fazilet olarak değil yerine getirilmesi gereken dinî bir sorumluluk olarak nitelendirmiştir. Ancak burada üzerinde durulması gereken önemli bir husus vardır: Her Müslüman’ın öğrenmesi gereken ilim nedir?

Bu sorunun cevabı, insanın yaratılış gayesinde saklıdır. Yüce Allah, “Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.” (Zariyat, 51/56) buyurmaktadır. Demek ki insanın bu dünyadaki en temel vazifesi Rabbini tanımak ve O’na kulluk etmektir. Fakat bilmeden tanımak, öğrenmeden kulluk etmek mümkün değildir. Kime, niçin ve nasıl ibadet edeceğini bilmeyen bir kimsenin kullu-

ğunu hakkıyla yerine getirmesi düşünülemez. İşte bu sebeple her Müslüman’ın iman esaslarını, ibadetleri ve günlük hayatında karşılaşacağı dinî hükümleri öğrenecek kadar ilim tahsil etmesi farz-ı ayndır. Yani her bir Müslüman’ın bizzat yapmakla mükellef olduğu bir vazifedir. Namaz kılan kimse- nin namazın hükümlerini, ticaret yapanın helal ve haramı, aile kuranın aile hukukunu öğrenmesi bir tercih değil dinî bir yükümlülüktür.

Öte yandan yeryüzünün sadece bir ibadethane değil aynı zamanda Müslümanlar tarafından imar edilmesi gereken bir yaşam alanı olduğu gerçeği, karşımıza farz-ı kifaye olan

ilimleri çıkarır. Yüce Allah, insanı yeryüzünün halifesi kılmış ve orayı imar etme görevini (Hud, 11/61) insana yüklemiştir. Dünyanın yaşanabilir, adil ve müreffeh bir yer olması için tıp, mühendislik, astronomi, matematik, hukuk, ziraat vb. dünyevi ilimlerin de öğrenilmesi şarttır. Toplumun ihtiyacını karşılayacak oranda doktorun, mühendisin, bilim insanının, tüccarın ve sanatkârın yetişmesi farz-ı kifayedir. Eğer bir toplumda bu alanlarda yetkin insanlar yetişmezse o toplumun tamamı dinen sorumlu olur. Dolayısıyla Müslüman için tıp fakültesinde anatomi çalışmakla medresede fıkıh okumak arasında, niyet Allah rızası olduğu müddetçe ibadet değeri açısından bir fark yoktur.

Ne var ki İslam'ın ilme bakışı, modern dünyanın seküler ve maddeci yaklaşımından kökten ayrılır. Bugün modern dünya, ilmi ve bilimi salt bir güç devşirme, daha çok tüketme ve tabiata hükmetme aracı olarak görmektedir. Oysa her bir öğrenme faaliyetinin arkasında yüce bir amaç olmalıdır: O da yalnızca Rabbin rızasıdır. Allah'ı bilmeden, O'nun rızasını hedeflemeden, sadece dünyevi kaygılarla, makam, şöhret ya da servet arzusuyla yapılan bir öğrenme yolculuğu, kişiyi aydınlığa değil helake sürükleyecektir. İşte bu problemin çözümü Kur'an'ın ilk inen ayetin-

de saklıdır: "Yaratan Rabbinin adıyla oku." (Alak, 96/1) Bu ilahi emir, ilmin yönünü de belirlemiştir: Müslüman; okurken, araştırırken, üretirken ve keşfederken Rabbinin unutmayan insandır. Onun öğrendiği her bilgi, Allah'ın kudretini ve hikmetini daha yakından tanımasına vesile olmalıdır. Unutulmamalıdır ki gerçek ilim, insanı kibre değil tevazuya, inkâra değil yakine, gaflete değil kulğa götüren ilimdir.

Bilginin arttığı çağımızda insanlığın aynı ölçüde huzuru yakalayamadığını da görmekteyiz. Savaşlar, çevre felaketleri, ahlaki yozlaşma ve en önemlisi de kulluktan uzaklaşma giderek artmaktadır. Bu tablo bize önemli bir gerçeği göstermektedir: Bilgi tek başına insanı kurtarmaya yetmez. Bilginin ahlakla, vicdanla ve Allah bilinciyle birleşmesi gerekir. Aksi takdirde sadece daha fazla kazanmayı hedefleyen bir mühendis, insan hayatını tehlikeye atan binalar inşa edebilir. Mesleğini yalnızca kazanç kapısı olarak gören bir doktor, merhametini kaybedebilir. Bilgisini güç elde etmek için kullanan bir bilim insanı, insanlığa fayda yerine zarar verebilir. Mikroskop altında bir hücreyi inceleyen biyolog, oradaki akıl almaz işleyişi, moleküler makineleri ve ilahi mucizeleri görüp secdeye kapana-çağı yerde, "Bunlar tesadüfen, kendiliğinden oluştu." diyerek

ateist bir düşünceye saptanabilir. İşte bunun için Kur'an'ın ilk emri, ilmi Allah'tan bağımsız bir faaliyet hâline getirmemiş; onu Rabbin adıyla başlaması gereken bir yolculuk olarak tanımlamıştır.

Netice itibarıyla "İlim öğrenmek her Müslüman'a farzdır." nebevi fermanı, sıradan bir tavsiye değil Müslüman'ın hayatını şekillendiren temel ilkelere biridir. Dinî ilimlerle ruhumuzu sarsan gafletten uyanırken dünyevi ilimlerle de ümmetin ve insanlığın dertlerine derman üretmekle mükellefiz. Ancak unutmamalıyız ki fitratına yabancılaşmış, yaratıcısını inkâr eden ya da O'nu hayatın dışına iten bir bilgi, insanlığı huzura kavuşturamaz. İlk vahyin öğrettiği gibi okumaya "Rabbinin adıyla" başlayanlar, öğrendikleri her bilgiyi hem dünyalarına hem de ahiretlerine değer katan bir amelle dönüştüreceklerdir.

Bu vesileyle yeni bir eğitim ve öğretim yılının başladığı şu günlerde; Rabbinin adıyla okumayı ve öğrendiği her bilgiyi O'nun rızasına ulaştıran bir vesile kılmayı başarabilen öğrencilerden, ilmi sadece zihinlere değil gönüllere de nakşeden öğretmenlerden ve evlatlarını ilimle, hikmetle ve güzel ahlakla yetiştirmeye çalışan anne babalardan olmayı Yüce Rab-bimizden niyaz ediyoruz. ■

HANE-İ SAADETİN AYNASI: HZ. PEYGAMBER'İN AİLE HAYATINDA İLETİŞİM AHLAKI

Doç. Dr. Furkan ÇAKIR

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin baş döndürücü bir hızla geliştiği, dünyanın devasa bir dijital köye dönüştüğü modern çağda, insanlığın en büyük paradoksu trajik bir “iletişimsizlik” sarmalına düşmüş olmasıdır. Küresel kültürün getirdiği bireyselleşme, manevi ve ahlaki değerlerdeki çözülme, ne yazık ki en çok toplumun özünü, mayasını ve koruyucu kallesini oluşturan aile kurumunu sarsmaktadır. Bugün dünyada ve ülkemizde boşanma oranlarının ürkütücü boyutlara ulaşması, aile içi şiddetin ve derin yalnızlık hissinin bir veba gibi yayılması, aile kurumunun ciddi bir kriz ve kaosla karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Araştırmaların kahir ekseriyeti, bu dağılmaların temel sebebinin maddi yetersizliklerden ziyade eşlerin birbirini duymaması, empati kuramaması, duygularını paylaşamaması ve sağlıklı iletişim kanalları in-

şa edememesi olduğunu ortaya koymaktadır.

Oysa İslam dini, insanlığın ilk ve asıl birimi olan aileye mukaddes ve ulvi bir gaye yüklemiş, onu sevgi, huzur ve mervedet harcıyla karıştırmıştır. Kur'an-ı Kerim, kadın ve erkeğin bu dünyadaki yalnızlığının aile ile giderilebileceğini beyan ederek şöyle buyurur: “Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de onun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.” (Rum, 30/21) Bu ayet-i kerimede geçen “sükûn” kavramı ailenin bir koruma, örtme ve karşılıklı tekâmül yeri olduğuna işaret eder. İşte bu ilahi modelin hayattaki en canlı, şeffaf, samimi ve kusursuz örneği, şüphesiz Yüce Allah'ın bizlere “üsve-i hasene” yani “en güzel örnek” olarak takdim ettiği

Hz. Peygamber'dir. Allah Resulü'nün hem kendi hane-i saadetindeki çok evlilik yapısı içinde sergilediği hayranlık uyandırıcı adalet ve nezaket hem de sahabe efendilerimizin ailevi krizlerinde üstlendiği hakemlik rolü, bugünün modern dünyasına ışık tutacak ilmî, hukuki ve ahlaki düsturlarla doludur.

Despotizmden uzak, değer ve muhabbet merkezli bir hitap

Hz. Peygamber (s.a.s.), risalet vazifesinin getirdiği yoğun devlet idaresi, ordu komutanlığı ve tebliğ faaliyetlerine rağmen hane halkına karşı asla despot, kaba, baskıcı ve otoriter bir reis olmamıştır. Aksine, kadınların fitraten sahip olduğu naziklik, hassaslık ve kırılabilirlik gibi özellikleri çok iyi bildiğinden onlara karşı muamelesinde son derece itinalı, zarif ve müşfik davranmıştır. Hz. Aişe validemize olan sevgisini her fırsatta, ashabının önünde dahi

açıkça dile getirmekten çekinmeyen Allah Resulü, ona sevgi ve yakınlık ifadesi olarak hoşuna gidecek hitaplarla seslenmiştir.

Onun sevgisi sadece hitaplarda sınırlı kalmamış, gündelik hayatın en yalın ve mahrem anlarına da sirayet etmiştir. Eşi Hz. Aişe'nin su içtiği kaptan, özellikle onun ağzını koyduğu aynı noktadan su içer; kemikli eti yerken yine eşinin dişlediği yerden ısırdı. Kadının bir eşya gibi görüldüğü, hayızlı kadınla aynı masaya dahi oturulmadığı bir cahiliye toplumunda bu duruş, kadını tecrit edilmekten kurtaran ve ona hak ettiği insani onuru iade eden muazzam bir devrimdir. Eşlerinin bir sıkıntısı olduğunda gözyaşlarını mübarek elleriyle siler, onları teselli eder ve gönüllerini hoş tutmak için her türlü fedakarlığı sergilerdi.

Aile içi iletişimde empati, hoşgörü ve tartışma hürriyeti

İnsanın ve fitratın olduğu her yerde olduğu gibi hane-i saadette de zaman zaman beşeriyetin gereği olarak fikir ayrılıkları, dargınlıklar ve kıskançlıklar vuku bulmuştur. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) aile yapısı içinde karşılaştığı en fitri imtihan, şüphesiz eşleri arasındaki rekabet ve kıskançlık hissi olmuştur. Ancak o, modern psikolojinin ve aile danışmanlığının temel taşı kabul ettiği "empati" ve "öfke kontrolü" kavramlarını asırlar öncesinden bir hayat nizamı olarak tatbik etmiştir. Kıskançlığın meydana geldiği durumlarda asla kırıcı bir dil kullanmamış, eşlerine karşı sabır-

H. Peygamber (s.a.s.), risalet vazifesinin getirdiği yoğun devlet idaresi, ordu komutanlığı ve tebliğ faaliyetlerine rağmen hane halkına karşı asla despot, kaba, baskıcı ve otoriter bir reis olmamıştır. Aksine, kadınların fitraten sahip olduğu naziklik, hassaslık ve kırılganlık gibi özellikleri çok iyi bildiğinden onlara karşı muamelesinde son derece itinalı, zarif ve müşfik davranmıştır.

lı, anlayışlı ve sükûnet dolu bir tavır takınmıştır.

Daha da önemlisi, Efendimiz eşlerine ev içinde mutlak bir konuşma ve tartışma hürriyeti tanımıştır. O, evinde despotça kurallar koyup itirazı yasaklayan bir lider değil eşlerinin kendisine muhalefet etmesine dahi müsamaha gösteren bir dert ortağıydı. Nitekim Hz. Ömer, evinde eşinin kendisine karşılık vermesine kızdığında, eşinin, "Niçin şaşırıyorsun? Vallahi Peygamberin hanımları bile ona karşılık veriyorlar; hatta onlardan biri, bir günü geceye kadar ondan ayrı geçiyor." demesi üzerine hane-i saadetteki bu hürriyete şahit olmuş, kızı Hafsa'yı uyardığında ise Allah Resulü bu duruma sadece tebessümle mukabele etmiştir. (Buhari, Nikâh, 83) Efendimiz, sorunları küserek, soğuk davranarak veya kapıları kapatarak değil konuşarak, dinleyerek ve her iki tarafın haklarını gözetecek çözüme kavuştururdu.

Bir yönetim ve istişare mekanizması olarak hane-i saadet

İslam'ın sosyal ve siyasi hayattaki en temel düsturlarından biri olan istişare, nebevi hane içinde de en üst düzeyde işletilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.), ailevi ve toplumsal meselelerde eşlerinin görüşlerine başvurmuş, onların ferasetine ve zekâsına kıymet vermiştir. Bunun İslam tarihi açısından en görkemli tecellisi Hudeybiye Antlaşması esnasında yaşanmıştır. Sahabe-i kiram, antlaşmanın zahiren ağır görünen şartlarını içlerine sindire-

meyip Efendimizin, “Kurbanlarınızı kesin, saçlarınızı tıraş edip ihramdan çıkın.” emrini üç kez tekrarlamasına rağmen, belki hüküm değişir ümidiyle yerlerinden kalkmamışlardı. Ashabından gördüğü bu kayıtsızlık karşısında derin bir hüznle çadırına giren Allah Resulü, durumu o sırada yanında bulunan değerli eşi Ümmü Seleme validemize açmıştır. Ümmü Seleme validemiz, muazzam bir stratejik ferasetle şöyle demiştir: “Ey Allah’ın Resulü! Sen dışarı çık, hiç kimseyle tek bir kelime dahi konuşmadan kendi kurbanlık develerini kes ve tıraş ol. Onlar seni bu hâlde görünce sana tabi olacaklardır.” Efendimiz bu tavsiyeyi harfiyen uygulamış; onun kararlılığını gören sahabe, antlaşmanın kesinleştiğini anlayarak hemen kurbanlarını kesmeye ve tıraş olmaya başlamıştır. (Buhari, Şurut, 14) Bir kadının istişari dehası, İslam ordusunu muhtemel bir itaatsizlik ve felaketten kurtarmıştır. Aynı şekilde, ilk vahyin getirdiği o dehşet anında Efendimizin sığındığı, dertleştiği ve “Korkma, Allah seni asla mahcup etmez.” telkiniyle kendisine ilk manevi desteği veren kişi de ilk eşi Hz. Hatice olmuştur. (Buhari, Bedu’l-Vahy, 1)

Sahabenin ailevi çıkmazlarında bir mürşit olarak Efendimiz

Hız. Peygamber (s.a.s.), sadece kendi evinin değil toplumu oluşturan tüm Müslüman ailelerin hamisi, arabulucusu ve mürşidi olmuştur. Sahabe efendilerimiz en ufak bir geçimsizlik yaşadıklarında hane-i

saadetin kapısını çalar, Efendimiz de bir peygamber vakarı ve bir baba şefkatiyle arabuluculuk yapardı.

Kızı Hz. Fatıma ile damadı Hz. Ali arasında aile içi bir anlaşmazlık vuku bulup, Hz. Ali o anki öfkeyle evden çıkıp mescide sığındığında, Efendimiz kızının evine gelmiş, durumu öğrenince damadının yanına gitmiştir. Onu mescitte üstü başı toz toprak içinde uyurken bulduğunda ne kızına ne de damadına öfkelenmiş; aksine büyük bir şefkatle Hz. Ali’nin üzerindeki tozları temizleyerek “Kalk ey Ebu Türeb (Toprağın babası), kalk ey Ebu Türeb!” latifesiyle kalplerdeki kızgınlığı eritmiş ve tarafgirlik yapmadan yuvayı birleştirmiştir. (Buhari, İsti’zan, 40)

Mekke’nin fethinden sonra Müslüman olan Hind bint Utbe, eşi Ebu Süfyan’ın son derece cimri olduğunu, kendisinin ve çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılamadığını belirterek nebevi hakemliğe başvurduğunda Efendimiz, hukuiki adalet ile toplumsal marufu birleştirerek: “Sen ve çocukların, eşinin malından kendinize yetecek kadarını güzelce alabilirsiniz.” buyurmuş ve kadının mağduriyetini önlemiştir. (Buhari, Büyu’, 95)

Kurtuluş reçetesi olarak sünneti yeniden okumak

Peygamber Efendimizin (s.a.s.) örnek aile hayatı ve sahabeye rehberliği bizlere göstermektedir ki hane-i saadet, asrımızın iddia ettiği gibi steril, sorunsuz, fitri duygulardan arındırılmış bir yuva değildi. Orada da

kıskançlıklar, ekonomik darlıklar ve beşeri tartışmalar yaşanmıştır. Ancak o yuvaları muazzam kılan şey, krizlerin şiddetle, küsmekle veya baskıyla değil adalet, empati, nezaket ve en önemlisi de açık iletişim kanallarıyla çözülmüş olmasıdır. Bugün modern hayatın çarkları arasında yıpranan, iletişimsizlik virüsüyle dağılan Müslüman aile yapısını yeniden ihya etmek, nebevi mirasın yeniden canlandırmasıyla gerçekleşecektir. Evlerimizi birer hane-i saadet kılmanın yegâne yolu, Efendimizin çağlar ötesine bıraktığı o evrensel sevgi, adalet, sadakat ve vefa ilkelerini yeniden kuşanmaktan geçmektedir. ■

”

İslam’ın sosyal ve siyasi hayattaki en temel düsturlarından biri olan istişare, nebevi hane içinde de en üst düzeyde işletilmiştir.

Hız. Peygamber (s.a.s.), ailevi ve toplumsal meselelerde eşlerinin görüşlerine başvurmuş, onların ferasetine ve zekâsına kıymet vermiştir.

TEKNOLOJİK DİNDARLIK: DİJİTAL DÜNYAYI HİKMET VE İFFETLE YENİDEN KODLAMAK

Prof. Dr. Ramazan ALTINTAŞ

Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi

Dijitalleşmenin, sadece bir imkân değil varoluşsal bir zemin hâline geldiği günümüzde “teknolojik dindarlık”, din ve teknoloji ilişkisini basit bir “araç gereç” kullanımının ötesine taşıyarak teknolojinin bizzat ahlaki ve fıkhi bir özne olarak konumlandırılmasını ifade eder. Müslüman bireyin, dijital evrende pasif bir kullanıcıdan ziyade teknolojinin üretim süreçlerine, algoritma yapısına ve etik normlarına müdahil olan aktif bir iradeye dönüşmesini savunan bu kavram, teknolojinin dinî değerlerle yeniden kodlanmasını esas alır. Bu perspektifle teknoloji, sadece ibadetleri kolaylaştıran bir enstrüman değil adaletin, mahremiyetin ve insan onurunun dijital düzlemde yeniden inşa edildiği, Müslümanca bir duruşun bizzat tasarım ve yazılım seviyesinde hayat bulduğu yeni bir dindarlık alanıdır. Kavramın daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla bu yazıda, teknolojik dindarlığı üç temel boyutta ele alacağız:

Ontolojik boyut: Teknolojiyi ayet olarak okumak

Geleneksel dindarlık tasavvurunda kâinat, Allah'ın isim ve sıfatlarının birer tecellisi, yani okunmayı bekleyen “kevnî ayetler” bütünü olarak kabul edilir. Teknolojik dindarlık, bu köklü ontolojik bakışı fiziksel dünyadan dijital ve sentetik dünyaya taşıyarak teknolojiyi kutsaldan kopuk seküler bir alan olmaktan çıkarır. Bu perspektifte teknoloji, insanın

kendi başına var ettiği bağımsız bir gerçeklik değil ilahi nizamın dijital düzlemdeki iz düşümü ve hakikatin yeni bir tezahür biçimi olarak okunur.

Dindarlık perspektifinden bakıldığında yapay zekâ algoritmaları, kuantum fiziğinin karmaşık denklemleri veya genetik kodların çözümlenmesi, sıfırdan var edilen birer “icat” değil Allah’ın evrenin dokusuna nakşettiği saklı kanunların insan aklı tarafından keşfedilmesidir. Teknolojik dindarlık, her yeni yazılımı veya bilimsel atılımı, Yaradan’ın “Alîm” ve “Sâni” sıfatlarının birer tefekkür vesilesi olarak görür. Bu bağlamda, kod satırları arasında dolaşan bir yazılımcı veya atom altı parçacıkları inceleyen bir fizikçi, aslında evrene konulmuş ilahi yasaları deşifre ederek bir nevi “marifetullah” yolculuğuna çıkmış sayılır. Teknoloji, bu yönüyle insanın yaratılış sırlarına vâkıf olma çabasının modern bir aracı hâline gelir.

Teknolojik dindarlığın temel dayanaklarından biri de teknolojik gücün, bir mülkiyet değil bir “emanet” olduğu bilincidir. İnsanın teknolojiye sahip olması, ona mutlak bir tahakküm kurma hakkı vermez, aksine bu devasa gücü ahlaki ve insani sınırlar içinde yönetme sorumluluğu yükler. Bu bakış açısı, teknolojiyi rakipleri ezmek veya doğayı sömürmek için kullanılan bir güç gösterisi olmaktan çıkarıp tüm insanlığın hayrına adanmış bir “ibadet vesilesine” dönüştürür. Dolayısıyla teknoloji üretmek,

Teknolojik dindarlık modeli, kendi medeniyet değerlerini, adalet anlayışını ve estetik algısını metaverse, yapay zekâ ve oyun dünyası gibi yeni gerçeklik alanlarına taşıyan aktif bir süreçtir. Bu, sadece teknik bir başarı değil aynı zamanda dijital evrenin ruhunu, İslam’ın evrensel değerleriyle mayalama çabasıdır.

sadece teknik bir başarı değil adaleti tesis etmek, acıları dindirmek ve dünyayı imar etmek üzere üstlenilmiş manevi bir yükümlülüktür.

Amelî (pratik) boyut: Dijital takva

Klasik dindarlık tasavvurunda “takva”, kişinin kendisini haramlardan koruması, ilahi rızaya aykırı her türlü tutumdan sakınması ve sorumluluk bilinciyle hareket etmesidir. Teknolojik dindarlık ise bu kadim kavramı fiziksel mekândan dijital düzleme taşıyarak “dijital takva” disiplinini inşa eder. Bu boyutta dindarlık, sadece secade başında veya mabet içerisinde değil de klavyenin tuşlarında, veri setinin tasnifinde veya sosyal medya akışının yönetiminde somutlaşır.

Modern dünyada kararlar, artık sadece insanlar tarafından değil algoritmalar aracılığıyla da verilmektedir. Bu noktada dijital takva, bir yazılımcının yazdığı kodun adil olmasını, zayıfı ezmemesini ve toplumsal adaletsizlikleri derinleştirmemesini bir kulluk vazifesi olarak görür. Veri setlerinin ön yargılardan arındırılması, yapay zekânın belirli grupları dışlamayacak şekilde eğitilmesi teknolojik dindarlığın teknik bir sorumluluk değil ahlaki bir gereğidir. Kod satırları arasına gizlenmiş bir haksızlık, dijital dünyada binlerce insanın hakkına girmek anlamına geldiği için “algoritmik adalet” modern fıkhnın en dinamik uygulama alanlarından biri hâline gelir.

Klasik fıkıhın en temel sütunlarından biri olan “mahremiyet” ve “kul hakkı” ilkeleri, teknolojik dindarlık perspektifinde veri güvenliği ile eş değer tutulur. Başkasının verisine izinsiz erişmek, kişisel bilgileri rıza dışı ticari amaçlarla kullanmak ya da dijital ayak izlerini takip ederek insanları manipüle etmek, geleneksel anlamdaki haneye tecavüz veya hırsızlık ile aynı ahlaki ağırlığa sahiptir. Dijital takva sahibi bir birey ya da kurum için kullanıcı verisi, korunması gereken bir “emanet” hükmündedir. Bu bağlamda veri mahremiyetini savunmak, sadece hukuki bir uyumluluk değil Müslümanca bir şahsiyetin onur koruma mücadelesidir.

Sosyal medya ve dijital platformlar, modern insanın dilini ve kalbini en çok imtihan ettiği alanlardır. Teknolojik dindarlık, bu mecralarda “dilini tezkiyesini” (arındırılmasını) şart koşar. Linç kültüründen uzak durmak, doğruluğu teyit edilmemiş bilgiyi paylaşmamak (Kur’ani bir ilke olan tebeyyün) ve dijital ortamlarda gıybet, iftira veya tecessüs gibi manevi hastalıkların taşıyıcısı olmamak, dijital takvanın temelidir. Bu bakış açısına göre dijital platformlar, birer “gıybet odası” veya “fitne merkezi” olmaktan çıkarılmalı; bilginin paylaşıldığı, iyiliğin çoğaltıldığı ve hakikatin savunulduğu modern birer “hikmet meclisi” olarak yeniden tasarlanmalıdır.

Stratejik boyut: İnşacı dindarlık

Teknolojik dindarlık, modern dünyadan ve onun getirdiği

karmaşadan kaçarak bir “dijital inzivaya” çekilmek değil aksine, dünyayı yeniden inşa eden ve yönlendiren bir “aksiyon dindarlığıdır. Bu stratejik yaklaşım, Müslüman özneyi teknolojinin sadece kullanıcısı veya eleştirmeni olmaktan çıkarıp onun kurucusu ve ahlaki mimarı konumuna yükseltir. Dindarlık, burada bir geri çekilme refleksi değil dijital evrenin kalbinde varlık gösterme ve ona istikamet çizme iradesidir.

Günümüzde dindarlık, sadece Batı’nın veya Uzak Doğu’nun ürettiği hazır dijital içerikleri ve teknolojik kalıpları edilgen bir şekilde tüketmekle sınırlı kalmaz. Teknolojik dindarlık modeli, kendi medeniyet değerlerini, adalet anlayışını ve estetik algısını metaverse, yapay zekâ ve oyun dünyası gibi yeni gerçeklik alanlarına taşıyan aktif bir süreçtir. Bu, sadece teknik bir başarı değil aynı zamanda dijital evrenin ruhunu, İslam’ın evrensel değerleriyle mayalama çabasıdır. Müslüman birey, bu sahalarda varlık göstererek kendi hikâyesini, kendi kodlarıyla ve kendi değerleriyle dünyaya anlatma yükümlülüğündedir.

Teknolojinin beraberinde getirdiği aşırı hız ve anlık haz odaklı yaşam tarzı, insan ruhunu mekanikleşme tehlikesiyle karşı karşıya bırakmaktadır. İnşacı dindarlık, dijital mecraların sunduğu bu “dikkat dağınıklığı” tuzağına karşı, ekran başında da manevi derinliği ve tefekkür becerisini koruyabilmeyi hedefler. Bu perspektifte ekran başında geçirilen süre,

bir “boş zaman” (malayani) tüketimi olmaktan çıkarılıp öğrenme, tebliğ ve farkındalık eksenli bir “nitelikli zaman” dilimine dönüştürülür. Teknolojik dindar, hızın içinde sükûneti, kalabalığın içinde ise kalbî huzuru muhafaza ederek teknolojiyi manevi bir terakki aracına dönüştürür.

Sonuç

“Teknolojik dindarlık”, nihayetinde teknolojiyi reddeden bir gelenekselcilik ile teknolojiye teslim olan bir modernizm arasında açılmış üçüncü bir yoldur. Bu yol, Müslüman özneyi dijital çağın nesnesi olmaktan çıkarıp onun ahlaki mimarı konumuna yükseltir. Geleceğin medeniyet tasavvuru, sadece taşın ve toprağın değil verinin, algoritmanın ve sanal evrenlerin de adaletle imar edilmesini zorunlu kılar. Eğer teknoloji, bugün insanlığın yeni “ortak dili” ise bu dili “hikmet” ve “iffet” grameriyle yeniden konuşmak, modern dindarlığın en büyük sınavıdır. Müslüman toplumlar için teknolojik dindarlık bir tercih değil varoluşsal bir zorunluluktur. Yapay zekânın kararlarımızı verdiği, genetik mühendisliğin fıtratı tartıştığı bir çağda, “dijital bir ilmihâl” oluşturamayanlar, başkalarının yazdığı algoritmalarda sadece birer “istatistik” olarak kalmaya mahkûmdur. Dolayısıyla bu yeni dindarlık biçimi, piksellere ahlak giydirmeye ve soğuk kodlara ruh üfleme çabasıyla teknolojiyi asli vazifesine yani “insana ve hakikate hizmete” geri döndürme davasıdır. ■

MANEVİ GELİŞİMİN İKİ TEMEL DİNAMIĞI *Havf ve Reca*

İslam düşüncesinde ve özellikle tasavvuf geleneğinde kulun manevi olgunlaşma süreci, hâllerin dengelenmesi üzerine kuruludur. Kulun Rabbi ile olan münasebetini şekillendiren havf (korku) ve reca (ümit) hâlleri de bu süreçte önemli bir yere sahiptir. Müminin manevi hayatını ayakta tutan bu iki kavram, bir arada ve dengeli bir şekilde tecrübe edildiğinde kulu istikamet üzere tutacak en etkili iki huy hâline gelir.

Havf, insanın gelecekte hoşnut olmayacağı bir durumla karşılaşma endişesinden veya arzulan bir hâlin elden kaçma ihtimalinden duyduğu kaygıdır. Dinî bağlamda bu korkunun te-

melinde, kulun Allah'ın rızasını kazanamama ihtimali ve O'nun katındaki akıbetini bilememekten doğan tedirginlik yatmaktadır. Reca ise kulun, Allah'ın sonsuz rahmetine ve cömertliğine güvenerek ümit içinde olması hâlidir. Tasavvufi bir yaklaşımla reca, kalplerini korku ve endişe kaplamış müminlerin gönülleri-ne lütfedilen bir ferahlık ve rahatlamadır.

İnsanın kulluk vazifelerini şevkle yerine getirebilmesi için bu iki güdüleyici duyguya aynı anda sahip olması gerekir. Recanın olmadığı bir hayat, insanı ümitsizlik ve bunalıma sürüklerken havfın olmadığı bir hayat ise rehavete ve gaflete yol açar.

Havf, insanı ibadetlere ve hayırlı amellere daha sıkı bağlanmaya teşvik eden manevi bir etkidir. Kulun dünyada veya ahirette ilahi cezaya çarptırılacağı endişesi, kalbin gelecekteki olumsuz bir beklenti nedeniyle acı duymasına yol açar. Bu kaygıdan peygamberler dahi uzak kalmamışlardır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, Peygamber Efendimizin bu hassasiyeti şöyle ifade edilir: "De ki: 'Ben Rab-bime isyan edersem gerçekten büyük bir günün (kıyamet gününün) azabından korkarım.'" (Enam, 6/15)

Ahirette karşılaşılacak olumsuzluklara dair duyulan tedirginlik, kulun istikamet üzere kalmasını sağlayan temel bir saiktir. Dünyaya olan aşırı rağbet, yerini bu tedirginliğe bıraktığında kulun ahirete yönelmesi kolaylaşır. Bu durum, salih ameller işleyen müminlerin bile amellerinin kabul olmama ihtimalinden korkmasını beraberinde getirir.

Hz. Peygamber (s.a.s.), "Rabblerine dönecekleri için verdiklerini kalpleri ürpererek verener..." (Müminun, 23/60) ayetini açıklarken bu kimselerin günahkârlar değil namaz kılan, oruç tutan ve sadaka veren fakat amelleri-

nin kabul edilmemesinden endişe eden salih kullar olduğunu belirtmiştir (Tirmizi, Tefsir, 24). Bu yapıcı korku, mümini daha fazla iyilik yapmaya sevk eder ve ilahi korkudan dökülen gözyaşları ahirette kurtuluşa vesile olur.

Kulun hatalarından dolayı korkuya kapılması, onu samimi bir tevbeye yönlendirir. Ancak tevbe kapısına yönelebilmek için Allah'ın affediciliğine dair bir ümidin bulunması şarttır. Karamsarlığa düşmeden ilahi rahmete sığınmak müminin temel vasfıdır. Zira Kur'an'da ümitsizlik kesin bir dille yasaklanmıştır: "...Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümidini kesmez." (Yusuf, 12/87) Bununla birlikte içi boş bir beklenti gerçek bir reca sayılmaz. Kulun ilahi af ve mağfiret umabilmesi, öncelikle üzerine düşen kulluk vazifelerini yerine getirmesine ve günahlarından kaçınma gayretine bağlıdır. Gazali'nin de belirttiği gibi bu gayreti göstermeksizin yalnızca ümit beslemek, kurak bir araziye tohum ekip bakımını yapmadan mahsul beklemeye benzer. Dolayısıyla gerçek reca, kulun kulluk şuuruyla hareket edip hatalarından pişmanlıkla tevbe ettikten sonra Allah'ın affını ummasıdır. Allah'ın şirk dışındaki günahları dilediği kulları için bağışlayacağını müjdelemesi (Nisa, 4/116) ve kutsi hadiste kulun kendisine hiçbir şeyi ortak koşmadan gelmesi durumunda yeryüzü dolusu günahı bile bağışlayacağını bildirmesi (Tirmizi, Deavat, 96), reca hâlinin en büyük dayanağıdır.

Tasavvuf geleneğinde havf, günahların cezalandırılması korkusundan ibaret olmayıp aynı

zamanda Allah'ı tanımanın da doğal bir neticesidir. Ebu Nasr es-Serrac'ın belirttiğine göre, kimi insanlar Allah'a korkuyla kimileri ise sevgiyle yakınlaşır. Kul, ibadetle Allah'a yakınlaştıkça kalbi ilahi azamet, heybet ve kudreti müşahede eder. Bu hâl onda derin bir ürperti ve hayâ doğurur. İlahi lütuf ve şefkati müşahede edenleri ise muhabbet ve şevk kaplar. Mükâfat ve ceza endişesinin ötesinde, Allah'ı tanımaktan kaynaklanan bu yüce korkuya tasavvufta heybet denir. Heybet, "...Allah, asıl sizi kendisine karşı dikkatli olmanız hakkında uyarmaktadır..." (Âl-i İmran, 3/28) ayetiyle ilişkilendirilir. Kâmil insanın fitratındaki en büyük korku, Allah'tan uzaklaşma ve hicran korkusudur. Buna mukabil, Allah'a kavuşmayı arzulamak da insanı güzel kulluğa sevk eder. Zünnun-ı Mısri'nin şu duası bu ruh hâlini özetler: "Allah'ım! Kendi amellerimizden çok senin rahmetinin genişliğinden ümitvarız. Senin affediciliğine dair güvenimiz ve ümidimiz, azabına olan korkumuzdan daha çoktur."

Korku ve ümidin Allah ile ilişkili olması, kişinin imanının da bir göstergesidir. Bunun tersi olan Allah'tan başkasından korkmak ise iman eksikliğinin işaretidir. Kul, mutlak güç sahibinin yalnızca Allah olduğunu idrak ettiğinde O dilemedikçe hiçbir varlığın kendisine zarar veya fayda veremeyeceğini bilir. Ayette, "O şeytan sizi ancak kendi dostlarından korkutuyor. Onlardan korkmayın, eğer mümin iseniz benden korkun!" (Âl-i İmran, 3/175) buyrulur korkaklığın şeytani bir vasf olduğu vurgulanır. Aynı şekilde reca da kulun masi-

vadan ümidini kesip yalnızca Allah'a güvenmesidir.

Ebu Ali Ruzbari bu iki duygunun dengesini mükemmel bir metaforla açıklar: "Havf ve reca, kuşun iki kanadı gibidir. Onlar eşit olduğunda kuş düz durur ve güzel bir şekilde uçabilir. Bunlardan biri bile eksilse bu noksanlık onu düşürür. İkisini birden kaybetse kuş hayatını idame ettiremeyecek bir hâl gelir. Bunun için müminin havfı ile recası birbirine denktir."

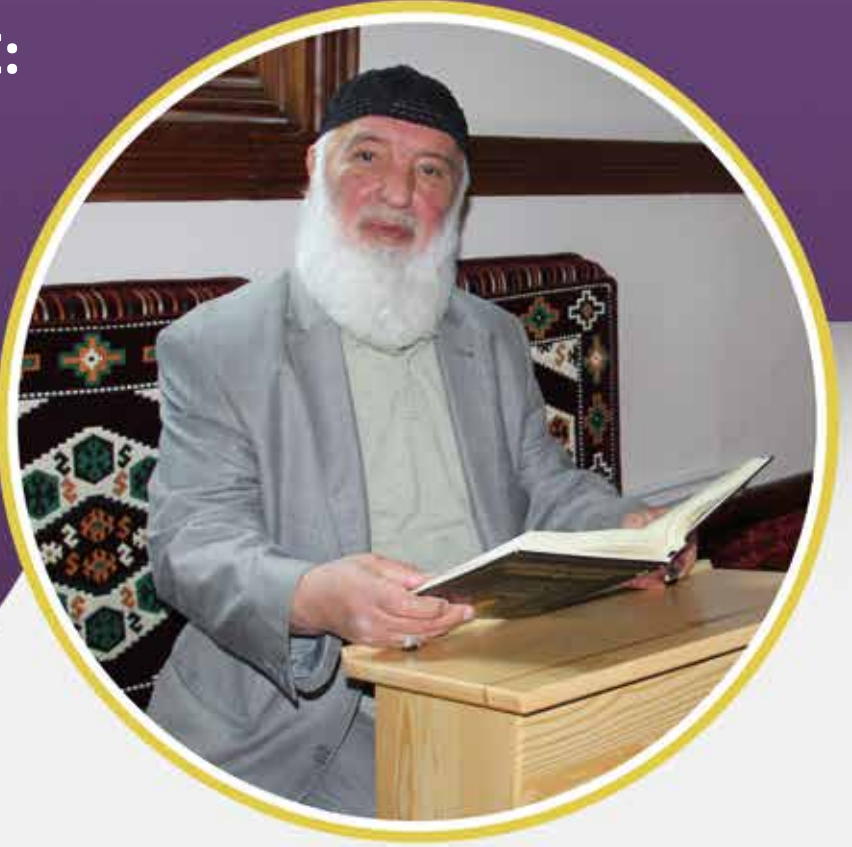
Muhaddis Şu'be de "Müminin havfı ile recası tartılsa ne havfı recasına ne de recası havfına üstün gelir." diyerek bu dengeye vurgu yapmıştır. Havfta aşırılık insanı ümitsizliğe ve psikolojik bunalımlara sürüklerken recada aşırılık ise gevşekliğe ve dinî duyarsızlığa yol açar. Kul, ibadetleri terk edecek kadar ümide daldığında korku; ümitsizliğe düşecek kadar korktuğunda ise ilahi rahmet düşüncesi devreye girer. Kulun ideal hâli, "Onlar, korkarak ve ümit ederek Rablerine ibadet etmek için yataklarından kalkarlar..." (Secde, 32/16) ayetinde tasvir edilen dengedir.

Hız. Peygamber de (s.a.s.) bu dengeyi bizzat yaşatmıştır. Cennetliklerin çokluğunu haber vererek ashabını havf hâline yönlendirmiş, hemen ardından ümmetinin cennetliklerin yarısını oluşturacağını müjdeleyerek onları reca ile rahatlatmıştır. (Tirmizi, Tefsirü'l-Kur'an, 22) Ölüm döşegindeki bir gencin, "Ey Allah'ın Resulü! Allah'a ümit besliyorum, günahlarımdan dolayı da korkuyorum." demesi üzerine Efendimiz, bu iki duygunun bir arada bulunduğu kulun; korktuğundan emin, umduğuna nail olacağını müjdelemiştir. (Tirmizi, Cenaiz, 11) ■

Osman BİZKEVELCİ:

“Hafızlığı koruma çabası, insanın zihnini her daim keskin tutarken kalbini de bitmek bilmeyen bir huzurla şifalandırıyor...”

Söyleşi: Mahir KILINÇ

İlerlemiş yaşıma rağmen hafızlığınızı korumak için büyük bir azim gösteriyor ve hafızlık kursuna gelerek hafızlığınıza çalışıyorsunuz. Ömrünüzce bu yüce emanete, Kur'an-ı Kerim'e tutunmak nasıl bir duygu? Kur'an ile geçen bir ömrü geriye dönüp baktığınızda nasıl özetlersiniz?

Kur'an-ı Kerim, kelimelerle tarifi mümkün olmayan, Allah'ın insanlara sunduğu eşsiz bir emanet ve çok büyük bir nimettir. Böylesine yüce bir kelimayla müşerref olduğumuz için ne kadar şükretsek azdır. Peygamberimizin, “Sizin en hayırlınız Kur'an'ı öğrenen ve öğretenidir.” (Buhari, Fezailü'l-Kur'an, 21) müjdesi uyarınca bir hayat sürdürmeye, sizin tabirinizle de Kur'an-ı Kerim'e tutunmaya çalıştım. Ahir ömrümde bir fırsat olarak karşıma çıkan

kursumuzun manevi ikliminde, bu yüce emaneti korumak için çabalıyorum. Benim gibi pek çok hafız kardeşimizin de karşılaştığı bir durumdur ki Kur'an'a ne kadar yaklaşırsak Kur'an da bizi daha fazla kuşatıyor ve koruması altına alıyor. Dolayısıyla geriye dönüp baktığımda görüyorum ki Kur'an, hayatımın tüm iniş çıkışlarında sığınacak en güvenli liman ve insanı asla yalnız bırakmayan en sadık dost oluvermiş. Hafızlığı koruma çabası, insanın zihnini her daim keskin tutarken kalbini de bitmek bilmeyen bir huzurla şifalandırıyor ki bunu bizatihi tecrübe ettim. Son nefesimize kadar Kur'an-ı Kerim'e tutunmak ve onun nuruyla aydınlanmak, ahiret yolculuğumuz için en büyük ümit kaynağımızdır. Rabbim bizi son nefesimize kadar onunla yürüyen kullardan eylesin.

İnsan bedeninin yorulduğu, yaşlılığın kendisini iyiden iyiye hissettirdiği, insanların dinlenmeye çekildiği bu zamanlarda Kur'an-ı Kerim, insanın ruhuna ve zihnine nasıl bir güç ve dinçlik veriyor? İnsanın kendini Allah'ın kelamıyla meşgul etmesi, onun ihtiyarlık dönemini nasıl bir berekete dönüştürüyor?

İnsan bedeninin yorulduğu ve insanın dünyevi telaşlardan el ayak çektiği yaşlılık döneminde Kur'an-ı Kerim, insan ruhunu ve zihnini tazeleyen tükenmez bir şifa kaynağına dönüşüyor. Yaşlılığın getirdiği durağanlığın aksine, Allah'ın kelamıyla meşgul olmak zihni sürekli aktif, uyanık ve diri tutarak âdeti zamana karşı koruyor. Her bir ayeti ezberlemek ve tekrar etmek, zihinsel melekeleri güçlendirirken insa-

nın kalbine de muazzam bir huzur veriyor. İnsanın, hayatın bu son demlerini Kur'an-ı Kerim'le ve Allah'ı zikrederek geçir-mesi kişiye âdeta ayrı bir emniyet ortamı sağlıyor. Ay-rıca her günü Kur'an ikliminde ve ibadetle doldurmak da ömre manevi bir derinlik ve asalet kazandırıyor. Böylece ihtiyarlık, fiziki bir çöküş değil de sanki kulun Rabbine en yakın oldu-ğu, her anı ahiret sermayesine dönüşen bereket dolu bir evre hâlini alıyor.

Her yaştan insanın Kur'an-ı Kerim'i okuma ve ezberleme amacıyla bir araya geldiği ha-fızlık kursları bilgi ve hikmet dolu yaşlılarla genç beyinlerin buluşmasına da hizmet edi-yor. Bunun gençlerimiz için önemi nedir?

Bu kurslarımız sayesinde hem yüz yüze hem de bilgisayar üze-rinden Kur'an-ı Kerim'i ezbe-rinde tutmak isteyen insanlara yardımcı olunuyor. Benim gibi hafızlığını yapmış kişilerle genç nesiller arasında köprüler ku-ruluyor. Gençler, bizi aralarında görünce evvela Kur'an-ı Ke-rim'le yolculuğun insanın öm-rünce devam etmesi gerektiğini idrak ediyorlar. Çünkü insanoğ-lu, gençlik elden gidince ömrün ancak ve ancak Kur'an'a adan-makla bir anlam kazandığını görüyor. İşte bu durumu biza-tihi tecrübe etmiş biz ihtiyarlar, gençlerimize bunu ifade ediyor-uz ve onlara ömrün gelip geçici olduğunu düşündürmeye çalı-şıyoruz. Ayrıca Kur'an'la haşır neşir olan gençlerimizle birlikte olmak da hem onların enerjileri-ni ve heyecanlarını yaşamamıza

hem de geleceğe dair umutlar beslememize vesile oluyor. Bu vesileyle bu mekânda yaşlıların bilgi ve tecrübeleri, gençliğin enerjisi ve heyecanı birleşerek toplumsal anlamda güzel bir bağ oluşturuyor.

Günümüz dünyasında yaşam koşulları nedeniyle çocukla-rın dede nine ile mesafele-ri açıldı ve çocuklar onların hikâyelerinden, masalların-dan mahrum kaldılar. Siz bü-yüklerinizden hangi hikâye-leri dinleyerek büyüdünüz ve onların ne gibi faydalarını gördünüz?

Büyüklerimizden peygamber kıs-salarını ve Peygamber Efen-dimizin Asr-ı Saadet devrini dinleyerek büyüdük. Başta Pey-gamberimizin ve onu takip eden sahabenin yaşadıkları zorluk-ları, o zorluklar karşısında gös-termiş oldukları sabrı, metane-ti ve yardımlaşmayı öğütleyen o hikâyeler, çocukluk dünyamızın en büyük zenginliği idi. Büyük-lerimizden dinlediğimiz bu kıy-metli anlatılar, sanki kulağımız-dan girip kalbimizde kendilerine yer bulmuştu.

Son olarak din hizmetinde bu-lunan ve ilim peşinde koşan kimselere hangi tavsiyelerde bulunmak istersiniz?

Din hizmetine ve ilim yoluna gönül vermiş kıymetli kardeş-lerime ilk ve en önemli tavsi-yem, her işin başına ihlası ve samimiyeti koymalarıdır. İlim, sadece zihni dolduran bir bilgi yığını değil kalbe yerleşen, ahla-ka dönüşen ve amelle taçlanan bir nurdur. Bu yolda yürürken makam, mevki veya insanların takdirini değil yalnızca Allah'ın rızasını gözetmek, attığımız her adımı bereketli kılacaktır.

Kur'an-ı Kerim'i ve dinî bilgileri insanlara aktarırken Peygamber Efendimizin metodunu kendi-mize rehber edinerek her zaman güler yüzlü, yapıcı, birleştirici ve kolaylaştırıcı bir dil kullanmalı, her zaman sevdirmeli ve asla nefret ettirmemeliyiz.

Din hizmeti ve Kur'an-ı Kerim'i öğretme esnasında karşılaşa-cağımız zorluklar ve yorgunluk-lar elbette olacaktır. Bunların karşısında asla ümitsizliğe ka-pılmamalı; Peygamber emaneti olan bu kutsal vazifeyi son ne-fesimize kadar sürdürmeliyiz. Bu âlemde geriye bırakılacak en güzel mirasın, kalbine dokun-duğumuz, hidayetine veya gü-zel ahlakına vesile olduğumuz kimseler olduğunu unutmadan o yüce mirasa sahip çıkmalıyız. ■

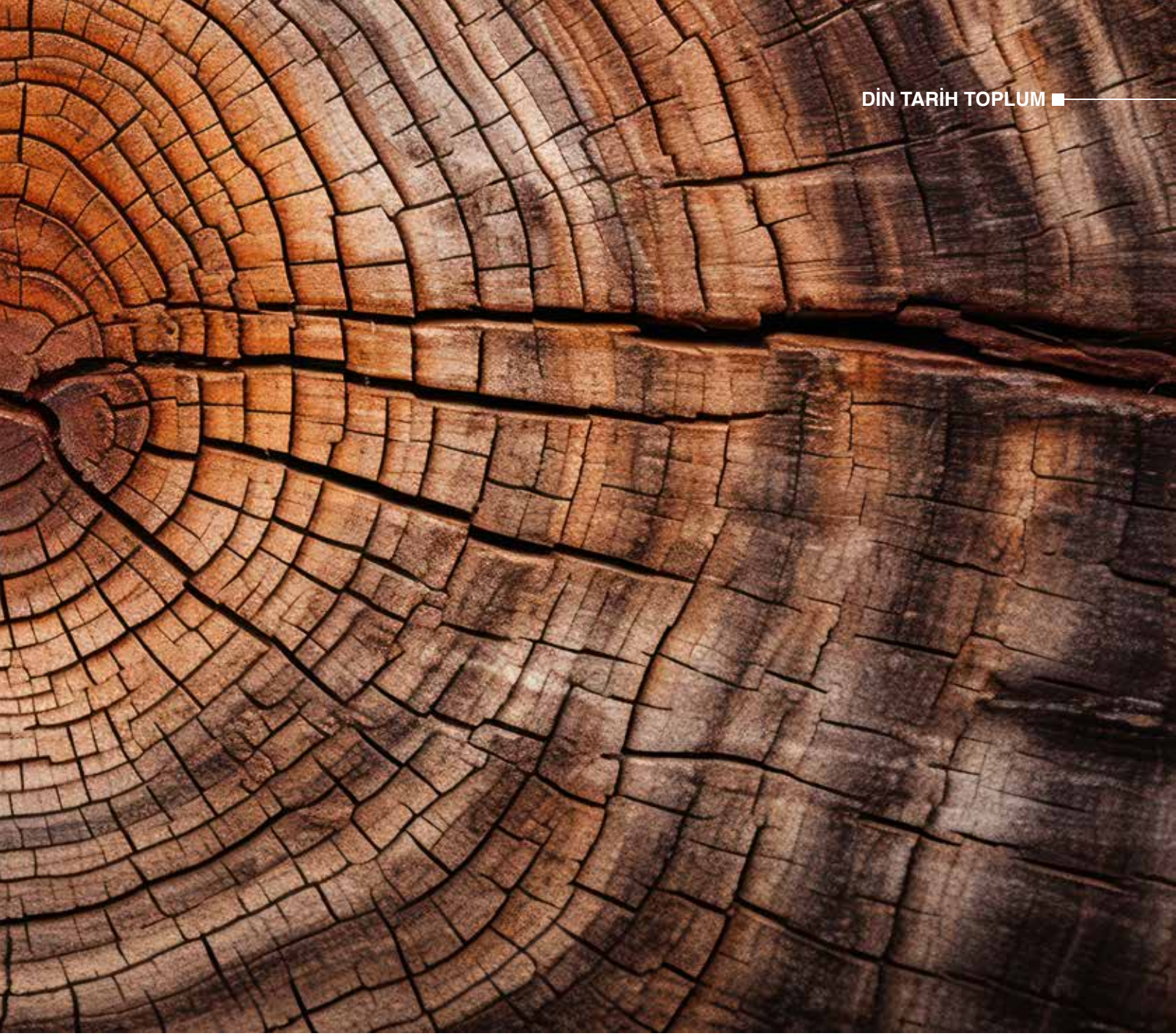
Öz Geçmiş

Osman Bizkevelci, 1950 yılında Erzurum'da doğdu. 6 yaşında ma-halle camisinde Kur'an-ı Kerim öğrenmeye başladı ve 10 yaşında hafız oldu. Hafız olduktan sonra ilkokulu dışarıdan tamamladı. Er-zurum İmam Hatip Lisesini bitirip vatani görevini yerine getirmek için askere gitti. Askerlik dönüşü fark-lı işlerle meşgul olan Bizkevelci, 1980 yılında müezzin olarak gö-reve başladı. İstanbul Haseki Eğitim Merkezinde aşere-i takrib dersleri aldı. Buradaki eğitimin ardından çeşitli il ve ilçelerde imam hatip-lik ve Kur'an kursu öğreticiliği gö-revinde bulundu ve emekli oldu. Ancak emekliliğinden sonra da fahri olarak hem Kur'an kursu öğ-reticiliği hem de müezzinlik görevi yapan Bizkevelci, Kur'an-ı Kerim yolculuğunu hâlen Erzurum Ebu-bekir Efendi Darü'l Hüffaz Kursu'n-da sürdürmektedir.

İNSAN, ÖMRÜNÜ YALNIZCA YILLARLA MI YAŞAR?

|| Reyhan SEVİNÇ

Takvimler değıştikçe yaşıımız büyür. Saçlarımıza ak düşer, yüzümüzde yılların ince izleri belirir. Her geçen gün ömrümüzden bir yaprak daha eksilir; buna karşılık hayat, gönlümüze yeni tecrübeler bırakır. Zaman, bedeni sessizce değıştirirken insanın iç dünyasını da usul usul yoğurur. İşte tam da burada insanın zihninde derin bir soru belirir: Acaba yaş almakla yaşlanmak aynı şey midir? İnsan gerçekten bedeninin gücü azaldığında mı yaşlanır yoksa gönlü sevgiyi, merhameti, şefkati ve güzel ahlakı taşımakta zorlandığında mı?

Belki de bu sorunun cevabı yılların sayısında değil yılların insanın gönlünde bıraktığı izlerdedir. Çünkü zaman, herkesi yaşlandırır. Fakat herkese aynı ölçüde olgunluk kazandırmaz. Kimi insan yıllar geçtikçe daha sabırlı, daha anlayışlı ve daha merhametli olur. Kimi ise ömrü boyunca nice mevsimler yaşadığı hâlde gönlünü inceltmeyi, dilini güzelleştirmeyi ve affetmeyi öğrenemez. Onun için yaş almak, takvim yapraklarının eksilmesi değil insanın Rab-bine biraz daha yaklaşması, kulluğunu daha şuurlu yaşamaya gayret etmesi, kendisini olduğu kadar başkalarını da düşünmeye başlamasıdır. Çünkü ömür, sadece geçirilen zaman değil emanet edilen bir nimettir. Her nimet gibi onun da hesabı vardır.

İnsan bazen yaşlılığı yalnızca beden yorgunluğu olarak görür. Oysa yaşlılık, çoğu zaman uzun bir yolculuğun ardından kazanılmış bir irfanın adıdır. Bir ağaç yıllar geçtikçe köklerini daha derine salar, gövdesi daha sağlam hâle gelir ve meyvesi daha bereketli

olur; insan da ömrünü hikmetle yaşadığında zaman onu eksiltmez, olgunlaştırır.

Bu yönüyle yaşlılığı, işini hakkıyla yapan bir ustaya benzetmek mümkündür. Bir usta düşünelim... Mesleğinin ilk yıllarında heyecanı büyüktür. Daha çok üretmek, daha çok başarmak ister. Eli çabuktur fakat zamanla anlar ki gerçek ustalık yalnızca çok iş yapmak değildir. Ustalık, yaptığı işe gönlünü katabilmek, her ayrıntıya emanet şuuru ile yaklaşabilmektir. Artık kimsenin fark etmeyeceği küçük bir kusur bile onun gözünden kaçmaz. Çünkü bilir ki bir eseri değerli kılan yalnızca görünen tarafı değildir. Asıl kıymet, görünmeyen emekte, sabırda ve özendedir.

İnsan ömrü de böyledir. Gençlikte insan daha çok kendisini ispat etmeye çalışır. Yaş aldıkça göstermeye değil güzelleştirmeye gayret eder. Eskiden önem verdiği birçok şey zamanla değerini kaybeder. Gösteriş yerini sadeliğe, acele yerini teenniye, öfke yerini sükûnete bırakır. Çünkü yıllar insana, dünyanın gelip geçici olduğunu yavaş yavaş öğretir. İşte gerçek olgunluk da burada başlar. Zira insanı büyüten yalnızca zaman değildir. Onu büyüten; yaşadığı imtihanlar karşısındaki tavrı, sabrı, teslimiyeti ve Rabbine olan güvenidir.

Hayat boyunca herkes sevinç de yaşar, hüznü de... Kimi zaman varlıkla kimi zaman yoklukla sınanır. Kimi sağlıklı imtihan edilir kimi hastalıkla. Kimi evladiyla sevinir kimi ev-

Mümin bilir ki hiçbir yaşanmışlık sebepsiz değildir. Her hâlin içinde bir hikmet, her bekleyişin içinde bir rahmet, her sabrın sonunda ise Rabbinin lütfettiği nice güzellikler vardır.

ladiyla sabrı öğrenir. Kimi dost kazanır kimi ayrılık yaşar. Fakat bütün bu imtihanlar, gönlü Allah'a yönelen kimse için birer olgunlaşma vesilesine dönüşür. Çünkü mümin bilir ki hiçbir yaşanmışlık sebepsiz değildir. Her hâlin içinde bir hikmet, her bekleyişin içinde bir rahmet, her sabrın sonunda ise Rabbinin lütfettiği nice güzellikler vardır.

İnsan ömrü de mevsimlere benzer. Çocukluk, gönlün en saf zamanıdır. Hayret etmeyi, sevinmeyi, güvenmeyi bilir. Gençlik, gayret mevsimidir. İnsan bu dönemde hayaller kurar, çalışır, üretir; kendine bir yol açmaya gayret eder. Olgunluk çağı, sorumluluk zamanıdır. Anne baba olur, evlat yetiştirir; emek verir, hizmet eder, yük taşır. Yaşlılık ise ömrün meyve verdiği mevsimdir. Nasıl ki uzun yıllar emek verilen bir bahçe sonunda en güzel ürününü verir; ömür de sabırla, ihlasla ve güzel ahlâkla yaşandığında son demlerinde hikmetini gösterir. İşte bu sebeple yaşlılık eksilmek değil damıtılmaktır. Çünkü insan yaş aldıkça dünyanın geçici telaşları yavaş yavaş geride kalır. Bir zamanlar vazgeçilmez sandığı nice arzu önemini kaybeder. Makamlar değişir, servetler el değiştirir, alkışlar diner, kalabalıklar dağılır. Fakat güzel ahlak kalır. Merhamet kalır. Vefa kalır. Edep kalır. İnsanların gönlünde bırakılan güzel hatıralar kalır. Gerçek zenginlik de işte bunlardır.

Peygamber Efendimiz (s.a.s.), uzun ömrün güzel amelle bezenince kıymetli olduğunu haber vermiştir. (Tirmizi, Zühd, 21)

Bu müjde bize gösteriyor ki uzun yaşamak tek başına bir üstünlük değildir. Asıl üstünlük, uzun ömrü hayırla, ibadetle, güzel ahlakla ve faydalı hizmetlerle bereketlendirebilmektir.

Ömür uzadıkça insanın kalbi de genişlemelidir. Affetmesi kolaylaşmalıdır. Sözü yumuşamalıdır. Merhameti çoğalmalıdır. İnsanlara yük olmak yerine insanlardan yük almaya gayret etmelidir. Çünkü yıllar boyunca ibadetle yoğrulan bir gönül, zamanla daha mütevazı olur. Daha çok şükretmeyi bilir. Daha az incitir, daha çok dua eder.

Ne var ki herkes aynı şekilde yaşlanmaz. Kimisi ömrü boyunca kırgınlık biriktirir. Kimisi öfkesini büyütür. Kimisi yalnızca kendisini düşünür. Kimisi ise gönlünü Allah'ın zikriyle dir tutar; affederek hafifler, paylaşarak zenginleşir, dua ederek huzur bulur. İşte insanın gerçek sermayesi de budur.

Bizim medeniyetimizde yaşlılık hiçbir zaman güçsüzlüğün adı olmamıştır. Bilakis yaşlı, ömrünü emanet bilinciyle yaşamış; nice sevinç ve sıkıntıları sabırla karşılamış, hayatın yükünü vakar içinde taşımış kimse olarak görülmüştür. Bu sebeple büyüklerimize gösterilen hürmet yalnızca örfün gereği değildir. Bu, dinimizin bize öğrettiği bir edeptir. Çünkü anne ve babaya iyilik etmeyi emreden Rabbimiz, onlara "öf" bile denilmemesini istemiş; sözün en güzelinin söylenmesini, merhamet kanadının onlar için indirilmesini emretmiştir.

Anne ve babamızın yüzündeki her çizgi, yalnızca geçen

yılların izi değildir. Her biri bir fedakârlığın sessiz şahididir. Her biri uykusuz geçen gecelerin hatırasıdır. Her biri edilen duaların, çekilen sıkıntıların ve evlatları için verilen emeklerin nişanesidir. Bir annenin ellerine dikkatle bakıldığında yalnızca yaş görülmez; şefkat görülür. Bir babanın sessizliğine kulak verildiğinde yalnızca yorgunluk duyulmaz; sorumluluk duyulur. Belki de insan, anne ve babasının yaşlandığını gördükçe kendi çocukluğunu yeniden hatırlar. Kendisi için açılan kapıları, silinen gözyaşlarını, edilen duaları ve karşılıksız sevgiyi daha iyi anlar. İşte o zaman fark eder ki anne babaya gösterilen hürmet, aslında insanın geçmişine duyduğu vefadır. Aynı zamanda geleceğine bıraktığı en güzel mirastır. Çünkü bugün büyüklerine bir insan nasıl davranıyorsa yarın benzer bir davranışın muhatabı olacaktır. Hayat böyle bir emanettir. Saygı da merhamet de nesilden nesile taşınır. Bu sebeple yaşlılarımızı yalnız bırakmamak, hâllerini sormak, gönüllerini almak, dualarını istemek ve ihtiyaçlarıyla ilgilenmek sadece toplumsal bir görev değil kulluğumuzun da bir gereğidir. Zira nice yaşlı insan vardır ki duası bir ömre bereket olur.

Nice tecrübeli gönül vardır ki tek bir sözü yılların öğretmediğini öğretir. Nice mübarek yüz vardır ki insana dünyanın fâniliğini, ahiretin yakınlığını ve Rabbine hazırlıklı olmanın önemini sessizce hatırlatır. Sonunda hepimiz aynı yoldan geçeceğiz. Bugün genç olan da yarın yaş alacak. Bugün

güçlü olan da bir gün başkasının desteğine ihtiyaç duyacaktır. Öyleyse asıl mesele kaç yıl yaşadığımız değil yaşadığımız yılları nasıl değerlendirdiğimizdir. Ömür, bize ait bir mülk değil Rabbimizin emanetidir. Gençlik, sonsuza kadar sürececek bir güç değildir. Yaşlılık da korkulacak bir eksiliş değil Allah Teâlâ'nın dilediğine lüt-fettiği bereketli bir ömür mevsimidir.

Ne mutlu, yıllar geçtikçe gönlü katılaşmayanlara... Ne mutlu, ömrü ilerledikçe sözü güzelleşenlere... Ne mutlu, yaş aldıkça Rabbine daha çok yönelen, insanlara daha çok merhamet eden ve ardında hayır dua ile anılacak güzel izler bırakabilenlere... Çünkü insan, ömrünü yalnızca yıllarla yaşamaz. İnsan; imanı ile yaşar, güzel ahlakıyla yaşar, kulluğuyla yaşar. Ve ardında bıraktığı hayır, dua ve güzel hatıralarla yaş almayaya/yaşamaya devam eder. ■

”

**İnsanı büyüten
yalnızca zaman
değildir. Onu büyüten;
yaşadığı imtihanlar
karşısındaki tavrı,
sabrı, teslimiyeti
ve Rabbine olan
güvenidir.**

CASIYE SURESİ

Doç. Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Casiye suresi, Kur'an-ı Kerim'deki sıralamaya göre kırk beşinci, nüzul sırasına göre ise altmış beşinci sure olup otuz yedi ayetten oluşmaktadır. Hâ Mîm ile başlayan surelerin altıncısıdır. Mekke döneminin sonlarına doğru, Duhan suresinden sonra Ahkaf suresinden önce nazil olmuştur. Sure, adını yirmi sekizinci ayette geçen ve "diz çökmüş" yahut "bir araya gelmiş" anlamlarına gelen (Emin Işık, "Casiye Sûresi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 7/161) casiye kelimesinden almaktadır. Söz konusu ayette, kıyamet günü bütün toplulukların ilahi hükmü beklemek üzere diz çökmüş ve boyun eğmiş hâlde bulunacakları tasvir edilmektedir. Ayrıca on sekizinci ayette geçen "şeriat" ve yirmi dördüncü ayette yer alan "dehr" kelimeleri dolayısıyla sure, Şeriat ve Dehr suresi adlarıyla da anılmıştır. (İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Tunus: ed-Dârü't-Tûnisiyye li'n-Neşr, 1984, 25/323, 324)

Surede Allah'ın varlığını, birliğini ve kudretini gösteren yaratılış delilleri, vahyin ilahi kaynağı, Hz. Peygamber'in nübüvveti ve inkârcıların Kur'an karşısındaki kibirli ve alaycı tavırları ele alınmaktadır. Bunun yanı sıra dünya hayatına aldanmanın sonuçları, ilahi adalet, ahiret hayatı, yeniden diriliş, hesap günü ve insanların amellerinin karşılığını görecekleri gerçeği üzerinde durulmaktadır. İnsanın hem vahiy hem de kâinattaki ilahi deliller üzerinde düşünmeye davet edilmesi, surenin öne

çıkan temalarındandır. Ayrıca İsrailoğullarına verilen nimetlere ve onların bu nimetler karşısındaki nankörlüklerine de yer verilmektedir. (İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 25/324)

Sure, diğer Havâmîm surelerinde olduğu gibi "Hâ Mîm" mukattaa harfleriyle başlar. Ardından Kur'an'ın izzet ve hikmet sahibi Allah tarafından indirildiği bildirilerek vahyin ilahi kaynağına dikkat çekilir. Devam eden ayetlerde göklerde ve yerde bulunan varlıkların ve bunlar arasındaki düzenin, inananlar için Allah'ın varlığına, birliğine ve kudretine işaret eden deliller taşıdığı belirtilir. İnsanın yaratılışı, yeryüzüne yayılan canlılar, gece ile gündüzün birbirini takip etmesi, yağmurla kurak toprağın yeniden canlanması ve rüzgârların farklı yönlerden estirilmesi, düşünen kimselerin ibret alacağı ilahi deliller arasında sayılır. Böylece insan, kâinatta hüküm süren düzen üzerinde düşünmeye çağrılır. (Casiye, 45/1-5)

Devam eden ayetlerde Kur'an'ın hakikati bildiren ilahi ayetlerden oluştuğu vurgulanır. Allah'ın ayetlerini işittiği hâlde büyüklük taslayarak onları duymamış gibi davranan, inkârında ısrar eden ve ilahi mesajı alaya alan kimselerin ahirette ağır ve alçaltıcı bir azapla karşılaşacakları bildirilir. Bu kimselerin dünyada elde ettikleri imkânların ve Allah'tan başka edindikleri dostların kendilerine hiçbir fayda sağlamayacağı belirtilir.

Buna karşılık Kur'an'ın insanı doğru yola yönelten bir rehber olduğu, Rablerinin ayetlerini inkâr edenlerin ise şiddetli bir azaba uğrayacakları ifade edilir. (Casiye, 45/6-11)

Surenin devamında Allah'ın insanlara bahşettiği nimetler hatırlatılır. Denizlerin insanların hizmetine verilmesi, gemilerin Allah'ın lütfuyla denizlerde yüzmesi, göklerde ve yerde bulunanların insanın yararına sunulması, O'nun rahmet ve ihsanının bir göstergesi olarak zikredilir. Ardından müminlere, Allah'ın hesap gününü beklemeyen kimselerin incitici davranışlarını bağışlamaları tavsiye edilir. Her insanın yaptığı amelin kendi lehine veya aleyhine olduğu ve sonunda herkesin Rabbine döndürüleceği bildirilir. (Casiye, 45/12-15)

Daha sonra İsrailoğullarına verilen ilahi nimetler hatırlatılır. Onlara kitap, hüküm ve peygamberlik verildiği, temiz rızıklarla rızıklandırıldıkları ve dönemlerindeki topluluklara üstün kılındıkları ifade edilir. Ancak kendilerine açık deliller geldikten sonra ayrılığa düştükleri belirtilir. Böylece dinî ihtilafların temelinde kimi zaman kişisel arzu ve çıkarların bulunduğu işaret edilir. Ardından Hz. Peygamber'in ilahi vahye dayanan dosdoğru bir yol üzerinde olduğu bildirilerek kendisine vahyedilen hükümlere uyması ve bilgisiz kimselerin arzu ve isteklerine tabi olmaması emredilir. Kur'an'ın bütün insanlar için basiret, inananlar için ise hidayet ve rahmet olduğu vurgulanır. (Casiye, 45/16-20)

Surenin sonraki ayetlerinde kötülük işleyenlerle iman edip salih amel işleyenlerin aynı sonuca ulaşmayacağı belirtilerek ilahi adalet ilkesi ortaya konulur. Ardından heva ve hevesini ilah edinen, bilgisi olduğu hâlde hakikatten yüz çeviren kimselerin durumu tasvir edilir. Böyle kimselerin kalplerinin ve kulaklarının mühürlendiği, gözlerinin üzerine de perde çekildiği ifade edilerek insanın hevasına teslim olmasının manevi körlüğe yol açacağına dikkat çekilir. Daha sonra inkârcıların yeniden dirilişi kabul etmedikleri ve hayatı yalnızca bu dünyadan ibaret gördükleri anlatılır. Onların, "Dünya hayatımızdan başka hayat yoktur. Ölüyoruz ve yaşarız. Bizi ancak zaman yok eder." (Casiye, 45/24) diyerek ahireti inkâr ettikleri belirtilir. Buna karşılık göklerin ve yerin mülkünün yalnızca Allah'a ait olduğu, kıyametin mutlaka gerçekleşeceği ve o gün batıla saplananların hüsrana uğrayacağı haber verilir. (Casiye, 45/21-27)

Surenin son bölümünde, kıyamet günü bütün toplulukların ilahi hükmü beklemek üzere diz çökmüş hâlde toplanacakları tasvir edilir. Her topluluğun kendilerine ait amel defterlerinin başına çağrılacağı ve hiç kimseye haksızlık edilmeksizin yaptıklarının karşılığını eksiksiz alacağı bildirilir. (Casiye, 45/28) İman edip salih amel işleyenlerin Allah'ın rahmetine mazhar olarak cennete girecekleri ve bunun apaçık bir kurtuluş olduğu ifade edilir. Buna karşılık Allah'ın ayetlerini küçümseyen ve dünya hayatını aldatıcılığına kapılan inkâr-

cıların ahirette ilahi rahmetten mahrum kalacakları ve varacakları yerin cehennem olacağı haber verilir. Böylece insanın dünya hayatında ilahi çağrı karşısında takındığı tavrın ahiretteki sonucu ortaya konulur. (Casiye, 45/29-35)

Sure, göklerin, yerin ve bütün âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamedilmesi gerektiğini bildiren şu ayetlerle sona erer: "Hamd, göklerin Rabbi ve yerin Rabbi, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. Göklerde ve yerde ululuk O'na aittir. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir." (Casiye, 45/36-37) Böylece surenin başında Kur'an'ın hikmet sahibi Allah tarafından indirildiğinin bildirilmesiyle sonunda O'nun mutlak kudret ve hikmetinin vurgulanması arasında anlam bütünlüğü kurulur; insan, vahiy ve kâinattaki ilahi deliller üzerinde düşünerek iman etmeye çağrılır. ■

”

Casiye suresinde Allah'ın varlığını, birliğini ve kudretini gösteren yaratılış delilleri, vahyin ilahi kaynağı, Hz. Peygamber'in nübüvveti ve inkârcıların Kur'an karşısındaki kibirli ve alaycı tavırları ele alınmaktadır.

DIJİTAL DÜNYA
GERÇEK HAYAT

M. Cüneyd ÇİĞDEMLİ
DİB Başkanlık Müşaviri

GÜNCELLEMENİN TAM VAKTİ

Balkonlarda uzun süren akşam çaylarının yavaş yavaş kısaldığı günlerdeyiz. Memleket ziyaretlerinde kurulan geniş sofralar toplandı; o sofralarda edilen sohbetlerin ve gülüşmelerin hatırası kaldı. Sabah serinliğinde cüzlerini göğüslerine bastırarak yaz Kur'an kurslarına koşan çocukların cıvıltısı çekildi sokaklardan. Akşama kadar mahalle aralarında dolaşan bisikletlerin zil sesleri azaldı; sokaklarda daha erken çöken bir sessizlik yerleşti. Ağaçların yeşil yaprakları arasına ilk sarılar karışırken güneş de her gün biraz daha erken çekiliyor gökyüzünden. Rüzgârın taşıdığı tatlı serinlik, takvime bakmaya gerek bırakmadan haber veriyor: Yaz bitti, eylül geldi.

Yazın bitişi ve sonbaharın başlangıcı çoğu zaman hüznle anılsa da eylülün yeni başlangıçların ayı olduğunu düşünürüm. Takvim ocakta başlar fakat insan, hayatını çoğunlukla eylülünden itibaren planlar. Bunun bir sebebi de hafızamızdır. Hayatımızın ilk yirmi yılındaki başlangıçların çoğu eylüldeydi. İlkokula başlamamız, ortaokula ve liseye adım atmamız eylüldeydi. Yeni bir sayfa açmamız, yeni sınıfımıza girişimiz, yeni sıra arkadaşımızla tanışmamız hep eylüldeydi. Aradan yıllar geçse kırk yaşına da gelsek bu alışkanlık pek değişmez. Eylül yaklaşınca içimizde yeniden hazırlanma, toparlanma ve bir yerden başlama isteği belirir. Çünkü takvim ocakta başlar, insan eylülde.

Çocukların okul servis saatlerinden beslenme çantalarına konulacaklara, iş yerindeki yeni dönem hedeflerimizden ev bütçesinin yeniden düzenlenmesine kadar her şeyi ince ince hesaplarız. Kırtasiyeden yeni kalemler alırken ya da çalışma masasının yönünü ışığa göre ayarlarken gösterdiğimiz dikkati, ekran karşısında geçirdiğimiz saatler için de göstermenin vakti gelmedi mi? Geldi de geçiyor, diye düşünüyorum. Böylesine hummalı bir hazırlığa giriştiğimiz eylül ayında, dijital hayatımızı da planlamaya dâhil edelim. Bunu bir suçluluk duygusuyla veya teknolojiye düşman kesilerek değil yalnızca samimi bir muhasebe niyetiyle yapalım. Bildirimlerimizden ekran sürelerimize, takip ettiklerimizden çocuklarımızın dijital alışkanlıklarına kadar hayatımızın bu tarafını da gözden geçirelim. Hep birlikte küçük bir “dijital check-up” yapalım, ne dersiniz?

Günümüzün ne kadarı o parlak ekran karşısında eriyip gidiyor? Sabah uyandığımızda yüzümüzü yıkamadan dünyada ne olup bittiğine bakma ihtiyacı, kendi iç sesimizi ne kadar bastırıyor? Bildirimlerin arasından başımızı kaldırdığımız için evimizdeki hangi sözleri, hangi bakışları kaçırıyoruz? İhtiyacımız olmadığı hâlde bir reklamın ya da akımın etkisiyle satın aldığımız, hatta paketini bile açmadığımız kaç ürün var evimizde? Sosyal medyada karşımıza çıkan içeriklerin duygularımızı, tercihlerimizi ve olaylara

”

**Hummalı
bir hazırlığa
giriştiğimiz
eylül ayında,
dijital
hayatımızı da
planlamaya
dâhil edelim.
Bunu bir
suçluluk
duygusuyla
veya
teknolojiye
düşman
kesilerek
değil yalnızca
samimi bir
muhasebe
niyetiyle
yapalım.**

bakışımızı nasıl etkilediğinin farkında mıyız? Aynı olayın farklı hesaplarda birbirine hiç benzemeyen biçimlerde anlatıldığına kaç kez şahit olduk? Pazar yerinden meyve alırken en tazesini seçmek için gösterdiğimiz özeni zihnimize aldığımız içerikler için de gösteriyor muyuz; yoksa algoritmaların önümüze koyduğu her şeyi düşünmeden kabul mü ediyoruz?

Kendimize sordumuz bu sorular yeterli mi? Elbette değil. Çünkü aynı evin içinde, bizim ekranla kurduğumuz ilişkiyi izleyerek büyüyen çocuklar da var. Salonun bir köşesinde sessizce tabletlerine gömülüşken hangi sanal dünyanın sokaklarında, hangi içerik üreticilerinin peşinde dolaşıyorlar? Onları çağın gerektirdiği bilgi ve becerilerle donatmaya çalışırken dijital dünyanın karanlık ve çıkmaz sokaklarını tanımaları için nasıl bir yol gösteriyoruz? Daha da önemlisi, onlara yalnızca söylediklerimizle değil yaptıklarımızla da örnek olduğumuzun farkında mıyız? Onların ekran sürelerini hesaplarken elimizden düşürmediğimiz telefonun çocuklarımız için nasıl bir ölçüye dönüştüğünü hiç düşündük mü?

Bir de bu muhasebeye gençlerin bulunduğu yerden bakalım. Çünkü yetişkinlerin yalnızca “ekran başında geçirilen zaman” olarak gördüğü şey bir genç için bazen arkadaşlık, bazen kabul edilme, bazen de eğlenme ve yalnız kalmama meselesidir. Elbette dijital dünyanın riskleri hafife alınamaz fakat bu dünyanın, gençlerin

hayatındaki karşılığını anlamadan yalnızca yasaklar ve sınırlar üzerinden konuşmak da yeterli değildir. Asıl ihtiyaç onların dikkatlerini, ilgilerini ve meraklarını başkalarının yönlendirmesine bırakmadan kendi tercihlerini yapabilecek bir irade kazanmalarıdır. Bunun için gençleri sürece dâhil etmeli; aramızdaki bağı güçlü, iletişim kanallarını açık tutmalıyız. Kaygı ve güvensizlikle üzerlerine git-tikçe onları koruduğumuzu düşünebiliriz. Oysa iletişimin zarar gördüğü yerde gençler yaşadıklarını bizden saklamaya, karşılaştıkları sorunların çözümünü de başka yerlerde aramaya başlar.

Peki, bir genç olarak kendi di-jital hayatımıza baktığımızda nasıl bir tablo görüyoruz? Elimize telefonu aldığımızda ne yapacağımıza biz mi karar veriyoruz? Sosyal medyanın onay mekanizması, nasıl görünmemiz, neye ilgi duymamız ve kendimizi nasıl ifade etmemiz gerektiğini biz fark etmeden belirliyor olabilir mi? Başkalarının hayatlarından özenle seçilmiş karelere bakarken kendi hayatımızı eksik veya sıradan bulduğumuz oluyor mu? Gündemi kaçırma ya da arkadaşlarımızdan geri kalma endişesi bizi sürekli ekranda tutuyor mu? Uyuma saatimize, telefonu ne zaman bırakacağımıza gerçekten kendimiz karar verebiliyor muyuz? Dijital dünya bize kendimizi geliştirmek ve üretmek için geniş imkânlar sunarken bu imkânların ne kadarından yararlanıyor, ne kadarında yalnızca başkalarının ürettiklerini tüketiyoruz?

”

Pazar yerinden meyve alırken tazesini seçmek için gösterdiğimiz özeni zihnimize aldığımız içerikler için de gösteriyor muyuz; yoksa algoritmaların önümüze koyduğu her şeyi düşünmeden kabul mü ediyoruz?

Oynadığımız oyunlara, izlediğimiz videolara ve takip ettiğimiz akımlara eleştirel bir gözle bakabiliyor; bunların dikkatimizi, tercihlerimizi ve dünya görüşümüzü nasıl etkilediğini merak ediyor muyuz? Ekranda geçirdiğimiz zamanın bizi ailemizden, arkadaşlarımızdan ve yaşadığımız çevreden uzaklaştırdığı oluyor mu? Kısacası di-jital dünyanın içinde ne kadar varız, ne kadar özgürüz?

Bu soruların amacı bir suçlu bulmak değil dijital hayatımızın nabzını tutmak.

Hemen büyük kararlar almamız gerekmiyor. Belki işe, gün içinde bizi yoran, öfkeliendiren ya da sürekli başkalarıyla kıyaslayan hesaplarla aramıza biraz mesafe koyarak başlayabiliriz. Bazı bildirimleri kapatmak, gereksiz uygulamaları silmek, otomatik oynatmayı durdurmak veya telefonu gece yatağın uzağında, yemek masasının dışında tutmak bile önemli bir başlangıç olabilir. Takip ettiklerimizi gözden geçirip bize bilgi, huzur ve istikamet kazandıran içeriklere daha çok, bize kaygı veren, sürekli bir eksiklik duygusu aşılayan ve dikkatimizi tüketenlere ise daha az yer açabiliriz. Bu küçük düzenlemelerle dijital dünyadan bütünüyle çekilmeden onunla kurduğumuz ilişkiye ölçü ve denge kazandıracak bir süreci başlatabiliriz. Ekrandan açılan zamanı ailemize, dostlarımıza, okumaya, dinlemeye ya da uzun zamandır ertelediğimiz işlere ayırabildiğimiz ölçüde bu yeni düzeni kalıcı hâle getirebiliriz. ■

Günümüz insanı, dijital kültürün kuşatması altında bireyselleşmenin doruklarına doğru yol almaya devam ediyor. Bu durum, bir yandan onun yeni normal hâline gelirken diğer taraftan da onu dönüştürmekte ve onun için yeni kimlikler inşa etmektedir. Son zamanlarda bunun bir yan ürünü olarak da yeni bir davranış kalıbı gelişmeye başlamış görünüyor. Sosyal medyada, çarşıda, sokakta ya da hayatın her alanında estetik kaygı taşımayan, makul olmayan, anlamsız ve hatta bazen nezaket sınırlarını da zorlayan davranışta bulunan insanlara bunun nedeni sorulduğunda, “Ama ben inanmıyorum ki!” dolayısıyla da “Günah kavramı, benim için bir anlam taşıyor...” şeklinde bir mazeret üretmekte; kuralsız (anlamsız, saçma) davranışını “inanmamakla” gerekçelendirebilmektedir. Pek çoğumuz için verilen cevap, davranışın kendisinden daha şok edici gelebilir. Bu cevap ilk bakışta bir özgürlük beyanı gibi görünse de aslında sosyolojik/ahlaki bir yanılsamayı ve tehlikeli bir boşluğu barındırıyor. Zira burada birey, inançsızlığı ahlaki bir boşluk ve mutlak bir kuralsızlık olarak tanımlama eğilimindedir.

İnanmamak, bireylere her istediğini yapabilme hakkını vermez. İnsanın hem kendine karşı hem de içinde yaşadığı topluma karşı sorumlulukları ve dolayısıyla uyması gerekli kuralları vardır. “Ben inanmıyorum!” demek, bir mantık argümanı değildir ki onun aksini yapmak doğru olsun. Örneğin yer çekimine inanmamak, yer çekimini ortadan kaldırmadığı gibi trafik kurallarına inanmamak da trafik kurallarının varlığını geçersiz kılmaz. Yer çekimine inanmıyorum deyip kendinizi uçurumdan atamazsınız, ölürsünüz. Benzer şekilde trafik kurallarına inanmıyorsanız diye kırmızı ışıkta geçemezsiniz, ceza yersiniz. Aslında bu türden tuhaf davranışların motive edici gücü inançsızlıktan çok, bireylerin nemelazımcılık ve bencilliğinden başka bir şey değildir. Diğer bir nedeni de dikkat çekme ve görünürlüktür. Çünkü kurulan sosyal medya pazarının en büyük sermayesi

maalesef farklı görünme, toplumsal kurallara başkaldırı ve dikkat çekme arzusudur. Burada ise özgür bir birey yoktur, aksine kurulan pazarın dayatmalarına boyun eğmiş bir birey söz konusudur. Sadece özgürlük maskesi altında kendini kandırmakta, tutumunu inançsızlıkla maskeleyerek yeni bir kimlik inşa etmeyi denemektedir. Bu birey, inancı zaten kabul etmediğini söylemekte, inançsızlığı ise araçsallaştırarak kendi egosunu beslemektedir ve gerçekte onun için inançsızlığın da bir değeri yoktur. Zira ona göre inanmama sadece bir araçtır, bir dokunulmazlık zırhıdır ve her türlü saçmalığın meşrulaştırılma aracıdır. Zaten inanç, özü gereği nötr bir tutumdur, bir değer yargısı taşımaz. Bireyin anlam üretme yeteneğinin yitirilmesidir. Başka bir anlatımla Dostoyevski'nin, "Tanrı yoksa her şey mübahtır." cümlesi, derin bir felsefi tartışmayı merkeze alırken modern dünyanın sığ sularında, "Hiçbir şeye karşı sorumlu değilim." kolaycılığına indirgenmiş görünüyor. İşin başında, "beden benim", "hayat benim" ve "istediğimi yaparım" gibi anlatımlar, kulağa birer özgürlük mottoları gibi gelse de unutmamak gerekir ki özgürlüğün olduğu yerde sorumluluk da vardır.

Saçma davranmayı, absürt giyinmeyi veya toplumsal uyumu kasten bozmayı bir "özgürlük" olarak pazarlayan bu yeni moda tavrı, aslında derin bir anlam krizinin dışı vurumudur. Bir insanın inanmaması, onu insan olmaktan çıkarmaz. Hem bir bireydir hem de yaşadığı toplumun bir parçasıdır. Hem kendi

ne hem de içinde yaşadığı topluma karşı başkalarının özgürlüklerini garanti altına almak adına sorumluluk taşımak zorundadır. Bu toplumun bir parçası olan her bireyin (inansın/inanmasın), hayatı daha anlamlı, daha ahlaki ve yaşanabilir kılmaya sorumluluğunu üstlenmesi gerekir. Oysaki günümüzün sözümleri ona özgür bireyi, sorumluluk üstlenmekten kaçmakta ve inançsızlığı ise âdeta bir kaçış rampası olarak kullanmaktadır.

Kural dışı davranmak, aykırı olmak ve tuhaf görünmek, sahibini özgür kılmaz, aksine tutarsız kılar. Özgürlük ile sınırsızlık aynı şey değildir. Dünyanın hiçbir özgür ülkesinde de "istediğini yapabilirsin" diye bir hukuk sistemi yoktur. En özgür kabul edilen ülkelerde bile hakaret edemezsiniz, iftira atamazsınız, şiddet uygulamazsınız, trafik kurallarını ihlal edemezsiniz. Çünkü sınırsız özgürlük, güçlü olanın zayıfı ezdiği bir kaos anlamına gelir. Bireysel ahenk ve toplumsal düzeni korumak için de kurallara ihtiyacımız vardır. İnsan, davranışlarını ilahi bir referansa dayandırmasa bile aklı ve vicdanı, onun sorumlu birey olmasını gerektirir.

Kimse kimseye karışamaz cümlesi, bir yanlış yorumdan ibarettir. Zira yaşadığımız toplum, düzen, ahenk, herkesin ihtiyaç duyduğu şeydir. Bu ahenk/uyuma aykırı her davranış bir özgürlük beyanı değil aksine bir saygı sorunudur. Dinimiz açısından da inanmamak bir tercihtir, dinde zorlama yoktur. Ancak inanmama bir edepsizlik veya kuralsız-

lık alanı gibi anlamak da en azından hatalı bir yorum olsa gerektir. Gerçek bir özgürlük, "Neden böyle davranıyorsun?" sorusuna verilecek rasyonel, estetik veya felsefi bir cevabı gerektirir. Tutum ve davranışlarını yalnızca inanmamak üzerinden temellendirme, negatif bir tutumdur ve bir açıklama biçimi değildir. Davranışımızın arkasındaki tek neden inanmamaksa onu açıklayacak rasyonel/makul bir açıklamamız yoksa bu durum bir özgürlük değil irade zayıflığıdır.

Özgürlük/sınırsızlık illüzyonuna kapılan modern insan, özgürlüğü heveslerinin serbest dolaşımı sanarak kendi varoluşunun derinliğini sığlaştırıyor. Oysa hayatı yaşanmaya değer kılan şey davranışlarımıza yön veren anlamlı sorumluluklardır. İster ilahi bir güce inansın, ister kâinatı seküler bir gözle okusun, insan olmanın kaçınılmaz bedeli, attığı her adımın estetik ve etik bir yansıması olduğunu kavrama olgunluğudur. İnançsızlığı tüm toplumsal dokuyu hırpalama, ortak estetiği tahrip etme veya anlamsız davranışları meşrulaştırma zırhı olarak anlamak, hırçın bir varoluş krizinin hezeyanından başka bir şey değildir. Gerçek hürriyet, vicdanın ve aklın süzgecinden geçmeyen bir "keyfiyet" değil başkasının varlığına teğet geçerken bile o varlığa saygı duyabilme, "neden" sorusuna tutarlı bir cevap verebilme ve kendi davranışlarının yükünü omuzlama cesaretidir. Çünkü medeniyet, sınırsız arzuların değil sınırını bilen sorumlu bireylerin harcıyla yükselir. ■

ÖZGÜRLÜK SANDIĞIMIZ ŞEY BAĞIMLILIK MI?

Modern insanın özgür olma arayışı kendi içinde çözülmesi zor bir düğüme dönüşüyor. Günümüz insanı teknoloji ve reklamlar kanalıyla tüketim bombardımanına maruz kalıyor. Dikkati çalınıyor. Her şeyi yapma arzusu güdüleniyor. Dikkat dağıtıcı uyarıcılarla kuşatılmak, bağımlılıklara yatkın bireylerde bir yandan odaklanma sorunlarına yol açarken diğer yandan yeni bağımlılık türlerinin oluşmasına zemin hazırlıyor. Dünya Sağlık Örgütü ve psikososyal araştırmacılar, yaptıkları bağımlılık analizlerinde son yıllarda bağımlılık türlerinin değişkenliğine dikkat çekiyorlar. Artık sadece o bilindik zararlı alışkanlıklar değil insanları bağımlı hâle getiren sosyal medya, alışveriş, işkoliklik, “aşırı bağımlılık” geliştirdiğimiz türler içine girmiş durumda. Bu saydıklarımız da kompulsif davranış bozukluğuna sebep oluyor. Her biri haz merkezli, tekrarlayıcı, kişinin günlük rutinini ele geçiren bağımlılıklara dönüşmüş durumda. (Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, “Davranış Bağımlılığı ve Sosyal Hizmet Uygulamaları Üzerine Bir İnceleme”, Melek Zubaroğlu Yanardağ, Mehmet Bilge, Umut Yanardağ, Araştırma Makalesi, 2020, 7(4): 551-560)

Başka bir deyişle alışveriş sepetinizdeki ürünler, sürekli oyalanan ve çalınan dikkatiniz, belki sıradan bir ilişki bile aşırılığı ve haz odaklılığı sebebiyle modern bağımlılık kapsamına girebiliyor. Klinik psikolog Jim Orford tarafından ortaya atılan bu yaklaşım, bağımlılığı sadece madde kullanımıyla sınırlı tutmuyor. “Aşırı iştah/arzu” modeli olarak bilinen bu teori, bağımlılığı kontrol altına alınması güç olan, bireye zarar vermesine rağmen haz veren veya rahatlatma sağlayan her türlü alışkanlığı kapsayacak şekilde genişlemiştir. (“Yiyecek Bağımlılığı: Aşırı Yeme Tanısı ve Tedavisi Açısından Etkileri”, Rachel C. Adams, Jemma Sedgmond, Leah Maizey, Christopher D. Chambers ve Natalia S. Lawrence. <https://www.mdpi.com/2072-6643/11/9/2086>)

Bağımlılıklar kişiye kısa vadede bir rahatlatma sunarken uzun vadede onu esarete mahkûm edebiliyor. Öyleyse bir insan gerçekten ne zaman özgürdür? Sürekli cebindeki telefona odaklıysa, hayatı gelen bildirimlerle kurgulanıyorsa, sosyal medyanın güdümünde bir yaşam sürüyorsa, bir beğeni eksikliği tüm gününü karartıyorsa o insanın nasıl özgür olduğunu söyleyebiliriz? Modern hayatın sunduğu o büyük lütuf, teknoloji vasıtasıyla 7/24 çevrim içi kalma imkânı özgürlükten ziyade zorunluluğa dönüşüyor. Zira dayatılmış seçenekler, bilinçaltını biçimlendiren telkinler söz konusu olduğunda seçme hürriyetinden bahsedilebilir mi? Bu da bir tür kısıtlanma, özgürlüğe set çekilmesi değil mi? Kimileri bir yaratıcıya inanmayı, bir dine bağlanmayı, özgürlüğünü elinden alan, hayatını kısıtlayan bir şey olarak görürken modern prangaları es geçiyor.

Bütün bunlara ilave olarak günümüzde bilhassa gençleri etkileyen bir bağımlılık türü daha var: Dijital oyunlar. WHO’nun güncel sınıflandırmalarında gaming disorder (oyun bağımlılığı) gibi yeni tanılar ekleyerek bağımlılığın dijital boyutu resmileştirildi. (<https://www.who.int/classifications/classification-of-diseases>) Ciddi şekilde vaktini oyun konsollarında geçiren bireyler var. Nitekim bağımlılık, bahsettiğimiz gibi “haz

”

Bir insan gerçekten ne zaman özgürdür? Sürekli cebindeki telefona odaklıysa, hayatı gelen bildirimlerle kurgulanıyorsa, sosyal medyanın güdümünde bir yaşam sürüyorsa, bir beğeni eksikliği tüm gününü karartıyorsa o insanın nasıl özgür olduğunu söyleyebiliriz?

verici, kompulsif ve tekrarlayıcı nitelikte kişiye zarar veren her türlü madde veya davranış”tır. Burada da sanal bir özgürlük hissi söz konudur. Oyunlarda reel dünyanın kuralları geçerli değildir. O hâlde sorumluyu yenileyelim. Bir oyuna bağımlı olan birey ne kadar özgürdür?

Yeni çağın kurgusu

Telefon veya sosyal medya kirliliğiyle insanlar sürekli olarak vakit öldürür, çünkü sosyal medya gibi çeldiriciler temel ihtiyaçları gölgeleyecek kadar dikkati kendinde toplar. Bu kuşatmanın altında kişi sağlıklı iletişim kuramaz hâle gelerek yalnızlık, boşluk ve anlamsızlık duygusuyla dolar. Bu sebeple kurulan modern ilişki bağlantılarında bağlanma (kaygılı bağlanma) sık sık görülür: Kişi beklediği ilgiyi göremeyince büyük bir boşluğa kapılır, psikolojik sağlığı bozulur. Güvenli bağlanmanın insana verdiği huzurun yerini kaygılı bağlanma almıştır. Kaygı korkuya dönüşür ve birey kendini “oyalamaya” başlar. Sabah kahvesinden akşam yemeklerine, internette geçirilen zamandan uykuya kadar her ritüel bir “zorunluluk” hâline gelebilir. Telefon elden düşmez, sosyal medya bitmez, e-postalar kontrol edilmeden uykuya geçilmez, oyunlar sınırsızca oynanır. Anamlı aralığa artık yer yoktur. Tüketemeyen birey bir çırpıda boşluğa düşebilir. Zaman yönetimi öylesine zayıflar ki insan ya amok koşucusuna dönüşür ya da o boşluk hissiyle tamamen pasifize olur. Zira dengeli bir zaman yönetimi

Zaman sınırlıdır, insana bir ömür sermayesi verilmiştir. Bu sermayeyi özgürlük adı altında modern bağımlılıklarla heba etmek de çağımızın hüsrandır. Zamanın kıymetini idrak etmek ve modern insanın kaybetmeye başladığı değerleri yeniden hatırlamak bu noktada önemli.

yoktur, kişi iki uç yola sapma eğilimindedir. Her iki uçta da sonuç hüsrandır.

Bu durum, “Andolsun zamana ki insan gerçekten ziyan içindedir.” (Asr, 103/1-2) ayetini akla getirir. Zaman sınırlıdır, insana bir ömür sermayesi verilmiştir. Bu sermayeyi özgürlük adı altında modern bağımlılıklarla heba etmek de çağımızın hüsrandır. Zamanın kıymetini idrak etmek ve modern insanın kaybetmeye başladığı değerleri yeniden hatırlamak bu noktada önemli. Takva ve onunla birlikte hayatı tanzim edecek diğer önemli değerler de ölçülü ve dengeli olma hâli.

Her şeye sahip olmak mümkün değil. Her şey alınabilir, izlenebilir değil. Arzu ve ihtirasla doyurulabilir değil. Bu anlamda dinin koyduğu denge insanı savrukluktan uzaklaştırır ve sürüklenmeyi engeller. Gazali’nin temel meselelerinden biri, insanın ömrünü nasıl tükettiğidir. Zaman insanın sahip olduğu en değerli sermaye olarak ele alınır ve geçen vaktin geri gelmeyeceği bu nedenle kıymetli olduğu hatırlatılır. Modern insan, maalesef hesapsızca ömrünü tüketmektedir. İşte bu hüsrandır. Ziyana sebep olan şey, dengeden ve ölçüden uzak tercihlerdir.

İnsanı bağımlılıklara sürükleyen o boşluk hissini ve anlam arayışını dindirecek, kaygılarını teskin edecek, onu dengede tutacak şey inançtır, hayat meşgaleleri ve acizlik hissi karşısında aşkın bir varlığa duyulan güvendir. Aslolan, arzuyu tamamen ortadan kaldırmak değil

onu kontrol altına almaktır. Sınırları korumak, haddini bilmek ve Yaradan'a teslim olmaktır. Dünyada hiçbir zaman yalnız olmadığını bilen, dünyaya geliş amacını idrak eden bir insan öyle kolay kolay boşluk hissine düşmeyecek, dolayısıyla geçici hazlar peşinde koşmak yerine ebedî saadeti arayacaktır. Allah'a sığınacak, davranışlarında ve alışkanlıklarında ölçülü olacak, hazzı önceleyen bencil duygulara set çekecek, kendi nefsi kadar kardeşini de düşünecek, fitratına uygun bir yaşam sürececek ve özgürlük adı altında ömür sermayesini heba etmeyecektir.

Özgürlük nerede başlar?

Tasavvuf geleneğinde özgürlük, dışsal baskılardan bağımsız olmak değil nefsin ve şeytanın hükmünden kurtulmaktır. Tasavvufi kaynaklar, insanın kendi nefesine köle olmasını en büyük zillet olarak görür. Tasavvuf dilinde özgürlük, "nefsin köleliğinden kurtulmak" demektir. Heva ve hevase uyararak hareket etmek özgürlüğü baltalar. Gerçekten özgür olan insan yalnızca Allah'a bağlı kalarak birçok putu, bağımlılıkları yıkar. Asaf Halet Çelebi'nin "İbrahim" şiirindeki o çarpıcı dizedeki gibi: "İbrahim, içimdeki putları devir..."

Tasavvufta nefis terbiyesi bir süreçtir; bir tekamül sürecidir, kişiyi manevi olarak dönüştürür. Başlangıçta her arzusuna kapılmış, nefsinin esiri olmuş durumdaki kişi "nefs-i emmare" mertebesinde. Sonra iş-

lediği yanlışlara üzülür, kendini yargılar, vicdan azabı çeker ve tövbeye yönelir. Bu nefs-i levvamedir. Arkasından içinden gelen seslere kulak verir, doğruyu yanlış görme başlar (nefs-i mülhime); kalbi dünya heveslerinden arınır, ilahi aşka yakınlaşır. Bu yakınlıktan sekinet doğar, her türlü şüphe bertaraf edilir. Kişinin arzuları teskin, kalbi mutmain olur: Nefs-i mutmainnede hakiki huzura ulaşılır.

Bu mertebeleri tek tek ele alırken bir iç gözlemi düşünelim: Nefis önce tutkularının girdabında savrulur, sonra pişmanlıkla titrer, ardından içindeki ilahi rehberden nasihat alır ve sonunda günün telaşını bırakarak dingin bir kalbe kavuşur. Nitekim Aliya İzzetbegoviç'e göre insanı varlıklar arasında farklı kılan asıl özgürlük bilinci, kişinin tercihlerinin sorumluluğunu omuzlamasıdır. İnsan, özgür olduğu için seçimler yapar; yaptığı her seçimin hesabını veren, vermeyi göze alan bir varlıktır.

İslam, dünya hayatına nizam getiren bir din olarak hakiki özgürlüğün yolunu gösterir. Asıl özgürlük, nefsin emirlerine "dur!" diyebilmektir. Takva, Allah'a karşı sorumluluk bilincidir. Yani kalpte Allah'ın varlığının hep canlı tutulması demektir. Nefsin ve şeytanın

esaretinden kurtulanlar bu sayede gerçek huzuru bulur. Nitekim Allah'ın "takva sahipleri"yle dost olduğu (Casiye, 45/19), onların hem dünyada hem ahirette özgürlüğe kavuşturulacağı bildirilir. İslam'da izzet ve onur, insanın biricik Yaradan'a kulluğundan gelir. İnsan "içindeki putları" yıkmayı başardığında, onu Rabbi ile buluşturacak hakiki özgürlüğe kavuşur. Gerçek özgürlük, nefsin zincirlerini kırmakla ve Rabbe güvenmekle mümkündür. Zamanın hükmünü idrak etmek, İslam'ı idrakle gerçekleşecektir. ■

İSLAMİ İLİMLER KAVŞAĞINDA BİR KÖŞE TAŞI: ER-RİSÂLE

Dr. Elif ERDEM

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

İbadetten günlük yaşama, ekonomiden devlet yönetimine, toplumsal hayat-tan uluslararası ilişkilere insanın her alandaki faaliyetle-rini düzenleyen, ayrıntılı ve ço-ğu zaman da girift meselelerle ilgilenmesi gereken fıkıh ilmini güçlü bir sistematığe kavuşturan kadim bir kılavuz: *er-Risâle*.

Fıkıh usulüne dair günümüze ulaşan ilk eser olan *er-Risâle*, Muhammed b. İdris eş-Şafi (ö. 204/820) tarafından, kendisi gibi fıkıh ve hadis ilimlerinde temayüz etmiş bir âlim olan Abdurrahman b. Mehdi'nin talebiyle kaleme alınmıştır. “Küçük kitapçık veya mektup” anlamlarına gelen “risale” ismiyle anılması, mektup olarak gönderilmesinden kaynaklanmış olmalıdır. Fakat Bağdat'ta yazıldığı bu ilk hâliyle kalmamış; İmam Şafi, üzerinde tasarruflarda bulunduğu bu esere ilmî olgunluğa eriştiği Mısır yıllarında son hâlini vermiştir. Yazıldığı dönemden itibaren geniş çaplı yankı uyandıran eserin kıymeti, müellifinin ilmî birikimi, sistematik düşünce becerisi ve muhakeme yeteneğinden gelmektedir. Zira İmam Şafi, tek bir kanaldan beslenmeyip muhtelif bölgelerdeki fıkıh bilgisi-

ni ana kaynaklarından alarak özümsemiş ve tek bir metoda bağlı kalmak yerine farklı fıkıh ekollerinin izlediği yöntemler üzerinde çalışarak nihayetinde özgün bir düşünce sistemi geliştirmiştir. Bu doğrultuda İmam Malik'ten Medine fıkhrını, Hanefi mezhebinin öncülerinden Muhammed b. Hasan eş-Şeybani'den Irak fıkhrını öğrenen müellif, Mekke'de kaldığı süreçte buranın fıkhrına da vâkıf olmuş; böylece dönemin mevcut hukuk birikimden azami ölçüde istifade etmiştir. Bu zengin birikim ona kapsayıcı bir bakış açısı kazandırmış, ekollerin güçlü ve zayıf yönlerine vâkıf olması, meseleleri daha sağlıklı biçimde ele alarak güçlü argümanlar geliştirmesine imkân sağlamıştır. Aynı konuya verilen hükümlerdeki farklılıkları ve çatışmaları değerlendirerek bunların arka planındaki sebeplere yönelen İmam Şafi, fıkhi hükümlerin ortaya çıkış sürecini irdelenmiş ve doğru hüküm vermek için nasıl bir yol izlenmesi gerektiğine dair temel ilkelere ortaya koymuştur. *er-Risâle*, onun fıkıh usulüne dair geliştirdiği bu özgün düşünce sistemini özlü bir şekilde ortaya koyan kurucu bir metindir.

er-Risâle'nin şekillenmesinde dönemin tartışmaları etkili olmuştur. Haricîlik, Mürciilik, Şia, Malikilik ve Hanefilik gibi pek çok farklı mezhebin varlığına şahit olduğumuz bu dönemde Hz. Peygamber'in otoritesi, sünnetin ne olduğu, hadisin delil değeri gibi konular üzerinde ciddi tartışmalar yaşanmaktaydı. Bir yandan Mutelîze'nin dinî meselelerin anlaşılması ve yorumlanmasında aklı önceleyen tutumu, bir yandan hakkında ayet veya hadis bulunmayan konularda şahsi görüşlere başvurmakta beis görmeyen re'y ehlinin yaklaşımları, bir yandan da hadis uydurmacılığının etkisiyle hadislere duyulan güvenin azalması eserin yazılmasında tetikleyici rol oynamıştır. *er-Risâle*'de o, ayet ve hadislerin (nas) otoritesini ortaya koymayı hedeflemiş, bu minvalde kitabına “Beyan” kavramını açıklayarak başlamıştır. Buna göre günlük hayatta karşılaşılan her meselelerin çözümünü naslarda bulmak mümkündür. Kur'an'da bazı hususlar açıkça bildirilmişken bazıları Hz. Peygamber'in açıklamasıyla bilinebilir. İlahi hitapta hüküm belirtilmeyen konularda Hz. Peygamber

bir sünnet ortaya koyabilir, bunun da aslı Kur'an'da var olduğundan ona da uymak gerekir. Kur'an ve sünnetin çelişmezliğine dikkat çeken müellif, Hz. Peygamber olmadan Kur'an'ın da anlaşılamayacağını özellikle vurgulamıştır. Herhangi bir konuda bir hadis rivayeti varsa bu, tek kanaldan gelmiş bile olsa başkalarının görüşlerine tercih edilir.

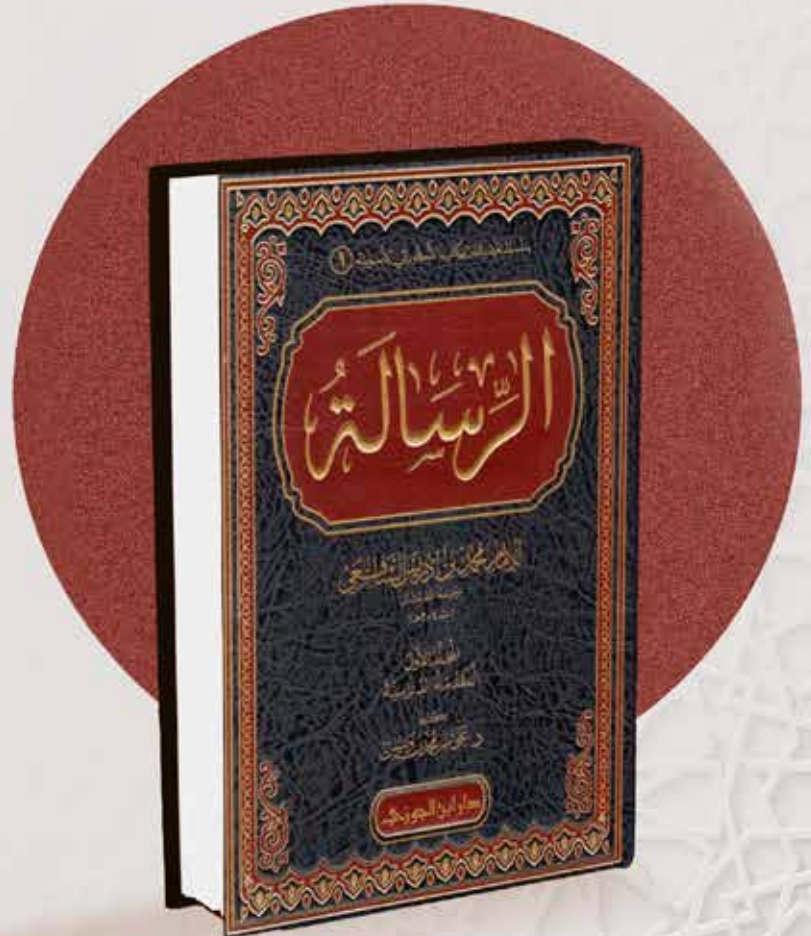
Beyan bahsinden sonra kitapta işlenen başlıca konular şunlardır: Kitap ve sünnetteki âm ve has (genel ve özel) ifadelerle bunlar arasındaki ilişki, sünnetin hüküm kaynağı oluşu, nesih, bilginin çeşitleri ve değeri, hadis rivayeti, hadislerdeki illetler, haber-i vahid, icma, kıyas, ictihat, istihsan, ilim ehli arasındaki görüş ayrılıkları ve sahabe kavilleri... Bu konulara baktığımızda eserin fıkıh usulü konularının tamamının işleyen bir kitap olmadığı fark edilmektedir. Zira İmam Şafi'nin böyle bir hedefi yoktur. Onun maksadı, fıkhi hüküm vermede keyfiliği ortadan kaldırmak için tutarlı bir usul belirlemektir. Kitap ve sünnetin otoritesinin vazgeçilmez olduğu bu usulde farklı durumlarda bu esaslardan nasıl hüküm çıkarılacağı meselesi sistematik bir düşünceyle ele alınmıştır. Bununla birlikte metinde kurgusal kopukluklar ve tekrarlara da rastlanmaktadır. Bu eksiklikleri *er-Risâle*'nin yazılı telif geleneğinin henüz oluşmadığı bir dönemin ürünü olmasıyla izah etmek mümkündür.

Dinin anlaşılmasında ve yaşanmasında Kur'an'ın yeterli olduğu, doğruluğundan emin olmanın zor olduğu hadis ve

sünnetlere ihtiyaç duyulmadığı şeklindeki anlayışı hükümsüz kılmaya gayret eden müellif, eserin bütününde Hz. Peygamber'in otoritesini temellendirmeye azami gayret göstermiştir. Kitabın içeriğine baktığımızda büyük bir kısmının hadis konularını izaha ayrılmış olması bu çabanın en bariz göstergesidir. Bu bakımdan eser, hadis usulü alanında da ilkler arasına girmiş; ele aldığı konular, tanımlar ve kaidelerle klasik hadis usulünde de önemli bir kilometre taşını temsil etmiştir. Eserde vurgulanan bir diğer tema da Arapçanın önemidir. Arap dilinin Kur'an'ı anlamak için elzem ol-

duğunu ifade eden İmam Şafi, kişinin bu dile hakimiyeti ölçüsünde Kur'an'ı ve Hz. Peygamber'i doğru anlayabileceğini savunmuştur.

Hacminin küçüklüğüne karşın muazzam etkisiyle İslami literatürdeki eşsiz yerini alan *er-Risâle*'ye Muhammed b. Ali el-Kaffal eş-Şaşi, Ebu Bekir el-Cevzaki, Rükñülislam el-Cüveyni gibi tanınmış âlimlerin şerhler yazdığı bilirse de bunların hiçbirisi günümüze ulaşmamıştır. İngilizce, Fransızca, Urduca gibi pek çok dilde çevirisi olan bu kıymetli eserin dilimize ilk tercümesi başarısız olsa da bugün elimizde güzel bir çevirisi mevcuttur. ■

TUTUM II - HIZLI ZENGİNLEŞME TUTKUSU: KRİPTO VARLIKLAR VE SPEKÜLATİF YATIRIMLAR

Bir önceki yazıda, kapitalist zihniyetin merkezinde yer alan sınırsız birikim arzusunun nasıl yalnızca parayla sınırlı kalmayıp insanın kendisini ve ilişkilerini de kapsayacak şekilde genişlediğini ele almıştık. Bu yazıda ise hızlı zenginleşme arzusuna ve onun günümüzdeki en görünür aracı olan kripto varlıklar ile diğer spekülative yatırımlara odaklanacağız. Bu yazı, iki temel kısımdan oluşmaktadır: İlk kısımda, bu araçların ne olduğunu ve fıkhi statüleri etrafındaki tartışmaları kısaca tanıttık; ikinci ve asıl kısımda ise bu araçların bir neslin zihin yapısını nasıl dönüştürdüğünü.

Kripto paralar, ilk olarak merkezî bir otoriteye (devlet ya da merkez bankası) ihtiyaç duymadan, elektronik ortamda transfer edilebilen bir ödeme aracı olma iddiasıyla ortaya çıkmıştır. Temelinde, işlemleri dağıtık bir kayıt sisteminde tutan blokzincir (blockchain) teknolojisi yer alır. Bu teknolojinin ilk örnekleri, bir nevi “dijital nakit” olarak tasarlanmıştı. Ancak zaman içinde bu varlıkların gündelik hayatta bir ödeme aracı olarak kullanımı oldukça sınırlı kaldı; bunun yerine fiyatlarının kısa sürede sert biçimde yükselip düşmesi, onları öncelikli olarak bir spekülasyon ve yatırım aracına dönüştürdü. Bugün kripto varlıkların büyük çoğunluğu, bir mal ya da hizmet satın almak için değil “ucuza alıp pahalıya satma” umuduyla elde tutulmaktadır. Aynı mantık, çoğu örnekte gerçek bir üretim karşılığı

olmaksızın el değiştiren NFT’ler (Non-Fungible Token-Nitelikli Fikrî Tapu) ve borsadaki kısa vadeli spekülative alım satım işlemleri için de geçerlidir. Bu araçların ortak özelliği, değerlerinin büyük ölçüde gelecekteki fiyat beklentisine, yani başkalarının daha yüksek fiyattan almaya razı olacağı varsayımına dayanmasıdır.

Peki kripto paralar fıkhen nasıl değerlendirilmektedir? Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu, 4 Aralık 2017 tarihli kararında, bir paranın kullanımının caiz olabilmesi için özünde büyük belirsizlik (garar) taşımaması, bir aldatma (tağrir) aracına dönüşmemesi ve belli bir kesimin haksız zenginleşmesine yol açmaması gerektiğini belirtir. Kurul, bu ölçütleri kripto paralara uygulayarak şu sonuca ulaşır: “Kendi özünde ciddi belirsizlikler taşıyan, aldanma ve aldatma riski ileri düzeyde olan, dolayısıyla herhangi bir güvencesi bulunmayan ve kamuoyunda saadet zinciri olarak bilinen uygulamalar gibi belirli kesimlerin haksız ve sebepsiz zenginleşmesine yol açan kripto paraların kullanımı caiz değildir.”

Bu değerlendirme, Türkiye’ye özgü de değildir üstelik. Mısır Fetva Kurumu, aynı gerekçelere para basma yetkisinin kamu otoritesine ait olmasını da ekleyerek kripto paraların alım satımını caiz görmemiştir. Dünya Müslüman Âlimler Birliği’nin İctihad ve Fetva Komisyonu ise 2022 yılında, bu araçların

paranın rükünlerini ve işlevlerini taşımadığı, gerçek bir mevcudu temsil etmediği ve kara para aklama gibi ağır zararlara zemin hazırladığı gerekçeleriyle aynı sonuca ulaşmıştır. Komisyonun ayrıca vurguladığı bir husus, bu yazının bundan sonraki kısmı bakımından özellikle önemlidir: Bu araçlarla yapılan işlemler gerçek bir üretim ya da ticaret faydası doğurmamakta, emek ve üretimle bağı kurulmamış salt bir kâr arayışına dönüşmekte; bu yönüyle şeriatın mala dair maksatlarına da aykırı düşmektedir.

Bununla birlikte bu varlıkların mahiyeti, yani fıkhen mal mı para mı yoksa bambaşka bir şey mi sayılacakları, hâlâ derinlemesine araştırmayı bekleyen bir meseledir. Nitekim belirsizlik ve denetimsizlik gibi sakıncaların giderilmesi hâlinde, belli şartlar altında cevaz veren âlimler de vardır.

Bu yazının asıl meselesi ise cazizlik tartışmasının ötesinde yer alır. Bu tartışma elbette önemlidir; fakat onun gölgesinde kalan ve çoğu zaman gözden kaçan farklı bir mesele vardır: Bu araçların insanların zihin yapısını nasıl değiştirdiği. Bugün pek çok genç, kripto varlıklar ya da borsa yatırımları üzerinden herhangi bir emek harcamadan ve topluma somut bir katkı sunmadan zenginleşmenin yolunu aramaktadır. Sürekli fiyat grafiklerini takip etmek, anlık kazanç ve kayıp hesapları yapmak ve “acaba bir fırsatı kaçırdım mı?” endişesi-

le zihnini bu yatırımlara teslim etmek, bir tür zihinsel esarete dönüşmektedir.

Bu zihinsel meşguliyetin bedeli ağırdır. Böyle bir zihin, insanın bir kul olarak hayatını sağlıklı biçimde sürdürmesini güçleştirmekte, onu üretkenlikten uzaklaştırmakta ve toplumsal ilişkilerini zayıflatmaktadır. Üstelik bu arayışa girenlerin büyük çoğunluğu hayalini kurdukları zenginliğe ulaşmamaktadır. Bunun neticesinde en verimli yıllarını faydasız bir beklentiyle tüketen, mutsuz ve yaptığı işte anlam bulamayan bir nesil ortaya çıkmaktadır. Burada gerçekte olan, kazancın büyük ölçüde piyasaya erken girenlerle aracılık hizmeti sunanlara akması; geniş kitlelerin ise “her an zengin olabilirim” beklentisiyle bu akışı finanse etmesidir.

Daha önce ele aldığımız kesb (kazanç) anlayışı çerçevesinde zenginleşmenin veya sermaye birikiminin kendisi bir amaç değildir. Kapitalizmin işleyiş mantığı ise bunun tersi bir zemine kuruludur. Sistem, toplumsal faydayı değil sınırsız sermaye birikimini esas alır. Bireyden beklenen tutum da buna uygun olarak faydasını ve kârını azamileştirmektir. Yine de sanayi kapitalizminde zenginleşmenin yolu insanlara bir ürün ya da hizmet satmaktan geçtiği için toplumsal fayda amaçlanmasa dahi bu sürecin istenmeden ortaya çıkan bir yan ürünü olabiliyordu. Mesele ayakkabı üreten bir kişi,

yalnızca kazanmayı hedeflese bile bu uğurda topluma fiilen bir hizmet sunmak zorundaydı. Oysa finansallaşan günümüz ekonomisinde zenginleşmenin aracı olarak toplumsal katkı sağlama zorunluluğu giderek ortadan kalkmaktadır. Kripto varlıklar başta olmak üzere spekülasyon araçları, hiçbir değer üretmeden, sadece fiyat hareketlerinden kazanç elde etme vaadiyle bu bağı koparmaktadır.

Bu sebeple kripto varlıklar ve spekülasyona açık diğer yatırım araçlarıyla ilişkimizi kesb ölçütleri çerçevesinde kurmamız gerekir. Amacımız, yüksek risk alıp kısa sürede zengin olmak değil bu dünyadaki rolümüzü, yani Allah’a karşı bir mükellef oluşumuzu unutmadan hareket etmek olmalıdır. Unutulmamalıdır ki meşru zenginleşmenin yolu emek temelli, gerçek değer üreten ve insanın zihinsel huzurunu koruyan kazanç biçimlerinden geçer. Zihnin huzurunu sürekli bir “kazanç kayıp” telaşına terk etmek pahasına elde edilen getiri ne büyüklükte olursa olsun, bir kulun peşine düşmeye değer bulacağı bir kazanç değildir. Aslında buradaki tercih, dizinin ilk yazısında işaret ettiğimiz temel gerilimin gündelik hayattaki tezahürüdür: Çıkarını azamileştiren bir özne mi olacağız yoksa sorumluluklarının bilincinde bir mükellef mi? Bundan sonraki iki yazımızda bu sorunun davranış düzeyindeki karşılığını ele alacağız. ■

AYNANIN ZUHURATI: BİR İNSAN, BİR NİYET, BİR SANAT, BİR HAKİKAT

|| Sümeyye OĞUL

Dünya, varlık, gaye derken insan farkında olsun ya da olmasın bir anlam kaygısı etrafında yaşamaktadır. Dünyaya gelmiş olmak yaşama telaşının en büyük etkeniyken varlık da doğrudan yaşamın anlamını oluşturan bir kavram olarak görünür. Ama kavramlar yetersizdir yol almak için. Hele yol bulmak... İstikamet dediğimiz yere akıl rehberlik eder önce. Aklın önüne kelimeler düşer sırayla yol bulmak için. Bu kelimeler yumağa dönüşür. Bir soru yumağına... O yumak dönüp insana dolaşır. Bir soruna evrilir dolandıkça. Çözülmesi gerekir. Böylece anlam arayışı düşer aklın önüne. İnsana düşen, aklın peşine düşmek gi-

bi görünür. Oysa aslolan, hakikatin sessizce büyüyen kökleridir. Hakikat derine inmeyi gerektirir. Bunun için bazen elde kazma kürek, akıl toprağını kazdıkça kazmak gerekir. Bazen akıl denizinde vurgun yer gibi dibe vurmak gerekir. Bazen gördüğünün, duyduğunun, dokunduğunun sıhhati ni test etmek için akli gerçeklere çarpmak gerekir. Böylece aklın ötesindeki vahdetin, akli bağlayan ipi görünür. Ne diyor İmam Rabbani: “Allah’ı bulmaya doğru her atılışında gizli bir put diken aklın türettiği putlar ormanını, yine akıl baltasıyla devirmiş... Ve baltasının parlak yüzüne, dünyanın en güzel sözü olan ‘Allah öte-lerin ötesi; ötelerin ötesinden

de ötesi, ondan da ötesi, her ötenin ötesi...’ düsturunu yazmıştır.” (Necip Fazıl Kısakürek, *Çöle İnen Nur*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2001, s. 10-11) Her ne kadar insan için hakikat, aklın ötesine geçince gözüküyor gibi algılsa da hikmet ve hakikat, gün içinde doğup batan güneş gibidir. Olanca açıklığıyla ortadadır. Her gün görülmektedir ama alışlagelmiş bir varlığa ve etkene dönüşmüştür. Sıradanlaşmıştır. Varlığının aslı gölgededir. Gölgesinin anlamı koca bir sükûttadır. Gölgenin hakikatini görecektir olan da ne gözdür ne akıldır. İşte bu yüzden insan arayışta. Peki, bu arayışın yankısı nerelerden gelir? Bazen bir vahyin dokusunda bazen bir rüzgâr uğultusunda,

bazen inzivanın ve yokluğun sadeliğinde bazen kalabalığın derinliğinde, bazen bir imtihanın sabır durağında, bazen bir nimetin şükründe bulunur.

Şükür vesilesi nimetler, insan kılığına girerek de hayata dâhil olur. Bir insan düşer önünüze aynanızda. Kemal sahibi. Kelamı kaleme giydirmiş bir zevk sahibi. “Kaleme andolsun!” diyen Rabbin sözüne kendini mühürlemiş bir gönül sahibi. Ya da bir başkası görünür bir birden. Daha küçük yaşlarda kuşlarla sohbete başlamış, Farisi’yi kuş dilinde öğrenmiş bir gönül işçisi. Birinin gölgesi katışır diğerlerine. Elinin bereketiyle fikrinin bereketi taşıp durur marifetiyle. Marifet ehli-dir öncelikle. Eklenir zincirleme böyle insanlar hayatın aynasından ömrümüze. Mehmed Şevki Efendiler, Ali Nihad Tarkanlar, Süheyl Ünverler, Necmettin Okyaylar, Mustafa Düzgünmanlar, Hamit Aytaçlar... Hızırılır, sırlanır ömre. Bir ibret fısıldar hayatından, bir rol biçer arayışımıza, yola engel bir taşı çeker, bir ümit bırakır gönle, bir diriliş ile bağlar insanı... Herkes feyzinden bir parçasını başkasının feyz ve hidayetline ortak eder, yol devam eder böyle. Ta ki herkes kendi yolunu bulana kadar. İsmail Hakkı Bursevi de bu yolu şu şekilde tarif eder: “Allah’a giden yollar, mahlukatın nefesleri sayısındadır.” (İsmail Hakkı Bursevi, *Tamâmü’l-Feyz Fî Bâbî’r-Ricâl*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2020, s. 29)

Her nefesin, yolun buğusu yansır bir başka aynada. O buğuda beliren yüzlerden biri: Mehmed Şevki Efendi. Henüz üç ya

da dört yaşlarında bir çocuktur. Kastamonu’da Seyyidler köyünde yaşarken İstanbul’da yaşayan dayısı Hulusi Efendi hayatına tevafuk eder. Dayısı tarafından heybenin bir gözünde kendisi bir gözünde kız kardeşi İstanbul’a götürülür. Teşbihte hata olmaz, amca Muttalib’in yeğeni Şeybe’yi Mekte’ye getirmesini anımsatır bu hadise. Hicretin aralık kapısından küçük yaşlarda geçerken tevekkülün büyüttüğü insanların benzerliklerini anlatır âdetâ. Şevki Efendi, dayısı Hulusi Efendi’nin tedrisatında yazı yazmaya başlar. Nesih, sülüs ve rika öğrenmektedir. Bir yandan Sıbyan Mektebi’ne gitmekte diğer yandan Harputlu İshak Hoca’dan ilim tahsil etmektedir. Bir rivayete göre 12, bir rivayete göre 14 yaşında, yazıda hocasından öğrenilecek her şeyi öğrenmiştir. Hulusi Efendi de bunun farkındadır. İcazetini hazır eder ve şu sözlerle teslim eder: “Ben sana yazıyı bu kadar öğretebilirim. Bundan ilerisini Mustafa İzzet Efendi’den ve diğer hattatlardan öğren.” (Mustafa Bektaşoğlu, *Hat Sanatı ve Kastamonulu Hattatlar*, Even Medya, Ankara, 2018, s. 178) Şevki Efendi, neredeyse on yıl boyunca terbiyesi ve tedrisatıyla yetiştiği kıymetli hocası Hulusi Efendi’ye, Mehmet Şevki Efendi ekolünün oluşmasına vesile olacak o cevabı verir. “Ben sizden başkasına gitmem.”

Hat sanatının, ruhun hende-sesi olduğu bilinmektedir. Kalem-in kâğıttan çok kalbe dokunduğu da bir gerçektir. Çünkü hat her ne kadar güzel çizgi çekmek sanatı olsa da Allah’a

bir dua ile başlar. “Rabbim! İşlerimi kolaylaştır, zorlaştırma. Rabbim, işlerimi hayırla sonuçlandır.” Bu dua ile her talebe, kâğıt ile kalem arasından kendini çekmeyi öğrenir. Yazının kendine ait olmadığını, yazanın kendisi olmadığını öğrenir. Kamış mürekkeple her abdest aldığı anda bir niyet ile beslenir talebe. Niyetin, yolu açan bir anahtar olduğu görülür. Nitekim Şevki Efendi’de de görülen bu niyettir. Hocasına teveccühü ve hürmeti o kadar naziktir ki kalbi kırılmasın ister ve başka bir hocayı tercih etmez. Eğer Hulusi Efendi’nin dediği gibi Mustafa İzzet Efendi’ye devam etseydi onun talebelerinden ama sıradan bir hattat olurdu. Ama onun hocasına olan tavrı, hocasının kalbini o denli mahzun eder ki sanatını ömründen ümmete yansı-tacak duayı alır hocasından. Şevki Efendi Mektebi’nin ilk tohumu bu duayla atılmış olur. Şevki Efendi, hocasından sonra hattını, Hafız Osman ve İsmail Zühdi’nin yazılarına bakarak, onları tetkik ederek ilerletir. Alak suresinin 4. ayetinde, “O, kalemle (yazmayı) öğretendir.” buyrulur. Hat sanatının bugün mushaflar, camiler, çeşmeler, türbeler, mezar taşları vb. birçok yerde hem estetik hem de anlam yönüyle kullanılıyor olması, hattatların bu sanatı zirveye taşıyacak nadide eserler ortaya koymaları, bu sanatın rahmani kudrete ram olduğunu açıkça göstermekte, ayetin yaşayan bir tefsiri olarak hayat bulmaktadır.

Şevki Efendi, Harbiye Nezaret-i’nde Mekteb-i Seraskerî Odası’nda memuriyete başlar.

Aradan birkaç yıl geçtikten sonra Menşe-i Küttab-ı Askerî-ye'de askerî kâtipler yetiştirmek için rika muallimliğine tayin edilir. Yıldız Sarayı'nda açılan Mekteb-i Şehzadegân'da şehzadelere hat muallimliğine görevlendirilir. Aynı zamanda evi de bir medrese gibidir. İlmini ve sanatını geçim kaynağı olarak kullanmaz. Evine harcadığı sadece memuriyetten kazandığı maaşıdır. Sanatından kazandığı her kuruşu, Cenab-ı Hak'tan muhtaçlara dağıtmak için bir emanet olarak görür ve vakfeder. Bir sanatkâr olarak Musavvir ve Bâri' sıfatlarıyla âleme tecelli eden asıl sanatkârın kim olduğunu bilir. Asıl sanatkârın gölgesinde kendi sanatının bir emanet olduğunun, her şeyin O'ndan geldiğinin, yaptıklarının O'na döneceğinin idrakiyle yaşar âdeta.

Şevki Efendi, geceleri yatsı namazından sonra yazı yazmaz, uyur. Sabah namazından sonra iki saat meşk ile meşgul olur ve vazifesine gider. Cuma günleri de sabah vaktinden cuma vaktine kadar talebeleriyle meşgul olur. İnsan, hayatında neye temayül ederse hem hâlinde hem de yaşantısında onun izleri ortaya çıkar. Şevki Efendi sabah meşk ile meşgul olurken hilye-i şerif yazmayı âdet edinir. Yakın arkadaşı hattat Sami Efendi onun için "Şevki'nin elinden istese de fena harf çıkmazdı." der. Onu anlatanlar yazısının da ahlakı kadar pürüzsüz olduğunu söyler.

Hat sanatı insana kendini ve hakikati anlatmaktadır. Büyük hattatların tariflerinin bu denli mükemmel olması bundandır. Sadece hat sanatı değil sa-

”

**Hat sanatının,
ruhun
hendeseşi
olduğu
bilinmektedir.
Kalemin
kâğıttan
çok kalbe
dokunduğu da
bir gerçektir.
Çünkü hat,
her ne kadar
güzel çizgi
çekmek sanatı
olsa da Allah'a
bir dua ile
başlar.**

natın her nevi, insanın ruhunda, hayatında bir dönüşüme gark olmakta ve insana hakikati anlayacak bir feraset kazandırmaktadır. O sebeple sanatı sadece icra değil temaşa etmek de önemlidir. Tefekkür, tezekkür, tedebbür hasletlerini kazanmaya yardımcı olan sanat, sanatçısında tezahür eder. Halis niyet ile başlanan, O'nun adını yücelten bir yolda, yolu yürüyene ilahi himmet erişir. Şevki Efendi çalışmadığı günlerde bile hat levhaları inceler, sanat ile ilişkisini bir gün olsun aksatmaz. Sanatta her gün biraz daha ilerler. Hayatı boyunca yirmi beş mushaf, sayısız cüz ve evrad yazar. 1887 yılının 7 Mayıs'ında vefat eder. Merkezefendi Kabristanı'nda dayısı Hulusi Efendi'nin yanına defnedilir. O bir hattat olarak sadece kendi ömrüne yazmamıştır. Onu tanıyan, bilen, tanıyacak olan herkesin aynasında Mehmet Şevki Efendi'nin bir hattı, bir imzası vardır. Eskilerin, her işlerinde, "Gayret bizden tevfik Allah'tan." düsturuyla yola çıkmalarının onları nereye vardırıldığını gösterir bize, yaşadığı ömürle. Önce yoldaş sonra yol diyerek Mehmet Şevki Efendi gibi güzel örnekleri aynamızdan yolumuza aksettirerek feyz-i ilahiye varmaktadır bize düşen. Bu aynadan bazen dürüstlük bazen cömertlik bazen hilm bazen sabır bazen bir duruş yansır. Herkes kendi payına düşeni alır bir şekilde. Payına ne düştüğü de niyete göre... O hâlde bir insan, bir niyet, bir sanat derken bizim hikâyemizin kimin aynasında nasıl zuhur edeceği de aradığımız hakikatin bir yüzüdür. ■

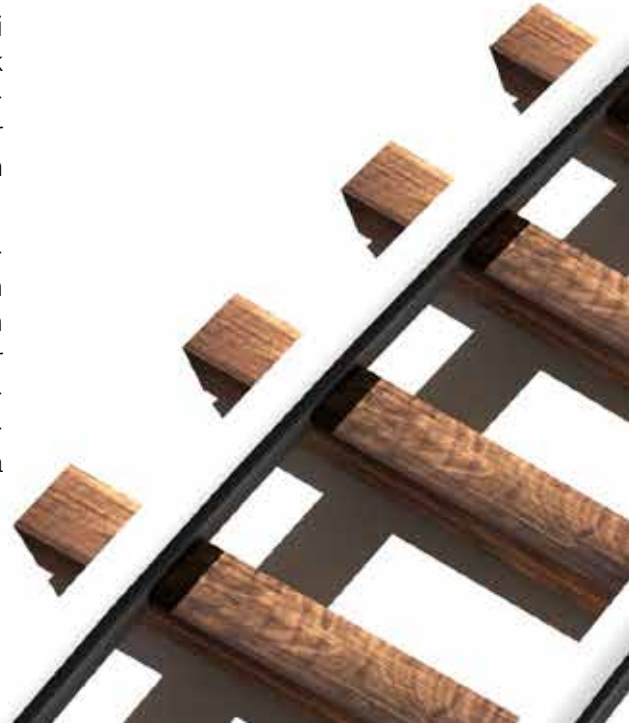
ZAMANA DOKUNMAK

|| Mustafa UÇURUM

İlk saatim ilkokula başladığım yıl oldu. Dedem cebinden çıkardığı pırıl pırıl saati koluma taktı. Bu, bildiğin saatti. Akrebi, yelkovanı, tarihi olan bir saat... Arkadaşlarımdan bazılarında elektronik saat vardı ama benimki gerçek bir saatti. Hevesle bir haftada öğrendim saati. Gece yatarken bile çıkarmadım, kulağıma dayayıp saati, bir ninni gibi dinleyerek uyudum. O gün bugündür kolumda hep bir saat oldu. Cep telefonları yaygınlaştıkça birçok kişi kol saatini terk etti ama ben her zaman vakti saatimden ayarladım.

Saat, insanlığın zamanla kurduğu derin bağın elle tutulur hâli olarak karşımıza çıkıyor. Antik dönemlerde güneş saatleri taş yüzeylerde gölgelerin yavaşça kaymasını izliyor. Mısır ovalarındaki obeliskler gökyüzüne uzanarak ışık oyunlarını düzenli biçimde takip ediyor. Su saatleri eski tapınaklarda damlaların sakin akışıyla dakikaları biriktiriyor. Orta Çağ Avrupa kulelerinde mekanik modeller sokaklara zamanı duyuruyor. Camilerde mihrabın iki yanında daima ayakta duran duvar saatleri sallanan sarkaçları ile vakti kolluyor. Cep saatleri yelek ceplerinde hafifçe sallanarak taşınabilirlik kazanıyor. Bu olağan süreç gölgelerden damlalara, çanlardan bileklere uzanan bir yolculuk çiziyor. Her model, zamanın nabzını yakalıyor. İnsan eliyle şekillenen bu araçlar geçmişin izlerini taşıyor.

Güneşin gökyüzündeki hareketini izleyen ilk insan, aslında bir anlamda ilk saatle tanışmış oldu. Onlar için zaman gölgelerin uzayıp kısalması, horozun ötüşü, minarelerden yükselen ses, çiçeklerin açıp kapanması kadar doğal bir akış. Mısırlılar dikili taşlarla gölgeyi izlerken Yunanlar suyun bir kaptan diğerine damlamasını saymış. Kumun incecik bir cam boyundan akışı, Orta Çağ'da manastırlarda dua vakitlerini belirlemiş. Müminler için zaman, ezanın ruha dokunan saatinde karşılık buluyor. Mekanik saatlerin

ilk kaba örnekleri, Avrupa'nın katedrallerinde halkı ibadete çağıran dev çanları çalmak için kuruluyor. Sonra boyunlara asabilecek kadar küçülen ilk modeller olan yaylı saatler tarihteki yerini almış. Derken 17. yüzyılda sarkaçlı saatlerle zaman ölçümünde devrim yaşıyor. Ama asıl büyük değişim 20. yüzyılın başında, kuvars kristalinin titreşimini keşfedince gerçekleşiyor. Artık zaman, dünyanın dönüşünden bağımsız, atomların titreşimine göre işlemeye başlamış.

Saat, kolumda bir aksesuar olmanın ötesinde, zamanın bileğimdeki nabızı gibi. Her sabah gözümü açtığımda ilk işim ona bakmak. Kahvaltı ederken akrebin yavaş yolculuğunu izliyorum. Saatim derslere yetişmemi sağlıyor, günümü düzene koyuyor. Cebimdeki telefona bakmak varken bile bileğimi çevirip saate bakmak bana huzur veriyor. Telefon ekranı sayısız uygulamayla ve bildirimlerle dolu. Oysa saatin kadranı sakin. Yelkovaniyla ve akrebiyle dingin bir yolculuk sunuyor. Bu dinginlik içinde insan kendisiyle baş başa kalıyor. Zamanı sorgulamadan, onun akışına teslim olmadan, bilinçle takip ediyor.

Saat takan insanlar zamanın kıymetini bilen insanlardır. Bunlar, dakikliği alışkanlık hâline getirir, başkalarının zamanına saygı duyarlar. Randevularına vaktinde gider, işlerini planlı yürütürler. Saate baktığı her an, bir sonraki adımını düşünür böyleleri. Bu hareket, hayatın akışına bilinçle katılmanın göstergesi. Saat kullananlar, zamanı takip ettikle-

”

**Zaman,
akıp giden
bir nehir gibi...
Saat ise
bu nehrin
kıyısındaki
bir ölçek.
Nehrin hızını
değiştiremeyiz
ama ona göre
yol alabiliriz.
İşte saat,
bu yolculukta
pusulamız
oluyor.
Nerede
olduğumuzu,
ne kadar
yol aldığımızı,
daha ne kadar
gideceğimizi
gösteriyor.**

ri için anı kaçırmazlar. Şimdiki zamanda kalarak geleceğe hazırlanırlar. Göz ucuyla bakılan kadrana, gün boyunca yapılacaklar listesini düzene sokar. Bu bakış, işler arasında geçişleri kolaylaştırır. Bu düzen içinde insan kendine daha fazla vakit bulur. Çünkü zamanı bilmek, onu kontrol etmek anlamına geliyor.

Gündelik hayatta saat, disiplinin sembolü. Uçak saatinde havaalanında olan yolcu, tam vaktinde başlayan bir toplantı, bitmesi gereken bir sınav... Saatin olmadığı bir dünyada her şey karmaşaya dönüşür. Güneşin konumuna göre hareket eden insanlar, bulutlu bir günde ne yapacağını şaşırmıştır kesin. Bu nedenle saat, medeniyetin temel taşlarından biri. Zamanı düzenli takip etmek üretkenliği artırıyor. İnsanlar işlerini yetiştirmek için saate güveniyor. Bu güven, toplumsal hayatın ritmini oluşturuyor. Fabrikalar aynı saatte çalışmaya başlıyor, okullar aynı saatte açılıyor, arkadaşlarımızla aynı saatte buluşuyoruz. Saatin olmadığı bir dünyada bu eş güdüm mümkün olabilir mi? Belki de saat, insanları birbirine bağlayan görünmez iplerden biri.

Çalışma masamda küçük bir masa saati duruyor. Tik takları eşliğinde yazılarımı yazıyor, kitaplarımı okuyorum. Sessiz gecelerde bu ses, düşüncelerime eşlik ediyor. Zamanın geçtiğini hatırlatıyor ama telaşa kapılmıyorum. Çünkü saatin ilerleyişi, hayatın ilerlediğini gösteriyor. Her tik, yeni bir ana uyanış. Her tak, geçmişe bırakılan bir iz. Bu döngü, insana

hem geçiciliği hem sürekliliği fısıldıyor. Masamın başında saatlerce çalışırken saatin tik takları bana yalnız olmadığımı hissettiriyor. Sanki görünmez bir dost, zamanı benimle paylaşıyor. Her saat başı çalan zil, kısa bir mola vermemi hatırlatıyor. Pencereye yönelip dışarıyı izliyorum, sonra yeniden işimin başına dönüyorum. Bu küçük dokunuşlar, günün akışını anlamlı kılıyor.

Bileğimdeki saat bir hatıra defteri gibi. Dedemden yadigar olan ilk saat, hâlâ çekmecemde duruyor. Ona baktıkça çocukluğuma, dedemin ellerine, onun bana anlattığı eski zaman hikâyelerine gidiyorum. Her saat, bir öykü taşıyor aslında. Kimi bir hediye kimi bir başarı ödülü kimi bir miras... İnsanlar saatlerini değiştirdikçe hayatlarının farklı dönemlerine yolculuk yapıyor. Geçmişle bugün arasında köprü kuruyor. Üniversiteyi kazandığımda babamın bana aldığı saat, öğretmenliğe başladığımda ilk maaşımla aldığım saat, düğün günümde kolumdaki saat... Her biri ayrı bir anı, ayrı bir duygu taşıyor. Saatler sadece zamanı göstermiyor, hayatımızın dönüm noktalarına tanıklık ediyor.

Günümüzde birçok kişi saati telefonundan takip ediyor. Kolunda saat olmayanlar, vakiti öğrenmek için ekranı açıyor. Bu büyük kolaylık ama saatin bilekteki yeri başka. İnsan, saati bileğinde hissettiğinde zamanla kurduğu bağ daha güçlü oluyor. Telefona her bakış, belki başka bir bildirimle dikkati dağıtıyor. Oysa saat, zamanı söylüyor. Net ve sessiz bir bil-

gi sunuyor insana. Toplu taşımada yolculuk yaparken etrafındakileri izliyorum. Çoğu kişi telefonuna gömülmüş, sanal bir akışta kayboluyor. Bileğindeki saate bakan birini gördüğümde, o kişinin zamana daha bilinçli yaklaştığını düşünüyorum. Telefonunu eline alıp saate bakmak varken o kısa bir bakışla yetiniyor ve yoluna devam ediyor. Bu küçük fark, aslında büyük bir zihinsel özgürlük sunuyor insana.

Saatlerin içindeki mekanizma, mühendislik harikası. Minik çarklar, birbirine kenetlenmiş dişliler, salınım yapan denge çarkı... Bu kusursuz uyum, dakikaları saatlere, saatleri günlere dönüştürüyor. İnsan, bu mekanizmaya baktığında düzenin güzelliğini görüyor. Hayatın karmaşasında, saatin içindeki bu düzenli işleyiş insana yol gösteriyor. Zamanı parçalara ayırarak anlamlandırıyoruz. Sabah, öğle, akşam, gece... Bu bölümler hayatı kolaylaştırıyor. Mekanik bir saatin arka kapağını açıp içini izlemek ayrı bir keyif. O küçük dünyada her şey yerli yerinde, her parça uyum içinde çalışıyor. İnsan, bu manzarayı izlerken hayatın karmaşası içinde bir düzen bulmanın mümkün olduğunu hatırlıyor.

Saat takan birini gördüğümde o kişinin zamana önem verdiğini düşünüyorum. Dakikliğin ve planlı yaşamın izlerini taşıyor bu tutum. İş görüşmelerinde saatine bakan aday, sorumluluk sahibi izlenimi bırakıyor. Bir arkadaş buluşmasında saatine göz atan kişi, diğerlerinin zamanını düşünüyor. Bu basit hareket, aslında incelik-

li bir davranış. Saat, bu inceliği bileğimizde sürekli hatırlatıyor. Üstelik saat takan insanlar, genellikle daha düzenli ve planlı oluyor. Günlük işlerini listeliyor, önceliklerini belirliyor, zamanını verimli kullanıyor. Bu alışkanlıklar, iş hayatında başarıyı, özel hayatta huzuru beraberinde getiriyor.

Zaman, akıp giden bir nehir gibi... Saat ise bu nehrin kıyısındaki bir ölçek. Nehrin hızını değiştiremeyiz ama ona göre yol alabiliriz. İşte saat, bu yolculukta pusulamız oluyor. Nerede olduğumuzu, ne kadar yol aldığımızı, daha ne kadar gideceğimizi gösteriyor. İnsanlık binlerce yıldır zamanı ölçmek için uğraşıyor. Güneşin doğuşundan atom titreşimlerine uzanan bu serüven, insanın merakının ve düzen arayışının eseri.

Çocukluğumda gece kulağıma dayadığım saat, bugün bile çalışmaya devam ediyor. O ses, ninni gibi sarmalıyor beni. Zamanın yumuşak ve dingin akışını hatırlatıyor. Kolumda bir saat olduğunda kendimi tamamlanmış hissediyorum. Bir alet değil bir dost. Bana geçmiş anımsatan, geleceğe hazırlayan, anı yaşatan bir dost. İşte bu yüzden saatler, insanlık tarihi boyunca hep var oldu. Bundan sonra da var olacak. Çünkü insan, zamanın ne olduğunu tam olarak bilme- se de onu takip etmekten hiç vazgeçmiyor. Her sabah gözümüzü açtığımızda saate bakıyoruz. Her akşam yatarken sabah için kuruyoruz alarmı. Bu döngü, hayatın ta kendisi. Saatler ise bu döngünün sessiz tanıkları. ■

UZAĞI YAKIN EDEN CAM OPTİK MERCEK

Alparslan AKÇA

İnsanoğlunun madde âlemini algılama biçimi, yüzyıllar boyunca biyolojik gözünün gördüğü ufuk çizgisiyle sınırlıydı. İnsanlık, çıplak gözün seçebildiği kadarıyla yetiniyordu. Ta ki ışığın yönünü büküp onu şekillendiren bir nesneyle tanışana dek...

Bir kum tanesinin ateşle birleşip saydam bir cam parçasına dönüşmesi, insanlık tarihinin büyük ve zarif bir dönüm noktasıydı.

Camın ve kavisli yüzeylerin ışığı kırma özelliğinin keşfi çok eski çağlara dayanıyordu şüphesiz. İlk başlarda tam olarak nedenselliğini ve önemini kavrayamayan insanlık, bu saydam küreleri birer sihirbazlık oyuncağı, âdeta bir kehanet gibi algılasa da 11. yüzyılda İslam bilginlerinden İbni Heysem'in ışığın doğasını keşfetmesi, onu bilimsel bir aydınlanmanın anahtarına dönüştürdü. Optik ilminin kurucusu sayılan İbni Heysem, ışık ve kırılma kanunlarını açıklayarak modern mercek biliminin temelini attı.

13. yüzyıl Avrupası'nda gözlük mercekleri geliştirilirken 16. ve 17. yüzyıllara gelindiğinde mikroskop ve teleskop gibi optik aletleri icat ediliyordu.

Heysem'in insanlığa armağan ettiği bu anahtarla açılan kapılar, kat edilen yollar; insanlığın ilk bilimsel, duygusal ve entelektüel sıçramaları sayılabilir.

İtalyan fizikçi ve astronom Galileo Galilei, geliştirdiği güçlü teleskobunu gökyüzüne çevirdiğinde pürüzsüz sanılan Ay'ın kraterli yüzeyini ve Jüpiter'in uydularını gördü.

Güneş'in üzerinde lekeler olduğunu ve kendi etrafında döndüğünü gözlemledi. Böylece insan, evrenin merkezinde, engin boşlukta küçük bir yolcu olduğunu fark etmişti.

Öte yandan 1590'lı yıllarda Hollandalı gözlük üreticisi Zacharias Janssen ve babası Hans Janssen'in icat ettiği mikroskop, bir damla suda hareket eden milyonlarca gizli yaşamı, hücreleri ve mikropları çıplak gözle görülür kıldı.

Felsefi manada ise insana duyularının sınırını hatırlatarak gerçeğin görüldüğünden çok daha derin olduğunu öğreten optik mercekler, tıp ve biyolojiden uzay gözlemleri ve astrolojiye pek çok bilim dalında; fotoğraf makineleri ve beyaz perdenin objektiflerinden projeksiyon cihazlarına birçok eğitim ve medya alanında; hassas ölçüm ve lazer odaklama sistemlerinden veri transferlerini sağlayan fiber optiklere sayısız sanayi ve teknoloji hamlelerinde kullanılmaktadır.

Dolayısıyla merceğin icadı, insanlık tarihinin en saydam, en kırılgan ve en zarif kırılma noktası kabul edilse gerektir.

ABDURRAHMAN B. SEMÜRE KABİL'E İSLAM SANCAĞINI SABİTLEYEN SAHABİ

|| Enbiya YILDIRIM

Bazı insanların öz geçmişlerine baktığımız zaman, hayatları boyunca bir hedef peşinde koştuğunu görürüz. Resulullah'ın kutlu ashabı da öyledi. İslam'a iman etmelerinin ardından yerinde duramayan, hak dinin güzelliklerini tüm dünyaya anlatmak için seferber olan dava erlerine dönüşmüşlerdi. Nitekim Abdurrahman b. Semüre de yerinde duramayan ve sürekli İslam için çırpınan sahabilerinden biriydi.

İslam'la şereflení

Allah Resulü (s.a.s.), Mekke'yi fethedince Beytullah'ı tavaf edip iki rekât namaz kıldıktan sonra Kâbe'nin merdivenlerine çıktı. Kendisine zulmedenler dâhil olmak üzere bütün Mekkeliler durumlarının ne

olacağını öğrenmek için korkuyla oraya toplandılar. Hz. Peygamber (s.a.s.), "Hamd, Mekke'nin fethine dair vaadini yerine getiren, kuluna yardım eden ve düşman topluluklarını tek başına yenilgiye uğratan Allah'a mahsustur." (İbn Mace, Diyat, 5/2628) dedikten sonra onlara, "Size ne tür bir muamele edeceğimi düşünüyorsunuz?" diye sordu. Mekkelilerin hepsi, çok iyi bir insan olduğunu ve kendilerine şefkatle yaklaşacağına inandıklarını söylediler. Çünkü Resulullah'ın insani yönünü çok iyi biliyorlardı. Allah Resulü de onların beklentilerini boşa çıkarmadı ve şöyle buyurdu: "Tıpkı Hz. Yusuf gibi ben de sizlere, 'Bugün size kınama yok. Allah sizi bağışlasın. O, merhametlilerin en merhametlisidir.' (Yusuf, 12/92) diyorum.

Gidebilirsiniz, hepiniz serbestsiniz." (Beyhaki, *es-Sünenü'l-Kübra*, 9/195; Vakıdî, *Megazi*, II, 835) Nazik, affedici ve kucaklayıcı konuşmasının ardından Muaviye ve Yezid'in yanı sıra Attab b. Esid, Cübeyr b. Mutim gibi isimlerin de olduğu Mekkelilerin hepsi Müslüman olduklarını ilan ettiler. Zaten büyük kısmı, çeşitli nedenlerden dolayı içlerindeki dilleriyle söyleyememiş sıradan insanlardı.

Allah Resulü'nün o gün serbest bıraktıkları arasında, fetihten sonra Medine'ye taşınacak olan Abdurrahman b. Semüre de vardı. İslam öncesinde adı Abdü'l-Kâbe (Kâbe'nin kulu) idi. Hz. Peygamber ise onun adını hemen Abdurrahman (Rahman'ın kulu) olarak değiştirdi. (İbn Sa'd, *Tabakat*, VII, 260) Bu durum, Allah Resulü'nün onu

gönlünde her zaman farklı konumlandığını ve değer verdiğini gösterir. Sonraki süreçte ona nasihatte bulunması da sevgisinin bir başka yansımasıdır. Kaldı ki o da bu sevgiye karşılık vermiş ve her zaman Resulullah'ın yanında bulunmaya gayret etmiştir. Güneş tutulduğu zaman Allah Resulü'nün ne yapacağını görmek için huzuruna koşması, keza onun sohbetlerini insanlara aktarması da bu sevgiden kaynaklanmaktadır.

(Müslim, 25 [913]); (İbn Asakir, *Tarihu Medineti Dimeşk*, XXXIV, 407)

Sonrasında Abdurrahman, en çetin savaşlardan biri olan Mute Gazvesi'ne, ardından da en zorlu şartlarda hazırlanılan Tebük Seferi'ne iştirak etmek suretiyle İslam için varını yoğunu feda edebilecek cengâverlerden biri olduğunu gösterdi. Mute öncesinde yaşadığı olay ise Resulullah ile ashâbı nezdindeki konumunun bir başka yansımasıdır. Kendisi şöyle anlatıyor: “Mute Savaşı için yola çıkılacağı gün Halid b. Velid beni Resulullah'a gönderdi. Yanına vardığımda bana, 'Dinle Abdurrahman!' buyurdu. Sonra şöyle devam etti: Sancağı önce Zeyd alsın ve savaşsın. Zeyd şehit düşerse (Allah ona rahmet eylesin.) sancağı Cafer alsın ve savaşsın. Cafer de şehit düşerse (Allah ona da rahmet eylesin.) daha sonra sancağı Abdullah b. Revaha alsın ve savaşsın. Abdullah da şehit düşerse (Allah ona da rahmet eylesin.) ardından sancağı Halid b. Velid alsın ve savaşmaya devam etsin. Allah ona zaferi nasip eylesin.” (İbn Asakir, *Tarihu Medineti Dimeşk*, XXXIV, 408-9) Anlaşılan o ki Efendimiz (s.a.s.), bu çetin savaşta kimlerin sırasıyla komuta edeceğine

dair emrini Halid b. Velid'e Abdurrahman b. Semure ile göndermişti.

Hız. Osman dönemi

Hız. Ebubekir ve Hız. Ömer zamanlarında görev aldığına dair bilgiye sahip olmadığımız Abdurrahman, Hız. Osman döneminde idari görev almaya başladı. Hız. Osman'ın akrabası olması nedeniyle onu yakından tanıdığı ve yeteneklerini bildiği anlaşılmaktadır. Zaten icraatlarıyla onu mahcup etmemiştir. Bu dönemde Irak'ın fethine katılarak özellikle Horasan cephesinde savaştı. Gösterdiği başarılar nedeniyle Horasan, Sistan, Sicistan, Kirman ve Kabil bölgelerinde sükûneti sağlamaya çalışan Basra'nın genel valisi Abdullah b. Amir tarafından Sistan valiliğine atandı. Bu sırada (günümüzde Afganistan'ın Nimruz vilayetinin merkezi olan) Zerenc şehrinin halkı, atanan yöneticiye isyan edince Abdurrahman b. Semure, sekiz bin kişilik bir ordu ile şehri kuşattı. Herhangi bir çatışma çıkmadan kale komutanıyla belli bir ödeme karşılığında anlaştı. (Belazuri, *Fütûhü'l-Buldân*, s. 382)

Halifeler döneminde fethedilen ordularda din bilginleri ve davetçiler olurdu. Bunlar, fethedilen yerlerde insanlara İslam'ı hâl ve kâl ile anlatırlar, toplumların dinimizi kucaklamasını hızlandırırlardı. Nitekim bu sefer de öyle oldu. Abdurrahman'a yardım için Sistan'a gönderilen orduda bulunan davetçiler bölge halkına İslam'ın eğitimini vermeye başladılar. (Prof. Dr. Kasım Şulul, “Horasan ve Mâverâünnehir'le Münasebeti Bulunan Sahabiler”, *Siyer Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 8, Yıl: 2020, s. 153)

”

Abdurrahman b. Semüre, en çetin savaşlardan biri olan Mute Gazvesi'ne, ardından da en zorlu şartlarda hazırlanılan Tebük Seferi'ne iştirak etmek suretiyle İslam için varını yoğunu feda edebilecek cengâverlerden biri olduğunu gösterdi.

Daha sonra doğuya seferler başlattı ve Hindistan yakınlarında çeşitli bölgeleri ele geçirerek buralardaki putları tahrip etti. Dâvûr beldesine ulaştığında da şehir yönetimiyle barış yaptıktan sonra altından yapılmış Zur adlı putlarının yanına girdi. Gözleri yakut idi. Putun elini kesti, gözündeki yakutları da aldı. Ardından, şehrin komutanına, “Altın ve cevher senin olsun. Ben sadece sana, bunun ne zarar ne de fayda verebileceğini göstermek istedim.” dedi. (Belazuri, *Fütûhü'l-Buldân*, s. 382)

Hız. Osman'a karşı ayaklanma olduğu haberini alınca yerine vekil bırakarak merkez olarak kullandığı Zerenc'den ayrıldı. (İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 498) Basra'ya vardığında Hız. Osman çoktan şehit edilmişti. Kendisinin bağı olduğu genel vali Abdullah b. Amir de Hız. Ali tarafından görevden alınmıştı. Böylece kendisi de vazifesini kaybetmiş oldu. (Sibtü İbnü'l-Cevzi, *Mir'âtü'z-Zemân*, VII, 91)

Muaviye zamanı

Hız. Osman'ın katillerinin bulunmasını isteyenler arasında yer alan Abdurrahman b. Semure, Cemel Savaşı'nın ardından Muaviye'nin saflarına katıldı. Bu aşamada Muaviye'nin, yetenekleri ve tecrübesi nedeniyle Abdurrahman'a özel önem verdiği anlaşılmaktadır. Çünkü iktidar mücadelesinden çekilmesini istediği Hız. Hasan ile görüşmek üzere Abdullah b. Amir ile onu gönderdi. (Zehebi, *İber*, I, 35) İkili, yola çıkmadan önce çok ilginç bir şey yaşandı: Muaviye onların beraberinde, altını mühürlediği ve taleple-

”

**Cihat
meydanlarında
geçen
hayatından da
anlaşılacağı
üzere
Abdurrahman,
son derece
cesur bir
komutandı.
Zaten
Resulullah
zamanında
bile oklarla
antrenman
yapardı.**

rini yazmasını istediği boş bir sayfa yanında bir de mektup gönderdi. O sırada Hız. Hasan da iktidar mücadelesinden feragat edebileceğini belirttiği bir mektubu Muaviye'ye göndermişti. Hız. Hasan'ın mektubu gelmeden önce heyet Hız. Hasan'ın yanına vardı. Karşılıklı görüşmelerin sonunda orta bir yol bulundu ve Hız. Hasan, iktidarı Muaviye'ye bıraktı. (Taberi, *Tarih*, V, 162-3; İbn Kesir, *Bidaye*, VIII, 18)

Muaviye halife olunca Abdullah b. Amir'i yeniden Basra valiliğine atadı. Abdurrahman da onun naibi sıfatıyla ve beraberinde büyük muhaddis Hasan-ı Basri olduğu hâlde, emrindeki büyük bir orduyla Sistan'a gitti. (İbnü'l-Esir, *Usdül-Gâbe*, III, 450) Abdullah b. Hâzım ile beraber Sistan ve Horasan'da İslam hâkimiyetini sağlamak için büyük çaba sarf etti. Hız. Osman devrinde fethedilmiş ancak daha sonra İslam hâkimiyetinden çıkmış olan toprakları geri almak için faaliyetlerde bulundu. Bu gayretleri sonunda Büst de dâhil bazı yerleri tekrar ele geçirdi. Uzun bir kuşatmadan sonra da Kabil'i yeniden fethetti ve şehrin İslam ile nihai kucaklaşmasını sağladı. (Zehebi, *İber*, I, 37) Dolayısıyla Sistan, Büst ve Kabil havzasının günümüzde Müslüman olmasında onun büyük katkısı vardır.

Muaviye, gösterdiği başarılar nedeniyle onu Sistan valiliğine atadı. Daha sonra onu görevden alması üzerine Basra'ya döndü. (Halife, *Tarih*, s. 208) Abdurrahman, burada ilimle ve hadis rivayetiyle meşgul oldu. (İbn Sa'd, *Tabakat*, VII, 260) Beş yıl sonra, 50/670 yılında vefat etti.

Cenaze namazını Irak valisi Ziyad b. Ebih kıldırdı ve şehirde bulunan Ebu Bekre gibi sahabiler de cenazesine katıldı. (İbn Sa'd, *Tabakat*, VII, 10, 260) Basra'da onun adıyla anılan bir çarşı da vardı. (Yakut, *Mu'cemü'l-Buldân*, III, 231)

Şahsiyeti

Abdurrahman b. Semüre (r.a.), Hz. Osman (r.a.) ve Muaz b. Cebel (r.a.) gibi sahabilerin yakınında bulunmak suretiyle onların ahlaklarından, tecrübelerinden ve bilgilerinden istifade etmiş, Resulullah'ın hadislerini öğrenmiştir. (Buhari, *et-Tarihü'l-Kebir*, VIII, 252; Ahmed b. Hambel, *Müsned*, 20630) Bunun yanında sahabe Abdullah b. Abbas yanında tabiinden Said b. Müseyyeb, Hasan-ı Basri, Abdurrahman b. Ebu Leyla, Muhammed b. Sirin gibi önemli kişiler kendisinden istifade etmişler, hadis öğrenmişlerdir. (Zehebi, *Nübelâ*, II, 572) Bu durum, onun gördüğü itibarı yansıtır.

Tüm bunların yanında cihat meydanlarında geçen hayatından da anlaşılacağı üzere Abdurrahman, son derece cesur bir komutandı. Zaten Resulullah zamanında bile oklarla antrenman yapardı. (Müslim, 25/913)

İlkeli bir insandı. Nitekim komutasındaki ordu Kabil'i fethedince askerler bir yerde bir ganimete denk gelirler. Hemen yağmalamaya başlarlar. Bunu gören Abdurrahman, bir münadi vasıtasıyla herkesi toplar ve şöyle der: "Ben Resulullah'tan şunu işittim: 'Yağma yapan bizden değildir.' Aldığınız ganimetleri iade edin, geri koyun." Bunun üzerine askerler aldıklarını iade ederler. Abdurrahman da zaten askerlere dağıtılacak olan ganimeti bu sefer adil bir şekilde aralarında pay eder. (Ahmed b. Hambel, *Müsned*, 20619) Ayrıca Abdurrahman, bir o kadar da mütevazı idi. Yağmurlu günlerde üstüne yağmurluk giyer ve bir kürek alarak yolu süpürürdü. (İbnü'l-Esir, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 450)

Rivayet ettiği hadislerden bazıları

Hz. Abdurrahman b. Semüre'nin (r.a.) Allah Resülü'nden (s.a.s.) naklettiği on dört hadis-i şerif vardır. Bu rivayetlerin çoğunu, ilimle meşgul olduğu ömrünün son demlerinde Basra'da iken rivayet ettiği anlaşılmaktadır. (İbn Sa'd, *Tabakat*, VII, 260) Birkaç örnek verelim:

1. Hz. Peygamber (s.a.s.), doğrudan Abdurrahman'a nasihatle bulunarak şöyle der: "Sakin kimseden riyaset isteme! Eğer isteğin üzerine sana riyaset verilirse istediğin şey ile baş başa bırakılırsın; Allah'ın yardımına mazhar olamazsın. Eğer istemeden sana riyaset verilirse o zaman Allah'tan yardım görürsün. Bir de bir şeye yemin ettikten sonra başka bir davranış daha hayırlı göreceksin olursan yeminin için kefareti ödeyip hayırlı olanı işle!" (Buhari, 6622)

2. Abdurrahman b. Semüre, kendisinin de katıldığı Tebük Seferi ile ilgili olarak Hz. Osman'ın (r.a.) fedakârlığını bizlere aktarır: "Hz. Peygamber zorluklar içindeki orduyu (Tebük Seferi'ne) hazırlarken Hz. Osman geldi. Elbisesinin yeminin içindeki bin dinarı Hz. Peygamber'in kucağına boşalttı. (Çok sevinen) Resulullah, dinarları kucağında çevirirken iki kez şöyle buyurdu: 'Bugünden sonra Osman ne yaparsa yapsın ona zarar vermez.'" (Tirmizi, 3701)

3. "Kim cuma günü abdest alırsa bu yeterlidir ve güzeldir. Kim de gusül abdesti alırsa gusül daha faziletlidir." (Ahmed b. Hambel, *Müsned*, 20177) ■

OKUL ZİLİ ÇALARKEN: ÇOCUKLARDA AYRILIK KAYGISI VE EBEVEYN DESTEĞİ

“Çocuk, bir ağacın dalı gibidir; rüzgârda esner ama kökleri sağlamısa kırılmaz.”

Eylül ayının serin rüzgarları esmeye başladığında sadece mevsim değil evlerdeki o yaz havası da değişir. Aileleri tatlı bir telaş sarar. Bir tarafta renk rek kaplanan, etiketlerle bezenen defterler; pırıl pırıl formlar, neşeyle tamamlanan hazırlıklar... Diğer tarafta küçük bir kalbin içinde güm güm atan o soru işaretleri. Yeni bir okula başlamak, yepyeni bir hikâyeye başlamaktır. Henüz görülmeyen koca bir dünyaya yelken açmaktır. Bu değişim minik kalplerde heyecan kadar endişe de yaratır. Çünkü bazen okula başlamak ya da kademe değiştirmek, bir çocuğun hayatındaki en büyük göç dalgalarından biri hâline gelir. Gelin, bu yolculuğu birlikte kolaylaştıralım, beraber ilerleyelim.

Öncelikle ebeveynler olarak kendimize şefkatli bir ayna tutarak başlayalım. Evlatlarımız için en iyisini istemek, onlar adına kaygılanmak insan biyolojisinin ve koruma güdümüzün en doğal sonucudur. Ancak unutmamamız gereken bilimsel bir gerçek daha var: Çocuklar, çevrelerindeki tehditleri algılamak için âdeta birer “duygu dedektörü” gibi çalışırlar. Nörobilimde buna “ayna nöronlar” diyoruz; yani çocuklar bizim kelimelerimizden önce beden dilimizi, ses tonumuzu ve mikro mimiklerimizi kopyalarlar. Eğer siz okul kapısını

da çocuğunuzu uğurlarken gözleri dolan, elleri titreyen bir ebeveyn olarak “Korkma yavrum, burada korkacak hiçbir şey yok.” diyorsanız çocuğunuz, kelimeleriniz değil bedeninize bakar. O an zihninde şu alarm çalar: “Annem/babam korkacak bir şey yok diyor ama kendisi endişeden titriyor. Demek ki burası gerçekten tehlikeli bir yer!” Unutmayın, kaygı bulaşıcı bir virüs gibidir ama ne mutlu ki sakinlik de öyle. Çocuğunuzun okulda sakin kalmasını istiyorsanız kapıdaki vedaları kısa, net ve kararlı tutmalısınız. Uzayan vedalar, çocuğun kafasındaki “Acaba gitmesem mi?” sorusunu ve kaygısını katlayarak büyütür.

Okulun ilk günlerinde okul bahçesinde ağlayan, ebeveyninin eteğini bırakmak istemeyen ya da birden karnı ağrımaya başlayan çocuklar görmek son derece doğaldır, lütfen kendinizi suçlamayın. Bağlanma Teorisi bize gösterir ki insan canlısı, bilmediği, yabancı bir ortama girdiğinde fitri bir savunma mekanizmasıyla güvenli üsüne, yani anne babasına sığınmak ister. Burada yaşanan şey aslında okul korkusu değil ayrılık kaygısıdır. Çocuk okulda otururken arkasından, “Ben buradayken aneme bir şey olur mu?” ya da “Beni burada unutup giderler mi?” endişesi yaşar. Bu endişeyi evladımızın dünyasında somutlaştırıp dindirmenin yolu, kalpten kalbe giden yolları görünür kılmaktır. Patrice Karst’ın o çok sevilen *Görünmez İp* kitabındaki gibi düşünebiliriz. Birbirini seven

insanların kalpleri arasında, gözle görülmeyen ama sevgiyle örülmüş mucizevi bir ip vardır. Çocuğunuzun elini tutup ona şu sıcak cümleleri kurabilirsiniz: “Sen okuldayken ben iş yerinde ya da evde olsam bile aramızdaki o görünmez sevgi ipi hiç kopmaz. Ben ipin bir ucunu kalbimde tutuyorum, sen de diğer ucunu okulda tutuyorsun. Ne zaman beni özlersen ipi hafifçe çek, ben onu kalbimde hissedeceğim.” Göreceksiniz, bu somut metafor onun minik kalbini çok rahatlatacak. Bununla birlikte unutulmaması gereken bir husus daha var. Çocuğunuzun okul sonrası, zamanında almanız ve gecikeceğiniz durumlarda ona haber ulaştırmanız. Çocuk için dış dünya, belirsizliklerle dolu büyük bir okyanustur. Rutinler ise bu okyanustaki deniz fenerleridir. Nerede, ne zaman, ne olacağını önceden bilen çocuk kendini güvende hisseder ve sakinleşir. *Küçük Prens* kitabında Tilki, Küçük Prens’e ne kadar güzel söyler: “Eğer öğleden sonra saat dörtte geleceksen ben saat üçte kendimi mutlu hissetmeye başlarım. Zaman geçtikçe mutluluğum artar... Ama eğer herhangi bir zamanda gelersen kalbimi hangi saate hazırlayacağımı asla bilemem. Rutinler gereklidir.” İşte çocuklarımızın kalplerini ve zihinlerini okul saatine hazırlamak için bu bilgilendirmelere ve zamanında yanlarında olmaya büyük ihtiyaç vardır. Öngörülebilirlik, kaygının en büyük panzehridir.

Okul ile aile arasındaki ilişki, bir tahterevalliyeye benzer. İki tarafın da birbirine güvenme-

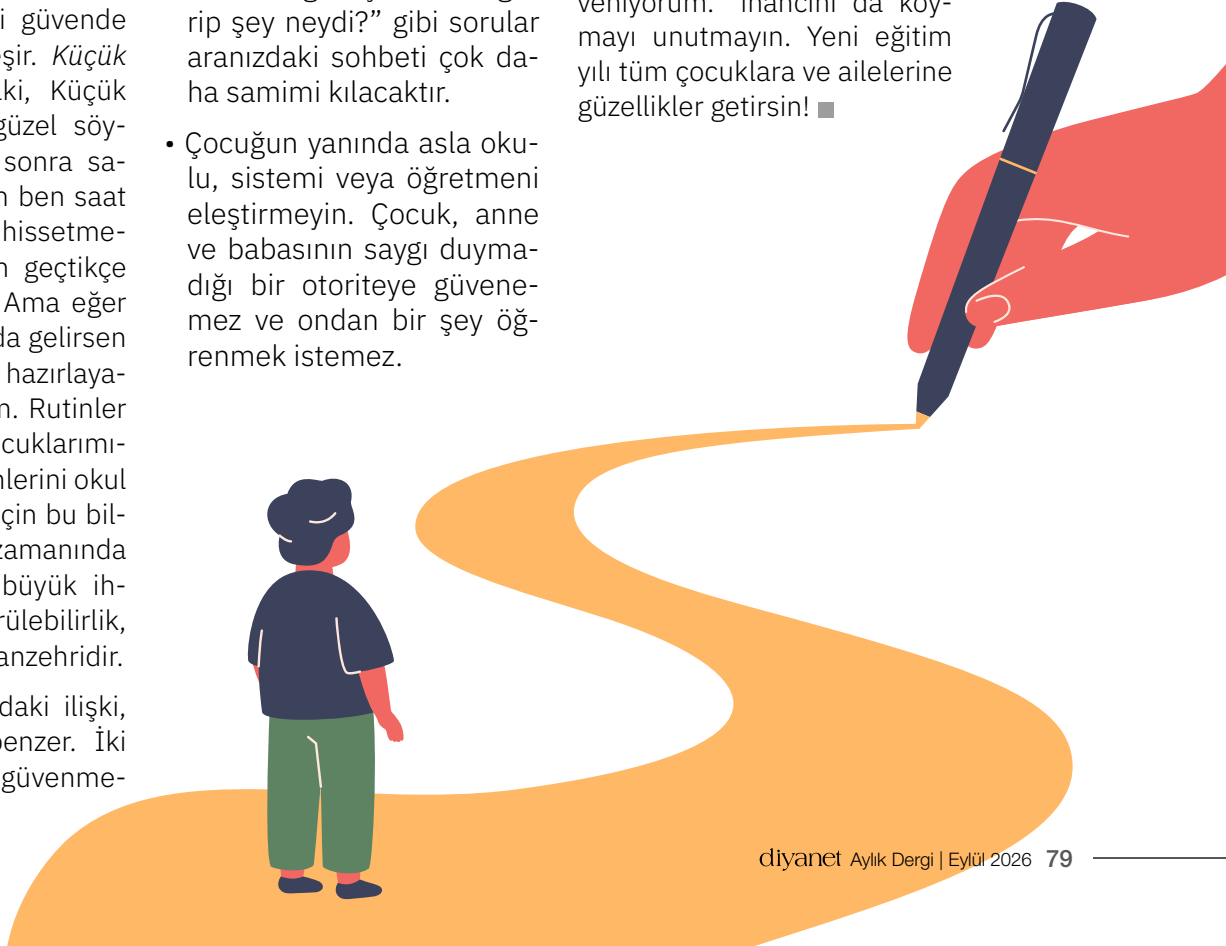
si ve dengede kalması gerekir. Eğer biz ebeveyn olarak okula karşı güvensiz veya aşırı eleştirel yaklaşırsak çocuk o tahterevalliden düşer ve okuluna aidiyet hissedemez. Dengede kalmak için şu küçük adımları hayatımıza katabiliriz:

- Okulu hiçbir zaman “Yarımazlık yaparsan seni öğretmenine şikâyet ederim.”, “Okula git de biraz kafam dinlensin.” gibi tehdit veya bıkkınlık cümleleriyle bağdaştırmayın. Okul bir sürgün yeri değil heyecan verici bir keşif alanıdır.
- Çocuk okuldan eve döndüğünde ona “Bugün ne yedin?”, “Öğretmen bir şey dedi mi?”, “Ödevin var mı?” gibi polisiye sorular sormak yerine daha duygu odaklı yaklaşın. “Bugün seni en çok ne güldürdü?”, “Bugün okulda ilgini çeken en garip şey neydi?” gibi sorular aranızdaki sohbeti çok daha samimi kılacaktır.
- Çocuğun yanında asla okulu, sistemi veya öğretmeni eleştirmeyin. Çocuk, anne ve babasının saygı duymadığı bir otoriteye güvenemez ve ondan bir şey öğrenmek istemez.

Son olarak gelişim psikoloğu Gordon Neufeld’in kulaklarımıza küpe olması gereken harika bir sözü var: “Çocuklarımızın bize bağımlı olmasını değil bizden aldıkları güçle bağımsız olmalarını isteriz.”

Sevgili anne ve babalar; okulu zili çaldığında çocuğunuzun elini bırakmak, onu terk etmek ya da yalnız bırakmak demek değildir. Aksine, onun kendi kanatlarıyla uçabileceğine, bu hayatta tek başına da güvenle durabileceğine duyduğunuz inancın en büyük kanıtıdır. Evlerinizi çocukların fırtınalı günlerde sığınacağı şefkatli bir yuva, güneş açtığında ise dünyayı keşfetmek için uçup gideceği güvenli bir liman olarak tasarlayın.

Bu eylül ayında, her okul sabahı çocuğunuzun çantasına defter ve kalemle birlikte bolca sabır, sevgi ve “Ben sana güveniyorum.” inancını da koymayı unutmayın. Yeni eğitim yılı tüm çocuklara ve ailelerine güzellikler getsin! ■

BİR VUSLAT NİYAZI -NAMAZA DAİR HASBİHÂL-

Mustafa Mirza DEMİR |

diği huzurla kurtuluruz ancak dünyanın bütün zulmetinden. Namaz, bedenle ifa edilen bir ibadet olmanın yanı sıra ruhların ve gönüllerin miracı, kulların Rabbiyle hasbihâli, varlık iddiasından vazgeçmenin ve acizliğin kabulüdür.

Dünya hayatının bir imtihan yurdu olduğunun bilincinde olan Müslümanlar için ebedî kurtuluşun en büyük anahtarı namazdır. Bu hassasiyet ve bilinçle kaleme alınan bir eser, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları arasında yerini aldı. “Vuslata susamış canlara yürekten gelen bir niyaz” olması temennisiyle neşredilen *Bir Vuslat Niyazı -Namaza Dair Hasbihâl-* adlı eser, Abdulbaki İşcan’ın namaza dair kaleme aldığı yazılardan oluşuyor. Namaz ilmihâli veya rehber niteliğinde olmaktan öte namaza, kulluğa, duaya, yakarışa, Yaradan ile manevi ve ebedî ünsiyetimize dair duygu ve düşüncelerin edebî bir dille kâğıda aktarıldığı denemeleri bir araya getiriyor. İşcan, “hatırlamalar ve hatırlatmalar” diye ifadelendirdiği yazıları iki kapak arasında bir araya getiren eserini şöyle tanımlıyor: “...Dış dünyanın gürültüsünden sıyrılıp bir arayışın, uyanışın, yakarışın ve kavuşmanın tanıdık kapısını aralama

gayretinde olan bir çalışma sadece...” Ve namazı anlatan eserini, manevi bir yolculuk olarak nitelendiriyor.

Okurun dilini tatlandırarak, gönlünü ve ruhunu doyuracak, bir nebze olsun kulluk şuurunun ve namazın manevi neşvesini okurun zihniyle buluşturacak olan *Bir Vuslat Niyazı -Namaza Dair Hasbihâl-* adlı kitabın yazı başlıklarından bazıları şunlar: “Susuz Şehir”, “Huzurun Beş Vakti”, “Hicrete Çağır”, “Her Vakit Yenilenesin Diye”, “Namaz, Bir Diriliş Nefesi”, “Kıbleye Dön, Kalbine Dön”, “Kıyama Durmak, Huzurda Olmak” ve “Secde, Rahman’ın Serinliği”... Namaz ibadetinin, öncesi ve sonrasıyla bedenimize, ruhumuza, benliğimize, duruşumuza, ahlakımıza ve sosyal hayatımızın her safhasına nüfuzunun yollarını arayan, bunu da samimi bir sohbet tadında gerçekleştiren güzel bir eser. Abdulbaki İşcan’ın kalemine ve gönlüne sağlık.

Miracımız, hicretimiz, gözlerimizin nuru, Yaradan ile bağımızın ve ahdimizin remzi olan namaza dair önemli hatırlatmalarda bulunan bu kıymetli çalışmanın istifadeye medar olmasını temenni ediyor, herkese iyi okumalar diliyorum. ■

Sonsuzluğun eşiğine durup vakti kuşanmanın adıdır namaz. Fânî karmaşanın ruhlarımızı kuşattığı anlarda bir secde mesafesinde önümüzde duran derin sükûta sığınmak; Rabbin çağrısına kulak verdiğimizde bütün yüklerimizden kurtulup benliğimizle ve olanca varlığımızla sadece O’na yönelip teslim olmaktır namaz. Gündelik telaşlardan adımlarımız yorulur bazen. Kayboluruz zamanın dehlizlerinde kimi zaman. O anlarda ezan-ı Muhammedî’yi duyduğumuzda âdetâ şefkatle eve çağrılan bir çocuğun neşesine bürünür gönüllerimiz. O çağrıya kulak vererek kutlu davete icabet ettiğimizde rükûların, secdelerin ve kıyamın ver-

DIYANET TV

Din Hizmetine ADANMIŞ Ömürler

yakında

FREKANSLAR

4A(HD)
FREKANS: 12.380 MHZ
POLARİZASYON: DIKEY (V)
SEMBOL ORANI: 27.500
FEC: 3/4

4A(SD)
FREKANS: 12.422 MHZ
POLARİZASYON: YATAY (H)
SEMBOL ORANI: 30.000
FEC: 3/4

Digitürk - 68. kanal

DIYANET - 104. kanal

Kabla - 555. kanal

N+ - 208. kanal

tv8 - 49. kanal

Vodafone TV - 200. kanal

X f @ y | diyanettv

“Rabbin, kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi,
anaya babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti.
Eğer onlardan biri ya da her ikisi, senin yanında ihtiyarlık
çağına ulaşırsa sakın onlara ‘öf!’ bile deme, onları azarlama,
onlara tatlı ve güzel söz söyle.”

(İsra, 17/23)

